

naše planine

7-8

1985

Naše planine

le nostre montagne
nos montagnes
our mountains
unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik: prof. dr Željko Poljak. Urednički odbor: Nikola Aleksić, Darko Berljak, Vlado Božić, Krunoslav Milas, Željko Poljak, Ante Rukavina i Cvjetko Šoštaric.

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 600 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 100 dinara. Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na poledini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Osplćeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972).

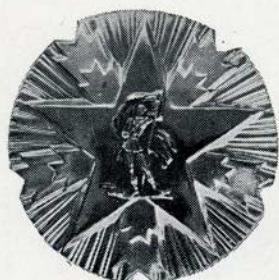
Godište 37 (77)	Srpanj — Kolovoz 1985.	Broj 7—8
Volumen 37 (77)	Juli — August 1985.	No 7—8
Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«		

S A D R Ţ A J

Nikola Aleksić: Proslava je završena	113
Smiljana Petričević: »Tragom prvog izleta HPD-a«	115
Boris Kurtović: Vedri tračak djetinjstva	118
Dr. Ante Rukavina: Kamenčići sa staza (IV)	121
Dr. Tomislav Sablek: Kroz Andorru na Coll Blanche	124
Danica Đurović: Izlet u prošlost	125
Dr. Ljubica Svoboda: Bijele stijene nekad i danas	133
Uzeir Beširović: Susret sa Zelengorom	127
Željko Hlebec: Sletske foto-marginalije	128
Mario Saletto: U beskraju Kordiljera	139
Dr. Marija Rosandić Pilaš: Od Ohrida do Šar-planine	135
Prof. dr Željko Poljak: Turistička integracija našega primorja s planinama u zaleđu	137
Željko Poljak: Idemo brati cvijeće!	139
Alpinizam	140
In memoriam	141
Speleologija	141
Vijesti	142

Jubilarni prilog:

Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva, str. 129—144.

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

Na naslovnoj stranici
Sveto brdo sa Tulovićih greda

Foto: dr Željko Poljak

Proslava je završena

Godinu dana nakon osnivanja 1874. godine, Hrvatsko planinarsko društvo organiziralo je prvi izlet u Samoborsko gorje, što se smatra i prvim organiziranim planinarskim izletom u našoj zemlji.

Bio je to, za ono vrijeme, pravi »ekspedičijski« potvrat — 16. svibnja 1875. večernjim vlakom iz Zagreba za Podsused krenulo je 12 članova HPD-a. Savu su prešli drvenom skelom, a do Samobora, gdje su prenoćili, stigli su u tri kočije. Slijedeći dan nastavili su put kočijama do Ruda, odakle su se preko Velikog dola i Oštrea uspeli na Plješivicu. Pred večer spustili su se do Ruda i dalje do Samobora, gdje im je priređen svečan doček. Treći dan nastavili su na isti način put za Zagreb.

A sto i deset godina nakon toga, u nedjelju 19. svibnja 1985., kao završnu akciju Proslave 110. obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj, organizirali su PSH i PD »Japetić« iz Samobora jubilarni pohod »Tragom prvog izleta HPD-a« čiji je tok, jasno, bio sasma drugačiji.

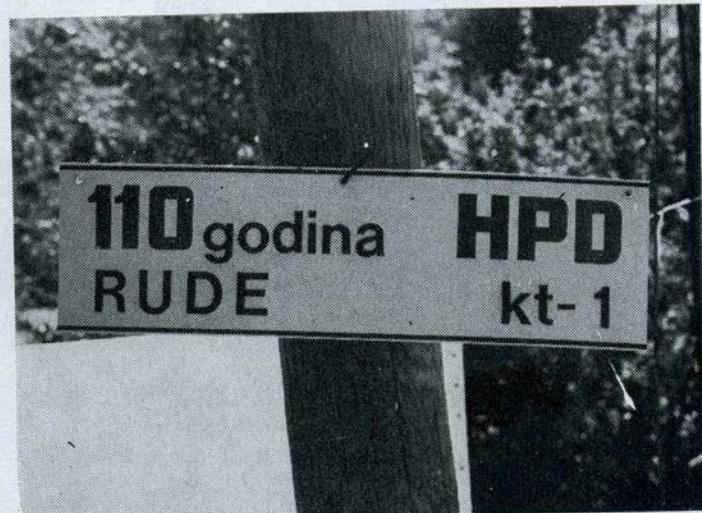
Već od šest sati ujutro povećani broj autobusa ZET-a ne može odmah povesti tolik broj planinara do Samobora i dalje do Ruda, a kakva bi tek bila gužva da polovina prisutnih nije do Ruda došla posebnim autobusima ili privatnim kolima! Međutim, u Rudama je bilo sve priređeno za masovan posjet, od Samoborske limene glazbe koja je neumorno svirala za dobrodošlicu, redarske i informativne službe, prodaje dnevnika, značaka i planinarske literature, pa do dežurnih

ekipa GSS-a, Doma zdravlja s ambulantnim kolima i prometne milicije. Zahvaljujući takvoj pripremi sudionici su mogli vrlo brzo krenuti na trasu koja je također bila posebno označena i osigurana, tako da nigdje nije bilo većih zastoja. Posljednji sudionici krenuli su iz Ruda oko 11 sati, a u to vrijeme već su prvi bili na Plješivici.

I završna točka pohoda, Poljanica ispod Plješivice, spremno je dočekala planinare. U 14 sati održana je završna svečanost u okviru koje su pozdravne prisutnima uputili Branko Babić, predsjednik Skupštine općine Samobor, Marija Klepac, predsjednik OK SKH općine Jastrebarsko, i Božidar Škerl, predsjednik PSH, a Ivica Sudnik, predsjednik PD »Japetić« i Komisije za povijest planinarstva PSH, u kratkim je crtama iznijeo povijesne podatke o »prvom« izletu. Kulturno-umjetnički program koji je sadržavao planinarske pjesme i pjesme Samoborskog kraja izveli su Tamburaško društvo »Ferdo Livadić« i vokalna grupa »Samoborke« iz Samobora te KUD »Oštrec« iz Ruda.

Glavni teret besprijekorne organizacije pohoda (i u pripremnom i u završnom dijelu),

Za jubilarni pohod izdali su PSH i PD »Japetić« prigodni dnevnik i spomen-značku, koja je prolaznicima uručena na vrhu Plješivice. Autor značke je Duro Tišljaric iz Zagreba a izradila ju je Radioteka primijenjene umjetnosti iz Zagreba (uz naslov)

Cjelokupna trasa i kontrolne točke (Rude, Veliki dol, Oštrec i Plješivica) bili su označeni specijalnim oznakama — natpisima, markacijom i strelicama koje su ujedno služile i kao suvenir obilaznicima

Za jubilej je kreiran poseban znak za koji je upotrijebljen oblik i tekst službenog znaka PSH, te crtež runolista iz znaka HPD-a. Isti motiv je upotrijebljen za izradu jubilarnih značaka, žigova, plakata, pozivnica i drugog tiskanog materijala za proslavu

iznijelo je na svojim ledima 95 članova PD »Japetić« uz suradnju i pomoć članova Predsjedništva PSH, PD »Jastrebarsko«, službe vodiča i GSS PSH, Osnovne škole Rude, Garnizona JNA Samobor, Doma zdravlja Samobor, Zagrebačkog električnog tramvaja, te već spomenutih KUD i drugih organizacija i pojedinaca. Svakako treba naglasiti da je uspješnoj organizaciji pohoda mnogo pridonijelo prekrasno sunčano i toplo vrijeme.

Prema podacima organizatora na pohodu je sudjelovalo oko 5000 planinara i ostalih sudionika. Taj broj razlikuje se od preciznih podataka o sudionicima koji su posjedovali dnevниke i primili jubilarne značake, što je i razumljivo, jer velik broj planinara nema interesa za sakupljanje značaka, a u taj broj treba uključiti i organizatore i izvođače.

Na vrhu Plješevice ukupno je izdano 2905 spomen-značaka članovima 144 planinarskih društava iz SFRJ i to: PSH (100 društava i 2705 planinara), PS BiH (23 i 89), PS Srbije (8 i 61), PS Slovenije (12 i 49) i AP Kosovo (1). Prema toj evidenciji najbrojniji su bili članovici (prvih deset): PD »Japetić« 260, PD »Željezničar« Zagreb 201, PD »Bilo« Kopriv-

nica 179, PD »Zagreb matica« 168, PD »Krndija« Našice 83, PD »Vihor« Zagreb 76, PD »Dubovac« Karlovac 61, PD PTT »Sljemec« Zagreb 58, PD »Grafičar« Zagreb 56 i PD »Sokolovac« Slavonska Požega 56. Izvan SRH najbrojnije je bilo zastupljeno PD »Pobeda« iz Beograda sa 44 članom.

Posebno kvalitetni sadržaj ovoj akciji pripremili su Ivica Sudnik i Samoborski muzej organizacijom prigodne izložbe »110 godina organiziranog planinarstva u Hrvatskoj«. Sve prostorije »Samoborskog muzeja« smještenog u nekadašnjem dvorcu Ferde Livadića (u kojem je prenoćila i nekolicina sudionika »prvog« izleta) bile su popunjene eksponatima iz stodesetljetne tradicije planinarstva u Hrvatskoj. Ovu izložbu razgledali su skoro svi sudionici jubilarog pohoda, a i velik broj ostalih posjetilaca, s obzirom da je bila otvorena 14 dana.

I na kraju, hvala svima koji su pridonijeli uspješnoj organizaciji akcija u proslavi stodesetjetnice naše organizacije.

Tekst: **Nikola Aleksić**

Fotografije: **Željko Poljak**

Gradski muzej u Samoboru, u kojem je smješteni Hrvatski planinarski muzej, organizirao je prigodnu planinarsku izložbu o 110. obljetnici organiziranog planinarstva u Hrvatskoj

»Tragom prvog izleta HPD-a«

SMILJANA PETRIČEVIĆ

ZADAR

— Privilegij slobodnog trgovišta dao je Samoboru Bela IV 1242. godine. Od XV stoljeća Samobor je neprestano mijenjao gospodare, tj. feudalce, počev od Celjskih grofova, pa preko Ungnada i drugih — govorio je Trošelj, kad smo se već po drugi put našli na prekrasnom glavnem trgu okruženom malim lipjepim zgradama.

— Ja mislim da je Samobor jedini grad koji je sačuvao staru baroknu jezgru i koji nije iznakažen onim sivim betonskim spavanaonica ma što ubijaju svaku toplinu i uzrokuju potpuno otuđenje čovjeka od čovjeka — reče Tatek kad smo se i po treći put našli na istom trgu s punim autobusom, vrteći se po Samoboru kao pijani Lovre oko pune baćve.

Konačno smo ušli u neku uličicu i našli cilj puta, »Gostioniku kod Gabreka«, čiji nas je vlasnik trebao smjestiti i pokazati nam gdje ćemo razapeti naše čadorje. Tako nas je ljubozno dočekao da smo nas nekolincima odmah zabilje naseve u gostioniku te privučeni koje-kakvim miomirisima pečenja, ostavili i autobus, i rance, i šator, i sve, pa bezobrazno sjeli za prvi stol i naručili jelo.

— Ovo je slonovo uho — reče Milovan Rico — gledajući moj odrezak što se previjao preko tanjura.

— Ha, vidi faširane mozgove, izgledaju kao mozek od mamuta — smije se Slobodan.

— Molim vas, kakvo je to čudo što onaj tamo gost jede? — uhvati Milovan konobaricu za skute.

— To su palačinke »kod Gabreka« — smije se konobarica, videći naša lica.

— Ajde, požurite, vi vječite žderonje — povika nam netko s vrata — moramo razapeti šatore.

— E, neću žuriti, pa taman spavao u vreći viseći na stablu kao majmun — reče Rico punih ustiju.

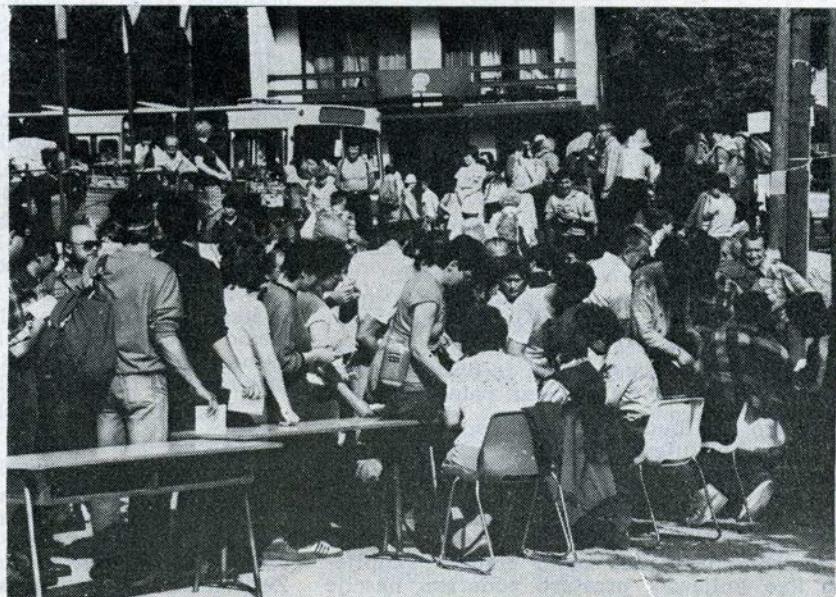
Čim smo pojeli otišli smo tamo pored baze na koju smo pomogli ako što treba, ali naši vrijedni momci već su postavili šatore i razbaškarili se u njima, ugnijezdili se kao kokoši na jajima.

Tatek, Mirko, Milovan Rico, Vjeko i ja ođemo na Samoborski stari grad, sada obrastao u draće i kupine. Motali smo se po tim stariim zidinama iz XIII stoljeća, penjali se kao indijski majmuni po napuštenim pagodama, a Tatek nas je neumorno snimao svojom video-kamerom.

— Jadno! Jadno i žalosno kako nam povijest propada, kako smo postali gluhi i bezsjećajni prema povijesnoj baštini — reče Tatek.

— Neminovnost života. Od povijesti i prošlosti se ne živi — zaključi Milovan filozofski, dok smo jurili dolje, jer je za pola sata trebala početi svečanost. Točno u 18 sati manje jednu minutu upali smo u zgradu Gradskog muzeja gdje se otvarala izložba pod naslovom »110 godina organiziranog planinarstva u Hrvatskoj«.

Iz staklenih vitrina gledaju na nas stare požutjele fotografije, smiju se lica kojih više

Po dolasku u Rude najvažnije je bilo otisnuti žig prve KT u dnevnik, a nakon toga sve ostalo...

nema, gledaju nas nečije oči, oči koje su se ugasile. Na klinu visi nekakav prepotopni ranac, okrpan i zakrpan. Skije ogromne, šljaste, kao turški kolac, stoje naslonjene na zid. Ispod stakala rukopisi, dnevničici starih planinara, značke, razglednice. Ispod jednog stakala slika našeg pape Đure iz njegovih mlađih dana, smije se naš pape. Zabijem nos u staklo pa čitam:... i tako, ja se nadam da ćemo dobiti sredstva za izgradnju depandansa kod Borisovog doma... »Ej, moj Đuro, sanjalico moja stara, moj idealisto, samo se ti nadaj i vjeruj, dobit ćemo sredstva morgen, kada na vrbi rodi grožđe. Da je Ličanima ili Slovencima dati Velebit oni bi napravili raj, ali naši su gluhi za ljepote te planine. Gledam ga kako stoji sada tamo, zgrbljen, ozbiljan, stiše zube. Slušam kako onaj tamo govori »drugovi, planinari, prijatelji...« Slušam, čujem, ali ništa ne registriram već samo gledam tu galeriju likova oko sebe. Jedna stara žena briše suze, do mene dopire nečiji tihi, drhtavi šapat. U očima onih koji su svijesni da ostaju na usputnim stanicama vidim suze u očima, trag tuge u pogledu. To su »putnici poslijednjeg vlaka«. Magla im polako pokriva brda i oni ostaju. Ostaju sa svojom tugom i nemoći, a rastanak s planinom je težak, dozlaboga težak. Ni fizička bol nije toliko jaka kao duševna. Probijem se do gorovnika i vidim kako se predavaju darovi, padaju cjelesti, zagrljaji, topli, ljudski, naši. I reče netko:

— Hvala, vam svima u ime moje generacije koja ostaje — glas se prekinuo i zatitroao kao zadnja struna na violini, kao posljednji jecaj.

— A vama svima hvala u ime moje generacije koja ide dalje, koja nastavlja ovaj put i koja će koračati ovim gorjem njihovim i vašim tragom — reče neki mladi glas.

I opet jecaj, tih i nečujan, tu, blizu mene. Jer teško je to spoznati da su došle godine kada se moraš povlačiti.

Večer smo proveli šetajući se gradom, razgledajući zgrade, spomenike, crkve. Upala mi je u oči zgrada općine: stara arhitektura, puna topline i ljepote. Zatim smo posjetili barokiziranu Crkvu sv. Mihajla, župnu crkvu iz XVII stoljeća, Franjevačku crkvu, sve na brzinu.

— Ima lijepih fresaka od Jelovšeka i Metzingera, ali je kasno, nemamo vremena — reče Tatek koji nas je vodio po Samoboru.

Promatrali smo i snimanje nekakvog filma o Drakuli, uz obavezno dobacivanje, videći sve te skupa, sve te starlete, statiste, zvjezdice i zvjezdice, a kada nam je dosadilo, opet smo se našli kod Gabreka na palačinkama.

Ujutro nas bude u 5 sati, kao vampiri se ustajemo, pakujemo kao da će udariti rat, trpamo doručak usta, a onda se sidrimo kod Gabre bez veze, sjedeći čitav sat. Ali Gabro nam diže moral kuhajući crnu kavu. Pokret u Rude.

Stižemo u Rude, malo mjesto skupljeno kao gniazdo, prastaro rudarsko naselje u dubokoj dolini, okruženoj vršcima Črnca,

Oštoca i Plješivice. Nemamo vremena da se prošetamo njegovim ulicama, da zavirimo u njegova dvorišta, vidimo te stare zgrade. Na brzinu udaramo pećate, čak se nemamo vremena ni pozdraviti s planinarima koji stižu, nemamo vremena ni za šta, već trk uzbrdo. I dok glavnina nije još ni došla, mi već jurimo kao da nam je davo za petama. Zašto? Zato jer je plan iz Zadra promijenjen i, umjesto kako je prije bilo dogovoren, da ćemo na povratak u 15 sati, odlučeno je da se ide u 12, najkasnije u 13.30. I taj osjećaj vezanog vremena, taj osjećaj da moraš biti negdje točno i na vrijeme, stvarao je grč koji je postepeno kvario ugodaj, oduzimao ljepotu dana i stvarao bijes. Jer planinu treba uživati, uživati. Treba ići, hodati, gledati, stajati i opet hodati. Treba pričati, smijati se, veseliti se, radovati se svakom novom susretu, svakom susretu i ponovnom sastanku, treba se veseliti i svakom poklonjenom danu, jer danas jesmo, a sutra? Tko zna, možda nas više neće biti... I zato taj lijepi, poklonjeni dan u planini, među prijateljima, treba da traje što duže i što više, jer doći će vrlo brzo i naše vrijeme kada ćemo sjediti kod kuće i kroz poluzavorene kapke samo gledati ove brežuljke i ove doline misleći na sve ono što smo prošli.

Većina Zadrana je odjurila naprijed. Ispred mene ide Milovan pa se nečemu smije.

— Evo ti je, živa markacija — rekoh mu pokazujući mlađu djevojku koja je u »vrućima hlačicama« marširala ispred nas.

Milovan se smješka pa trk za djevojkom.

Kretali smo se u koloni. Na svakom stablu letak s natpisom: »Tragom prvog izleta HPD-a, 1875—19. V 1985... Jubilarni planinarski put«.

— Da drpnemo jednu ceduljicu za uspomenu — upitam Milovana.

— Da drpnemo — složi se Milovan Rico i otkinemo svaki po jednu.

— Lopovi! — drekne Slobodan.

— Vidi, vidi, što to piše malim slovima: »Završna svečanost održat će se u 14 sati na parkiralištu pred Lovačkim domom« — pročita Milovan na glas. A mi? Mi moramo kidati za Zadar, dodavola — povika.

— Ovi vaši nemaju smisla za ljepotu planina — reče nam neka Bosanka.

— Znate kako bi moj čale to rekao? — dođa netko. To ti je kao kad slijepci hodaju. Ništa od planine, ništa od ljepote.

— Možeš cviliti, urlati, tuliti, plakati, isto ti se hvata — umiruje nas Milovan Rico. Dakle, idemo jarci moji maleni, provincijo moja gluba i slijepa. Ali, vratit ću se ja prvom prilikom, pa ću puziti, plaziti, bauljati.

— I ja s tobom — rekoh.

— I ja — doda Zorka.

— Dolazim i ja — završi Vjeko.

Stigli smo do doma u Velikom Dolu. Tu su se svi razbaškarili, pjevaju, a mi marširamo dalje. Uspinjemo se. Puca vidik na sve četiri strane. Opet planinarski dom — PD Željezničar. Pije se. Pjeva. Veselo je. Jedan je život. Jednom se živi.

— Pij i veseli se, stara — netko mi nudi bocu piva i gura komad pećene kokoši u usta.

— Hvala — promrmljam punih ustiju.

— Hajdmo časkom na Oštrec da bacimo oča-
du — reče Vjeko.

Trećeim korakom on, Milovan, Miroslav i ja odlepršasmo na vrh Oštresa. On mi se sa svojim vidicima učinio najljepšim dijelom Samoborskog gorja. U dalekoj izmaglici vidjelo se okolo gorje, brežuljci, zeleni brežuljci nježnih obrisa, po kojima su se rasule kućice kao crveni dragulji. Srećom Miroslav je imao nekakav stari gusarski, brodski durbin pa smo naizmjence gledali oko. Svuda kud doseže pogled vidiš polja, bregove, zeleno žito što se leluja, cvijeće u svim bojama. Trkom dođe, pa se trkom uspinjemo na drugi vršak. Opet pogled na sve četiri strane. Upijamo ljepotu Samoborskog gorja. Tonalitet boja — kako bi rekla Anita.

Nastavljamo put. Trka Lazarova kroz Kosovo polje. Svako malo punktovi s osvježujućim pićem.

— Privatni sektor? — upita Milovan.

— Da — potvrđuje momak.

Organizacija da joj nema ravne. Predivno. Sve štima. Sve je lijepo. Samo mi jedno kvareti tu ljepotu, a to je opet onaj osjećaj vezanosti za vrijeme, osjećaj da se ne mogu opustiti i uživati, osjećaj da moram trčati kao muflon, kao divojarac, kao kozorog.

— O, moj Tome, o Anito, o moj Tatek, o moj Bosančerosu, Fatimo moja, kako li je lijepo s vama planinariti — uzviknem podrugljivo.

— Sto gundaš? Stalno režiš kao stari krežubi pas — ukori me Milovan Rico. Nema pomoći i umukni!

Ispred jednog stabla sjedi skupina Bosanačica pa pjeva »Bosno moja!«

— Izvolite ka nama, — prekidaju pjesmu.

— Ne možemo, nemamo vremena, u jedan sat moramo biti u autobusu — rekoh tužno.

— Ipak ču se izvrnuti, pa taman jednu minutu — reče Rico pa se izvali s kompletnim rancem, a za njim još nas nekolicina.

Nježne latice cvijeća uvijale su svoje glavice na laganom lahoru. Gledala sam tu prirodu, te brežuljke i mislila — kako si lijepa, zemljo moja! Idemo dalje. Spuštamo se u neko selo. Na stablu natpis: »Pećena janjetina... svježa pita od jabuka, samo 100 metara lijevo!«

— Da svratimo? — upita Milovan Rico obližujući se.

— Nemamo vremena — Slobodan ljutito odvrti.

— Adieu rôti — zbogom pečenka, sjetih se Rousseauovog štiva iz gimnazije.

— Nema vremena, nema vremena! — počela sam odjednom bijesno urlati. Znala sam da će me kad li tad li uhvatiti jedan od onih mojih bjesova, isto kao tamo na Biokovu kada smo jurcali kao progona jena zverjad. Izviđači kao pametni razapeli šator na jednom proplanku, izvalili se pa uživaju, dok mi jurcamo po planini kao Amerikanci u Louvru. Imala sam ih prilike vidjeti: jurili su od slike

do slike, škljocali aparatima, a ubio me Bog ako su išta zapamtili.

Spuštamo se na poljanu gdje su podignute tribine, ali mi jurimo dalje na Plješivicu, južni bedem Samoborskog gorja. Oba Milovana su ispred mene. Onaj mladi, zvan Rico, smješka se, a ovaj stariji, kada vidi kakvu žensku, malo stariju, koja se podstapa, počne ironično puhati i stenjati:

— Uh, uh, ne mogu više, pritegla me starost. A kako vi, drugarice, lijepo hodate, kako imate snage — reče ženi, a čim ona svrne pogled, on trk uzbrdio.

— O, zdravo drugarice, kako ste? Otkada se nismo vidjeli? — rekao bi čas zatim pružajući ruke kakvoj zgodnoj ženskici.

— Oprostite, ali ja Vas ne poznajem — odgovorila bi žena.

— Kako se ne sjećate, marširali ste zajedno za vrijeme prvog svjetskog rata kroz naše šume — zbobno upadnem u razgovor.

Ženska me pogleda, a da pogled može ujediti, bila bih sva izujedana.

— Veseljak neki — reče neka starija žena što se našla iza mene.

— Da nema njega bilo bi nam sve mutavo — rekoh. Više vrijedi s njim provesti jedan dan u planini nego čitavu sedmicu s nekim uštozgljenim društvom.

Ljudi idu gore dolje, kolona dugačka, susreti sa starim prijateljima. Tražim Danu Gvožđuriju iz Gospića, ali njega nema. Ili je iza mene, ili je ispred mene. Osmijesi na licima. Problemi ostali negdje dolje. Godinama uvijek tako.

— Stara, daj kakav limun, znam da ti to uvijek imaš. Vučem se već dva dana po ovom gorju. Ne prijatu mi ovi sokovi. Džepovi su mi se prošupljeni, promaja je u njima — čula sam dragi poznati glas.

Dražen iz Splita! Sjednem do njega, ali vrlo kratko, jer nama se žuri. Popela sam se na vrhu Plješvice časkom na toranj, bacila pogled okolo, pa onda trk natrag, jer smo morali brzo krenuti u Zadar. Nekome se od naših vraški žurilo. Kuda, zašto? Ne znam.

— Pobjeći će mi Simplon express — rekoh Draženu pozdravljajući se s njim.

— Ludi ste, nemate smisla za ljepotu, za društvo, za veselje — ukori me neka Beogradanka videći me kako jurim nizbrdo. Dole miriše pečenje, društvo pjeva, veseli se, jednom se živi!

— Pravi seoski vašar — odgovori jedan od naših podrugljivo.

— Ali bilo je lijepo dok su postojali ovakvi vašari. Ljudi su se bar sastajali, pjevali, smijali, veselili, radovali, a ne ovako kao mi. Žuri nam se doma, jer će nama prigovaratiti što smo zakasnili — rekoh bijesno dok smo ulazili u autobus, gledajući žalosno svoje prijatelje koji su se razbaškarili po ledini pa pjevaju.

Još jednom sam potražila pogledom ne bih li ugledala Ličanina Danu, ali ga nisam vidjela, autobus je pojurio.

Svi su nam mahali

Vedri tračak djetinjstva

BORUT KURTOVIĆ

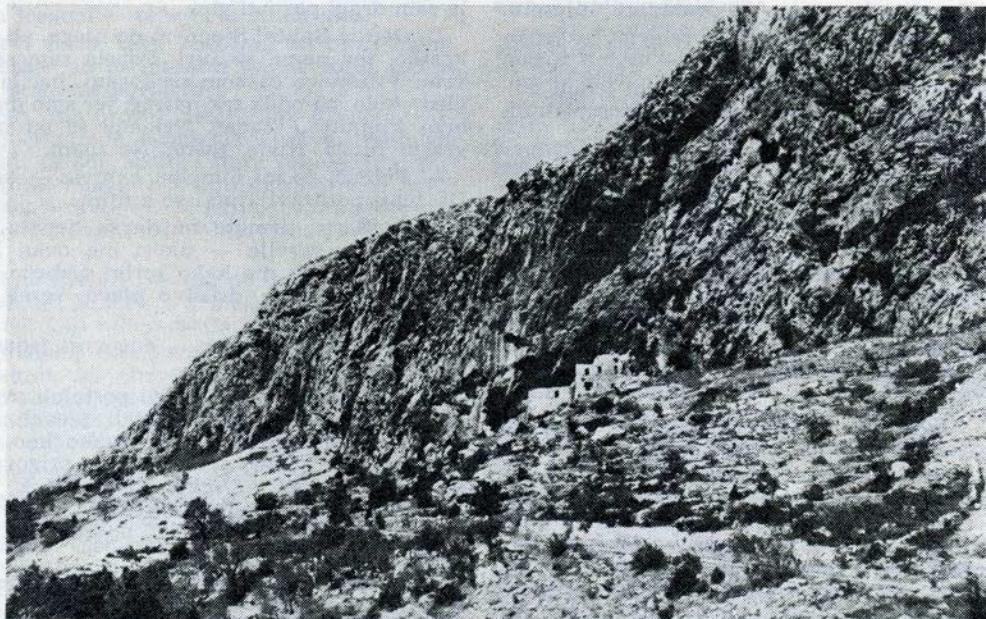
MAKARSKA

Subota je i školsko zvono označava početak nastave. Gužva je pred ulazom u zgradu osnovne škole na kraju grada, kao da se malim Makarima žuri do znanja. Za čas ih ogromno zdanje proguta i vani ostaje samo grupica veselih djevojčica i dječaka. Pocupkuju nestrpljivo oko svoje učiteljice. Prepoznajemo! To je drugarica Gordana Tubić sa svojim IIe. Kao da nekog očekuju? S ruksakom na leđima prilazi im planinarski vodič.

Trenutak okljevamo i trk po kameru! Ovdje se zbiva nešto nesvakidašnje: škola ide u prirodu! Bilježimo užurbanu formiranje kolone, neopisivo veselje i pokret. Ruksacići, torbice, sendvići, sokovi i slani štapići krenuli su prema Magistrali i dalje kroz maslinike, vinograde i višnjike — uz brdo. Vidi se da ovi mali ljudi već imaju iskustva u planinarenju. Nema tu pretrčavanja, ni guranja. Čak je i ona neizbjegna dječja cika i vika zatihnula. Sve ih zanima. Što je ovo, vidi ono?! Znaju i kako se treba odmoriti. Ne sjedati na hladno i mokro, ne jesti previše. Slušaju i sve pamte. Ono je otok Brač, a ono Hvar. Ovo evijeće kojeg ima najviše su perunike. Rastu upravo ovdje pod samim liticama

Biokova najbujnije i, kao predigra onome čemu su djeca krenula, prate ih posljednji dio puta.

Planinska staza se širi, postaje puteljak i gle: iznad samog sela koje su davno prozvali Kotišina zbog tišine koja je ovdje praznik za sva ljudska čula, ovdje gdje još uvijek postoji samo prašnjavi put, gdje nema ničega što bi narušilo stoljetni ambijent, u srcu točila pod velebnom stijenom kolona prolazi ispod natpisa »BIOKOVSKI BOTANIČKI VRT«. To je dakle povuklo ovog jutra mališane u prirodu! Dočekuje ih dr. fra Jure Radić, pokretač aktivnosti oko osnivanja vrta, i odmah kreće zanimljiva priča o cvjetićima, grmićima, o neponovljivim endemima biokovskim, o vjetrovima koji ovdje pušu čudnije nego li drugdje, o biljkama koje žive u samom kamenu. Slušaju i sve pamte. Tko će od njih biti botaničar? Sigurno će u ponedjeljak to htjeti svi. Ali život plete svoju priču i makar nitko od njih ne posveti život botanicu, ostat će baren, jedan vedri tračak iz djetinjstva. Ljubav za prirodu, za sve oko sebe, za potok, za cvijet, za travku. Sjećanje na izuzetnog učenjaka, na nesebične nastavnike, na roditelje...

Položaj Biokovskog botaničkog vrta Kotišina

Foto: F. Šabić

Ali iznenadenju nije kraj. Ile kreće dalje, u samo selo do Spomen-domu »Marin Kovačević« koji su sami Kotišani izgradili dobrovoljnim radom. Vrata se otvaraju, a unutra: brižljivo poredano bilje koje je u vrijeme najvećih hladnoća protekle zime ovdje, zamislite — cvjetalo. Koliko snage u krhkim laticama?

No, vrijeme je za marendu i naši daci umorni sjedaju i otvaraju omote što su ih brižne majke pripremile da upotpune divan ugodaj proljeća. A voda je hladna, zdrava, izvorska.

I djeca kao djeca. Umor za tren iščezne. Djecati za loptom, djevojčice u krug i igri ne bi bilo kraja, da tamo dolje u betonskim sanducima u Makarskoj već ne pogledavaju na satove i mrmljaju koješta protiv brda i planina.

Struk svježeg, poljskog cvijeća na spomenik Kotišanima poginulim u Narodnooslobodilačkoj borbi i seoce ostaje daleko iza leđa, miris grada se već osjeća. Cipelice na nogama otežale, a umorna ramena se objesila. Od trke, igre, od čistog zraka koji opija. Pogled lijevo, pogled desno i trk preko Magistrale, pa svak svojoj kući da umor što prije prođe — jer, zadovoljstvo ostaje.

Doviđenja mali prijatelji, u nekom drugom selu, na nekoj drugoj planini, u šumi, na moru — u prirodi.

Na karti desno:

Krugom je označen položaj Biokovskog botaničkog vrta, a crtkano pravci daljeg razvoja

BIOKOVSKI BOTANIČKI VRT KOTIŠINA

Priroda Biokova i mora uz Podbiokovlje s mnogim gledišta nadilazi ono što se danas o toj prirodi zna. Ljudi sa svih strana sve više se odusevljavaju za Biokovo i Podbiokovlje. Iz dana u dan sve su veće mogućnosti da se dobro upozna prošlost i sadašnjost naše prirode, da se sve to realno vrednuje i da ne najrazumijem način kako da se za budućnost neotešćeno sačuva.

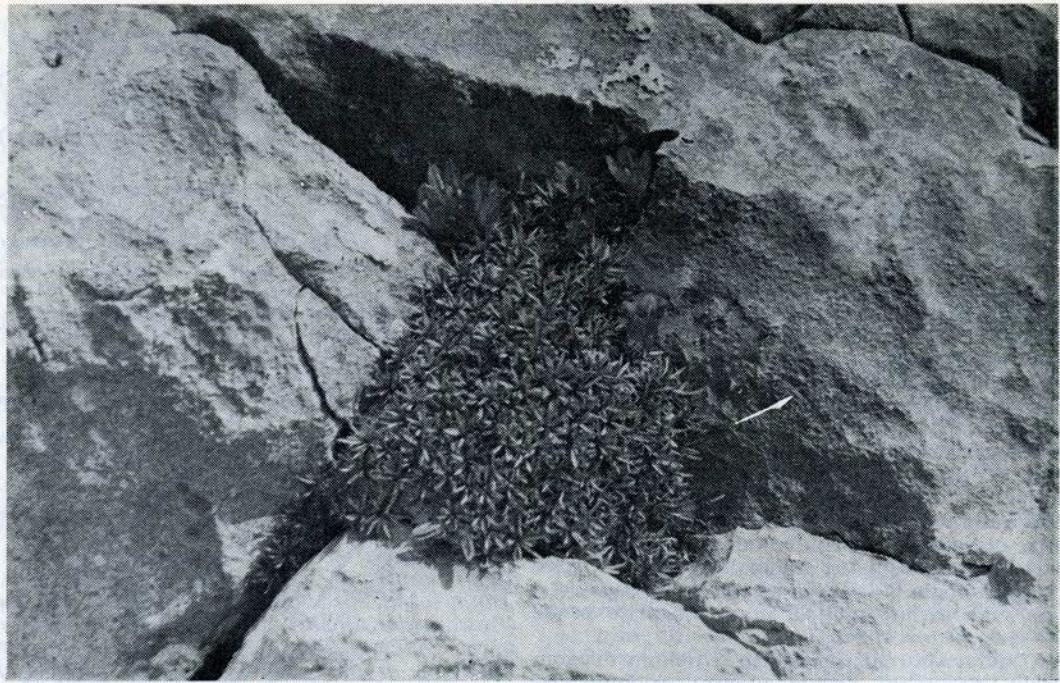
Posljednja dva stoljeća znatan broj istraživača proučavaju je prirodu biokovskog područja. Do pred pedesetak godina bili su to uglavnom strani učenjaci, a potom pretežno domaći. Iako su se zadržavali sasvim kratko vrijeme, zapazili su i opisali mnoge nadasve značajne pojedinosti. Prigodom prvog Znanstvenog skupa o prirodi biokovskog područja (8.-10. X 1979.) istraživači su iznijeli najnovije rezultate i usmjerili pažnju na odgovarajuću problematiku. Na tom je skupu zaključeno da bi trebalo formirati vrt biokovske flore u prirodnom ambijentu, s ciljem da se znanstvenicima, turistima i domaćem stanovništvu omogući lakše upoznavanje s biokovskim biljem, posebno s onim koje raste na nedostupnim mjestima, te da se populacije na prirodnim staništima strože zaštite.

Nakon višegodišnjih priprema temeljenih na tom zaključku i zaključku drugog Znanstvenog skupa o prirodi biokovskog područja (16.-18. V 1983.), u čemu su značajan doprinos dali Centar za kulturu općine Makarska, OOUR »Sumarija« Makarska i svakako Institut »Planina i more« Makarska sa svojim organizatorom fra dr. Jurom Radićem, Skupština općine Makarska je u listopadu 1984. donijela Odluku o proglašenju hortikulturnog spomenika — botaničkog vrta (Glasnik — službeno glasilo općine Makarska, broj 11/84). Odlukom je utvrđen naziv Biokovski botanički vrt Kotišina, za čiji razvoj je

rezervirano 16,5 ha zemljišta neposredno iznad sela Kotišine pokraj Makarske.

Presudni motivi za izbor toga lokaliteta bili su: — geomorfološka situacija, tj. neposredna blizina okomiti biokovskih stijena, — granični prostor između mediteranske i planinske vegetacije uz dvadesetak stabala česmine, elemenata makije i gariga, točila i kamenjara, sasvim dobro zastupljenom vegetacijom u pukotinama na stijenama, a zatim i dobar prodor vegetacije s viših predjela planine, — postojeća vegetacija koja ukazuje na mogućnost uzgoja biljnih vrsta sličnih ekoloških uvjeta, — vrlo širok raspon klimatskih i stanišničkih uvjeta, u koji bi se dobro mogle ukomponirati mnoge biljne vrste, koje su možda nekada davno ovdje i rasle, — povremeni slap i manji izvori koji uz odgovarajuće kaptaže omogućuju uzgoj i hidrofilnih biljaka, — blizina Makarske i relativno povoljna mogućnost rješavanja automobilskog prometa.

Već sada, u toku realizacije prve faze uređenja Botaničkog vrta, na oko 6 ha zemljišta, ispunjen je osnovni cilj njegova osnivanja: uzdržavanje i uzgajanje, a time i zaštita najznačajnijeg biokovskog bilja, planinskog i mediteranskog (zastupljenog na biokovskim usponima). Posebno su istaknute vrste koje rastu isključivo na Biokovu ili malo širem području, vrste kojima je na Biokovu prvo nalazište ili su s nekog drugog gledišta posebno značajne, te vrste koje se zbog nekih osobina posebno proučavaju. Mnoge od ovih biljaka nalaze se između već prisutnih samoniklih oko 500 biljnih vrsta, podvrsta i varijeteta u području koje obuhvaća Botanički

Biokovsko zvonce (*Edraianthus pumilio*), endemska biljka Biokova

Foto: F. Sabić

vrt. Tako su tu prisutne razne zečine, zvončike, presličice, lazarkinje, kravljaci, vrijeskovi, česmine, brijestovi, smrdljike, planike i dr. kako je to utvrđeno popisom Instituta »Planina i more«.

Postojeći samonikli biljni svijet bio je solidna osnova biljnog fonda Botaničkog vrta, a predviđa se da će se u završnici u Botaničkom vrtu nalaziti oko 1000 biljnih vrsta, njihovih podvrsta i varijeteta, od kojih je dobar dio već zasaden.

Cjelokupnu organizaciju ostvarenja sa stručnim nadzorom, održavanjem i daljnjim razvojem Botaničkog vrta preuzeo je OOUR »Sumarija« Makarska uz stručnu i znanstvenu suradnju Instituta »Planina

i more«, te odgovarajućih ustanova i fakulteta, dok opci nadzor vodi Savjet Botaničkog vrta koji čine delegati Skupštine općine, SIZ-a za kulturu i OOUR »Sumarija« Makarska.

Za posjetioce je koristan podatak da do sela Kotišine vodi betonska cesta koja se odvaja od regionalne ceste Makarska – Vrgorac kod napuštenog kamenoloma lijevo na prvom kilometru po izlasku iz Makarske. Iz sela do ulaza u Botanički vrt, koji je označen visoko izdignutim natpisom na dasci, vodi planinska staza oko 5 minuta. Kroz vrt je ureden sistem stazica s kojih se može promatrati biljni pokrov i geomorfološke karakteristike.

Fra dr. JURE RADIĆ — POKRETAČ OSNIVANJA

Što drugo napisati o liku inicijatora Biokovskog botaničkog vrta Kotišina i osobi koja rukovodi svim stručnim radovima u vrhu, nego da se radi o covjeku čiji je čitav radni vijek ispunjen samoprijegornim istraživanjem. Samo činjenica da je rođen pod vrelima Biokova (u Baškoj Vodi 1920.) usmjerila je i njegove napore da iz sve širine botaničkih znanja kojima raspolaže usredotoči svoju erudiciju na život koji izbjiga iz škrtoj vaspnenca Biokova. Zahvaljujući tome malo koje područje naše domovine može se pohvaliti tako sistematski obrađenim i iscrpnopisanim biljnim svijetom kao područje Biokova. Stotine i stotine sati provedenih po siparima i kliskim stijenama rezultiralo je brojnim znanstvenim radovima:

- Prilog poznavanju flore Biokova, Acta Bot. Cr. 33, Zagreb 1974.
- Bilje Biokova, Makarska 1976.
- Dalmatinski bor, *Pinus dalmatica* Visianii, na Biokovu, »Hortikultura« Split 3/1978. (101-106)
- Biokovski endem *Centaurea cuspidata* Vis, Znanstveni skup o R. Visianiju, Sibenik 1978.
- Doprinos R. Visianiju poznavanju flore Biokova, Znanstveni skup o R. Visianiju, Sibenik 1978.
- Doprinos fitogeografiji Biokovskog područja, Acta Bot. Cr. 38, Zagreb 1979.

— Biokovske endemične centaureje, Acta Biokovica I, Makarska 1981.

— Ekološki odnosi biljnog pokrova Crnogorskog primorja i Biokovskog područja, Glas. rep. zav. zaš. priro. Titograd, 1982.

— Biokovsko područje sklonište južnoevropskih i orientalnih hrastova, II znanstveni skup o prirodi Biokovskog područja, Makarska 1983.

— Hrastovi Biokovskog područja, Acta Biokovica II, Makarska 1983.

Od samog osnivanja Instituta »Planina i more« 1979. godine, Radić je njegov vrijedni organizator, bez čijeg bi angažiranja bilo nezamislivo održavanje do sada dvaju znanstvenih skupova o prirodi Biokovskog područja. Treba istaći da u sklopu Instituta djeluje i Malakološki muzej sa svjetski poznatom zbirkom školjaka i puževa.

Zbog svog izuzetno velikog doprinosa znanosti Radić je imenovan počasnim članom Hrvatskog biološkog društva, odlikovan je Ordenom zasluga za narod sa srebrnom zvijezdom, dobitnik je Nagrade ZAVNOH-a 1984. i Nagrade Općine Makarska 1982. godine, a za kraj neka ostane njegova preksromna ocjena vlastitog rada kao »smotre bilja što ga je ljudsko oko na Biokovu i njegovu podnožju do sada zapazio i kao poticaj da se istražuje i pronalazi dosad nezapaženo«.

Kamenčići sa staza (IV)

Dr. ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Magla

Bio je početak lipnja i htjeli smo otići na Mali Brizovac da snimimo Sibireju croatiku koja cvate upravo tih dana. Naime, ako se zasne i dođe oko desetog dana lipnja, njezini cvjetovi poprimaju žućastu, pa smedu boju i uskoro sasvim potamne. A mi smo je htjeli snimiti u punoj bjelini kada se čini kao da je snijeg pao po tom malom grmu zelenih listova.

Tog dana na Ličko se polje spustila magla, ali smo se nadali da će s one strane Velebita, neposredno iznad mora gdje se nalazi Mali Brizovac, pući magleni ogrtać i da ćemo uživati u suncu i toplu danu kao da je već pravo ljeto.

Kroz maglu smo prošli Baške Oštarije i Sušanj te skrenuli desno do sredine Ledenika, a dalje stazom do posljednje kuće. Upravo su Ledeničani vlastitim snagama počeli praviti cestu do kraja sela ulazući goleme napore da svladaju jedan mali prijevoj koji je za njih malobrojne i bez ikakve suvremene tehnike bio i suviše velik.

Nakon jednog sata hoda uspeli smo se, i opet kroz maglu, na Velinac i produžili jednom od nekoliko staza prema zapadu, prema staništu Sibireje. Od naše želje za vidicima

i snimanjem ništa se nije ostvarivalo, jer je magla bila sve gušća. Ovdje su se sudarale tople mediteranske zračne struje i planinska svježina te stvarale neprovodnu zavjesu vlage koja nas je potpuno smočila. Ni naš trag se nije primjećivao u travi, za čas ga je prikrivala vlaga.

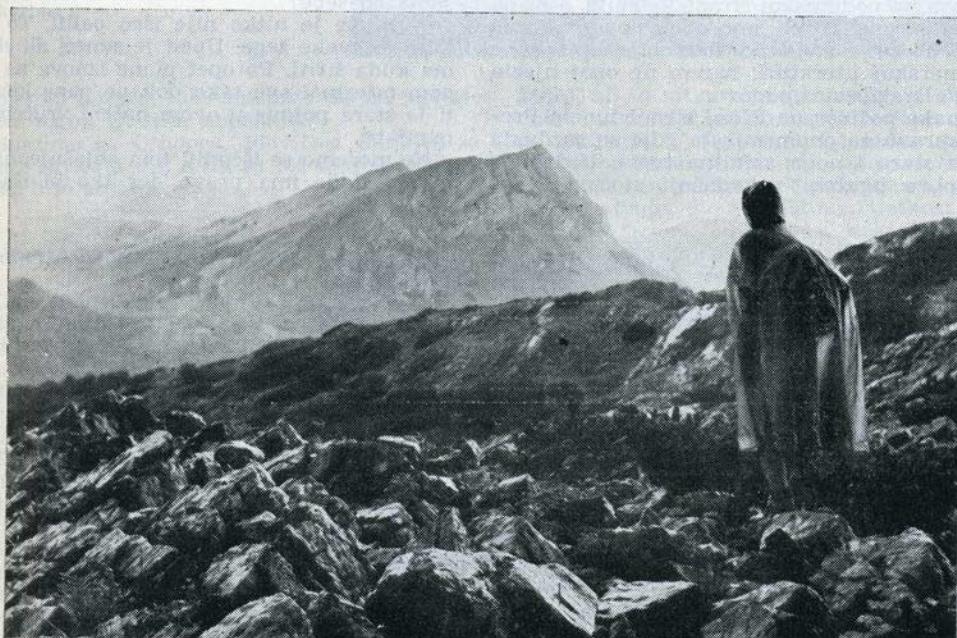
Najednom smo osjetili da hodamo krivom stazom, jer smo dobro poznavali Mali Brizovac, a sad smo se našli iza nekih stijena koje su također dio Malog Brizovca, ali ne onoga dijela koji smo trebali.

— Nismo na dobrom smjeru, rekoh i zau stavimo se jedan do drugoga u krugu. Stajali smo mokri i zbumjeni ovim otkrićem, poklopjeni maglenim ogrtaćem i s pitanjem: a gdje smo?

— A odakle smo mi došli? — upita netko.

— Odavle, progovorimo svi u jedan glas i svatko od nas petero pokaže svoju stranu svijeta, svoj smjer za koji je mislio da je pravi.

— Dakle, uistinu smo dobro zalutali — bila je naša zajednička spoznaja. I to zalutali u predjelu gdje smo bili više puta i u kojem smo poznavali svaki kamen, istina, kad nije bilo ovakve magle. Stajali smo šuteći i mokri do kože, a da nismo mogli ustanoviti s koje smo strane došli. Ni otkuda nikakav zvuk, a od sunca ni tračka.

Kom (1252 m), Jerkovac (1265 m)
i Vlaški grad (1363 m) s Ličkog
dolca na južnom podnožju Sv.
brda Foto: Dr. J. Poljak

Ipak, pošli smo na jednu stranu i uskoro bili na pravom mjestu. Sibireja se svijala pod teretom vlage, a cvjetovi puni vode prosijavali su iz magle kao da su od kristala. A mi smo čekali da se pomoli sunce i da snimimo te punašne bijele metlice i kristale u njima. No, od snimanja ništa. Izostalo je ono uobičajeno razvedravanje što se obično dogada oko 11 sati prije podne. Šetali smo oko grmova i pogledavali u vis hoće li nam se sunce smilovati, no magla nije nestala cijelog dana, a ni u nekoliko slijedećih. Obistinila se ona narodna: tri dana magla, četvrti kiša, i za snimanje sibireje u cvatu trebalo je pričekati drugu godinu.

Vatre na Crnopcu

Iznenada smo prisjeli na Crnopac, jedni s odmora na podgorskoj strani Velebita, a drugi s ličke strane. Htjeli smo obići novooznačenu stazu do vrha koja do sada nije opisana u planinarskoj literaturi, barem ne onaj njezin do Dragičevića podova.

Oznake počinju na ličkoj strani tunela Prezid, upravo na onom mjestu gdje se razdvaja gruba stara i nova asfaltna cesta. Uzdižu se uz dobro ugaženi nekadašnji stočarski put

sve do Dragičevića poda. Sada je tu još jedan stan kojim se koristi Rade Veselinović iz malo nižeg Golubića, s dalmatinske strane.

Daljnji uspon na Crnopac teče već opisanom stazom, strmom i kamenitom, gdje su nove oznake nastojale pronaći što lakša rješenja za hod između stijena i ponora među njima.

Na povratku opet smo u Radinu stanu. Tu je pripremljen zajednički ručak porijeklom iz Radina stada. Dok čekamo da se dogotovi, obilazimo stijene oko stana. Najednom na obronku iznad stana ugledasmo dva tračka dima. Uzdižu se u vis plavičasti gotovo kao i ono nebo iznad njih. Pitamo Radu tko je zapalio one male oaze trave spržene suncem, veličine možda dva do tri četvorna metra.

— Nitko. Zapalilo se samo od sebe — bezbržno odgovara Rade.

— Nemoguće! Kako se može zapaliti trava sama od sebe?

— Bome je nitko nije išao paliti. To ti je tako za svake žege. Upali je sunce, ali se nema kuda širiti. Pa opet plane iznova na drugom mjestu i sve tako dok ne pane kiša. To ti je stara pojava u ovom našem vrućem kamenjaru.

Ne možemo se iščuditi tom objašnjenu. No, valjda Rade ima pravo, jer tko bi išao tih

Dolac Lokvina na Velikim Libinjama
Foto: Dr. J. Poljak

stotinu ili više metara baš tamо zapaliti ono malо trave i — čemu?

Ali, lebdi pitanje među nama: kako se zapali ta trava, odakle vatrica? Uistinu, na one gole obronke nitko ne dolazi, skoro ni ptice. Ovdje nema ni djece, sam je Rade, a ni stoka se tamo ne vere pa da iskoči iskra ispod konjske potkove ili tvrdih skamenjenih papaka. I smišljamo: možda se u ovoj vrelini, u pogodnu trenutku, na neki način skupe u snopić sunčeve zrake i upru u čuperak prezrele trave i — eto požara. Možda se ponegdje nađe kakav komadić kristaliničnog kamenja od kojega se kao od leće odbiju sunčane zrake, možda je negdje kakav kamenčić sličan stakalcu dovoljan da vatru započme. Kako drugačije objasniti ovu pojavu?

U ovoj golemoj kamenoj pustinji može se dogoditi i takav splet okolnosti da se neka sunčeva zraka tako prelomi da u paklenoj podnevnoj vrućini, gdje toploj sprzenoj travi ionako ne treba mnogo, iznenada bukne požar, srećom ovdje ograničenih razmjera. Tjedimo se da je to možda uzrok i kojem većem

Dan je bio tihan, ni zrak se nije micao, a napola sasušena trava priljubila se k zemlji kao da ju pritisla ova vrelina. Činilo nam se kao da su naše sjene jedino što se još giba na ovim pustim stazama ispod Babina i Sv. brda. Na raskriju smo ostavili sve svoje stvari, a Krešo čak i gitaru koju je nosio iz Šestina, pa preko Zavižana i cijelog Velebita sve doveli. Napredovali smo neočekivano brzo. Naši su dječaci hodali kao odrasli. Stariji od njih, Niko, uporno je u stopu slijedio Krešu i Pavića, a Antić je iza njih napredovao neumorno kao crv, bez riječi. Svi smo skoro goli, pocrnjeli i uznojeni. Antićeva malena i ravna ramena osmogodišnjaka i spuštene ruke pomicale su se u jednoliku ritmu, slijedeći svojim pokretima svaki korak na stazi punoj oblizaka oko kamenja koje je za malog dječaka bilo i krupno i veliko. Sa sobom smo nosili samo jednu litru već mlake vode i dogovorili se da je ne diramo sve do vrha.

Uspon je tekao bez riječi. Sunce je pržilo sve oko nas i zajedno s našim naporom dodavalо svoj dio topline. Sigurno je da smo bili

Zeleni kuk u Rožanskim kukovima

Foto: J. Ptaček

šumskom požaru, iako mislimo da im je najčešće uzrok ljudska nepažnja.

Silazimo sa Crnopca. Plavičast dim još se izdiže ravno u vis, a mi se još uvijek pitamo: kako li je nastao?

Podnevni uspon na Sv. brdo

Oko podne smo ostavili Vaganski vrh i u dolinici na njegovu vrhu onu golemu i stvrdu grudu snijega, iako je bila sredina srpnja godine 1980. Na njoj smo se mogli i grudati i gacati bosim nogama da se osvježimo, jer neki od nas dolaze od Visočice, a veći dio naše skupine od Zavižana.

Poznatom stazom u podnevnoj tišini i vremenu napredovali smo do Solila. Pisani vodići, a tako tamo i piše, kažu da je odavde do Sv. brda dva sata hoda. Tu se jedan dio naših odlučio na spuštanje prema Ivinim vodicama, a drugi manji dio, nas petorica, krenemo na vrh Sv. brda. S nama su i dva dječaka. Oni hoće doći na ono sivo i daleko brdo, iako nas čeka oštar uspon i sigurna žed.

žedni, ali to nitko nije spominjao, a ono malo vode i tako nije moglo nadoknaditi naše obilno znojenje. I stigli smo. Za jedan sat hoda. No, ni na samom vrhu nije bilo svježije. Nije se osjećao ni najmanji dašak vjetra, nikakva zračna struja, što je uistinu rijetkost. Tamo, s druge strane, od Dušica, neki je planinar polako napredovao prema vrhu. Promatrali smo ga i činilo nam se da neće stići na vrh ni do večeri.

Za cijelo vrijeme uspona mislili smo o tome kako će naši dječaci izdržati napor i žed. No, oni su hodali neumorno, čak su se svaki čas veselili novim vidicima i na kraju uspjeli da osvoje ovaj poznati vrh gdje nisu bili ni mnogi čuveni planinari. I zato su s ponosom udarili pečate u svoje velebitske dnevnikе i uz njih zapisali datum, dan njihova prvog uspona na Sv. brdo, a da vodu nisu ni spomenuli!

U smijehu smo podijelili ono malo vode, u smijehu, jer sad nas je čekao silaz do Ivinih vodića i hladan izvor, a zatim ugodno spuštanje kroz šumsku hladovinu sve do Borisova doma.

Kroz Andorru na Coll Blanche u Pirinejima

Dr TOMISLAV SABLEK

SLAVONSKA POŽEGA

Upravo se sunce pokazalo iznad pučine Sredozemlja kada smo napuštali naš kamp »Masnou« u Barceloni i vozili uskim cestama između kamenih i isušenih brežuljaka prema planinskom masivu Pirineja.

Vrućina je paklena premda je polovica rujna. Kiše nije bilo dva mjeseca i sve je suho i puno prašine. Na brežuljcima uz cestu bijele se haciende — stambene i gospodarske zgrade okružene obrađenim zemljištem. Zapravo je to preoran i drobljeni kamen s nešto zemlje. Redovi maslina, rogača i naranči idu u nedogled — sve točno poravnato i obrađeno. Upravo primjer kako se iz nikakve zemlje i bezvodne klime može stvoriti plodno tlo. Ulazeći postepeno među planinske lance vozimo dolinom rijeke Rio Segre. Nisko rastinство i poneka crnogorica osvježuju. Nižu se brane i jezera gdje se skuplja dragocjena voda i proizvodi struha, oboje u tim krajevima i te kako potrebno.

Nedjelja je i kraj je pun turista koji su došli tražiti osvježenje uz rijeku i jezera. Na svakom većem parkiralištu seljaci prodaju voće, ulje i keramiku. Izašavši iz kanjona, pred nama se otvara široka dolina čiji je centar Seo di Urgel. Tu su polja zelena, svježije je, jer je nadmorska visina 700 metara. Građić, koji sada broji oko 9000 stanovnika ima dugu i burnu prošlost. Tu je bio put kojim su prolazili gotovo svi osvajači davnih vremena. Tu je prošao Hanibal sa svojim slonovima, rimske legije, Germani i Franci. Imao je tu

nesreću da je smješten na najpogodnijem prelazu kroz Pirineje i uz vodu. Svi su ga rušili i pljačkali, ali je uvijek ponovno obnovljen.

Danas vrijedi pogledati staru katedralu koja potječe iz XII stoljeća i lijep je primjer romanske umjetnosti. Svakako treba proći stari romanski dio grada i sredovjekovnom ulicom Calle de Santa Maria, osjetiti prošlost i sadašnji mir tog ambijenta. Sada ovaj stari grad u predvorju Pirineja, zbog svog položaja nazvan »Vrata Andore«, nastoji privući što više turista.

Vozimo dublje među planinske lance Pirineja i gotovo neprimjetno prelazimo granicu Andorre. Ova minijaturna planinska državica između Francuske i Španjolske nema carinika, a pasoši malo koga zanimaju. Ima i vlastit novac, ali su u prometu sve poznatije svjetske valute. Stanovnici su Katalonci, pa je sporazumijevanje prilično teško. Tu se prodaje sve i sva. Sve je podređeno trgovini, od nje svi žive. Tako je siromašna državica kamenih kućica i skromnih pastira postala bogata zahvaljujući svojim cijenama beskarinske zone.

Brzo stižemo u glavni grad, Andorru La Vella (1029 m). Po danu je vrlo toplo, ali noći su hladne. 28.000 stanovnika je pod protektoratom francuske države, a pod upravom španjolskog biskupa iz Urgela u Španjolskoj. Kombinacija je, premda povijesno opravdana, malo čudna, ali sudeći prema svemu ipak

Coll Blanche (2800 m) u Pirinejima

Foto: Dr. T. Sablek

dobra. Ulice su prepune kupaca iz cijelog svijeta i svi su zadovoljni. Da ne padnemo u groznicu »shopinga«, odmah odlazimo u brda da pogledamo onu pravu staru Andorru. Na 1600 metara selo kamenih kućica okruženo pašnjacima i ovčama. Stara kamena crkvica San Miguel d' Engolasters, kao i čitavo naselje, govore o nekada skromnim mogućnostima Katalonaca Andorre. Pješice nastavljamo do jezera Estany d'Engolasters, koje je zapravo umjetno sabiralište planinskih prirodnih i veliki rezervoar vode za glavni grad La Vellu. Žičare, skijaški tereni kao i divan vidik na grad uokviruju taj turistički ambijent.

Noću vrijedi proći La Vellom. Bezbroj svjetlećih reklama, lijepo i bogato uređeni izlozi, kiosci koji rade do kasno u noć — nema šta nema. I to treba vidjeti, ali i od toga otici.

Glavna prometnica Andorre je cesta koja vodi od Seu di Urgel kroz glavni grad La Vellu pa se postepeno uspinje prema francuskoj granici. Prolazimo pokraj lijepih hotela i planinskih turističkih centara Canillo i Les Escalades (1054 m). Sve je podređeno turizmu koji je ovdje, uz trgovinu, najbolje vrelo priroda. Oko hotela su brojne skijaške žičare, jer su i ovdje već davno shvatili da danas

turisti traže sadržajniji odmor i da hotel i hrana nisu dovoljni da bi ih privukli. Soldeau je najviše mjesto u Andorri (1825 m). Penjemo se dalje dobrom ali krvudavom cestom pa uskoro stižemo na najvišu točku ceste, na planinski prevoj Port d' Envalira (2407 m). To je najviši prelaz preko Pirineja.

Ovdje brzo uzimamo našu planinarsku opremu te se grebenom uspinjemo prema vrhu Coll Blanche (2800 m). Jesen je, ali je ipak vruće. Po prostranim travnjacima sva je trava suha. Prolazimo pokraj antena i stupa Radio Andorre. Uspon nije težak, pa smo za dva sata na vrhu. Oko nas su vrhovi istočnog dijela Pirineja od kojih je najviši Pessous (2865 m). Vrhovi su uglavnom obli, hrpe razlomljene kamenja, pokrivene mjestimično travom, ugodne za planinarenje. Vraćamo se do auta, pa se spuštamo u mjestance Passo de La Casa (2085 m), gdje je granica prema Francuskoj. Bez ikakvih formalnosti prelazimo u Francusku, pa kod Burg Madone opet u Španjolsku. Tu su nas carinici htjeli nešto pitati, ali mi »niks šprehen«, pa su nas na kraju pustili. I za jedan sat bili smo opet u našem kampu u Barceloni.

Time je naš susret s malom pirinejskom državicom i njezinim planinama završio. Prošli smo i pogledali njezin stari dio kao i onaj moderni koji se razvija. Sve vrijedi vidjeti.

Izlet u prošlost

DANICA ĐUROVIĆ

BAR

Polovinom siječnja 1983. godine došla sam s porodicom u posjete svojim roditeljima u Žive Bunare, prelijepo mjesto podno Velebita, koje ga majčinski drži na dnu širokog krševitog skuta svojih primorskih padina.

Iskoristili smo kratko vrijeme našeg boravka da obiđemo bar poneka od bezbroj zanimljivih mjesta te osebuju lijepe i bogate planine što izazovno mami svojim prostorstvima.

Jednog prijepodneva odlučismo da podemo do sela Male Brisnice, koje su, kako saznajemo od oca i majke, već davno napustili nekadašnji žitelji.

Krenusmo nas petoro — moj otac kao vodič i cijela moja obitelj — suprug, dva sina i ja — u lijepo sunčano prijepodne, neobično toplo za to doba godine. Najprije idemo kroz samo selo, penjemo se preko Bilušine, pa prema sjeveru iznad Gredina uz Križ, krševit teren poviše sela. Stižemo na vrh. Odatle se spuštamo u duboku Šuplju dragu. Ona završava dolinicom Samogred što se uvaljena među glavice i ukrašena mladim borovim stablima doima kao prelijep krajolik iz bajke. Borove je napao borov prelac i zaista nam je žao tih prelijepih stabala što se hrvu sa ovom opasnom biljnom štetočinom. Hoće li u tome uspjeti? Rasijali su se ovdje zahvaljujući zasađenim boricima raštrkanim po-

svuda primorskim padinama Velebita, a taj im prokleti napasnik dovodi u pitanje opstanak. Švrlijajući kroz dolinicu pokušavamo da onako nausput pomognemo bar ponekome od borova uklanjajući štapovima toga opakog držnika što tako surovo i bezobzirno napada naše ljubimce.

Puni ugodnih a i sjetnih čuvstava narušavamo dolinicu i produžujemo Drinovom dražicom prema sjeveru. Idući i razgledavajući okoliš, najednom ugledasmo dva grla srneće divljači kako se u svom lakom skoku, osjetivši nas, proplankom uputiše prema vrhu Panosu. Zatim skrećemo na istok sve do Brinskičkog bunara, odakle su se nekoć ljudi iz Malih Brisnica snabdjevali vodom. U blizini se nalazi i lokva, napajalište za stoku, kojom se koristi i divljač. Vidjeli smo tragove divljih svinja koje su tu ni od kog nesmetane gasile žed nedavno prije našeg dolaska.

Onda skrećemo na sjever prema samom naselju. Ubrzo stigosmo na poširok put, koji nas vodi kroz velike i predivne voćnjake ogrodjene povisokim kamenim zidovima. Nekadašnji žitelji brižljivo su ih sazidali da bi voćke i loze zaštitili od stoke i divljači. Otac nam pokazuje, a i mi sami opažamo da su tu mnogobrojna stabla raznih vrsta voća: trešnje, šljive, orasi, jabuke, kruške, marelice, breskve, pa i čokoti vinove loze.

Dundović podi iznad Jablanca
prije šest desetljeća

Foto: Dr. Josip Poljak

Diveći se voćnjacima, odjednom udosmo u selo što se smjestilo u divnoj velebitskoj kotlini. Sa istoka ga ograju vrhovi Lisca i Vujinaca, što se šumovitim padinama spuštaju do sela, a sa zapada zatvaraju mu vidik na more Jadrijev vrh i Mišković glavica na čijim se pristrancima vide prostrana sočna ispassišta. Na sjever se proteže dolina ispresjecana glavicama sve do Velikih Brisnica. Premda prelijepo, zbog napuštenosti selo se doima više nego tužno. Kuće su većinom katnice, neke napola, neke sasvim razrušene, a poneke još i u dobrom stanju. Zidane su vrijednim i vještим rukama svojih nekadašnjih stanovnika. Napustiše ih misleći da će svoje žuljevinama ukrašene ruke odmoriti i omešati lagodnijim gradskim životom, ali se većina u tome prevarila. Ispred kuća, u prostranim dvorištima lijepo su u betonu izlivene cisterne za hvatanje kišnice.

Oh, kako je ovdje lijepo! Sve je ovo prekrasno, bogato, pitomo. Zašto ovu divotu ljudi napustiše? — bile su spontane primjedbe svih nas uz osjetan prizvuk tuge i sjetе u glasu.

Ovo selo vrvjelo je nekad životom. A sada sve stoje pusto i nijemo. Zjape prazne zidine obrušenih kuća i svojom prazninom kao da tuguju za onima što ih napustiše — za radosnim smijehom, pjesmom, šalom, ljudi i žena u radu; za dječjim plaćem i vriskom što se razlijegala unutar njihovih zidova i oko njih; za djevojačkim i momačkim snovima i uzdasmisa što su ih krile pod svojim čistim, mekim uzglavljinama. Tuguju one i za ugašenim ognjištima, što su mirisala na kruh ispod peke, palentu, vareniku, skorup, kiselo zelje, suhu ovčetinu i ostala zdrava prirodna jela što su ih pripremale vrijedne ruke seoskih domaćica.

Bogati pašnjaci su nijemi, bez znaka života. Ne čuju se zvona klepki, bleka ovaca, meke koza, mukanje krava. Sočna mirisna trava osta nepopašena i nepokošena.

Grane voćaka kao da plaču za rukama što su ih nekad njegovale i ubirale njihove soč-

ne slatke plodove koji su nekad krijepili i davali snagu i život.

Neobrađena plodna zemlja kao da tuguje i čeka neće ruke da joj se vrate, da prekopaju davno neprekopano, da zasiju odavno nezasijano.

Zaista je stravično žalostan ovaj prizor na puštenosti. I najobičniji kamen pored puta djeluje tužno, ako nikada nema nikog pored njega, barem putnika namjernika da se o njega osloni trudnom nogom ili ga makar u prolazu pomiluje umornim pogledom, a kamo li — ova ljepota i ovo bogatstvo što sadrži stoji zapušteno i samo.

Dušu mi prožme neka duboka sjeta, oči mi se zamutiše, pa pomislih kako je tek onima što sa čežnjom u duši i slikom svoga rodnog kraja u zjenicama žive negdje daleko, u nekoj urbanoj sredini diljem naše domovine ili čak izvan nje, uz neprekidnu škrupu kočnica i točkova automobila, u smradu smoga i raznih gradskih prljavština. Kako im je kad se sjete svoga ugašenog, napuštenog ognjišta, sve ove krasote: mirisa trava, bujnih rodnih voćnjaka, čista zraka i svega što je sačinjavalo njihov život nekada u ovom zdravom, pitomom bogatom kraju?

Vjerujem i znam, da mnogima od njih na kon svakodnevni poslovi i obaveza, kad polože umornu glavu na uzglavlje i opruže ispacene udove, oči zaiskre Suzama nostalгије, usne se stisnu trpko, čitavim tijelom prostruji neka duboka bolna čežnja, a krv u žilama prokola jače. Tako bi se željno vratili, ali povratka obično više nema.

Možda će se neki ipak vratiti. Kad netko dobije mirovinu, ako bude smogao snage i sredstava, da obnovi obrušeno i da nastavi živjeti zdravim životom gorštačkim, ili će možda njihova djeca i unuci shvatiti i zaželeti da se vrate na ugasla ognjišta svojih otaca i djedova, da obnove napušteno, da im se oduže za sve one duge dane i noći samoče i tugovanja — i ljudima što su nekad ovdje živjeli i stvarali u ovom gostoprivrnom, bogatom, pitomom kraju koji raširenim rukama svojih voćnjaka, mirisima svojih pašnjaka, praznim zidinama svojih domova zove, zove u zagrljaj.

Orlovača, Kozje strane i Bregoč s Ljubina groba

Foto: U. Beširović

Susret na Zelengori

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Proljetno, majska jutro. Crno jezero, to planinsko ogledalo, zatekosmo skoro kao i uvijek: samo i tiho. Okruženo visokim stoljetnim jelama i bukvama. Ovom zelengorskem jezeru sve više i više oduzima vodenu površinu gusti šaš. Šteta! Tako, polako umire i sahne ovo divno mrko gorsko oko, kao i mnoga druga po našim planinama.

Bijelo jezero smo zatekli kako još robuje pod teretom naslaga snijega. Samo jedan manji dio vode uspio se oslobođiti snježne mase, koju je lavina sručila odozgor s visokih stijena Orlovače.

Na Ljubinom grobu susreli smo se s krdom volova i konja, koji su se iznenadili našem neočekivanom dolasku.

Uspinjemo se zmijolikom lovačkom stazom što od Ljubina groba vodi na vrh Orlovače. Kako više odmičemo, tako naš napor i umor postaju veći, a vidici sve širi i ljepši. Snijegom prošarane stijene Volujaka gledamo kroz proziran veo jutarnje sive izmaglice. Pri vrhu Orlovače susrećemo se i s orlovima. Ovo je njihova postojbina, kako to pjesma kaže. Par orlova, s nekoliko mladih, nadlijeću nas s okolne stijene. Bila je to jutarnja šetnja i izviđanje jedne orlovske porodice.

Nagomilane godine ove prostrane planine trajnije su i ljepše od svega našeg ljudskog. Sjenke bijelih oblaka počivaju i prave tamne

sjene po stijenama Kozijih strana i Bregoča. Visoko gore u nebeskom plavetniliu jedan zrakoplov ostavlja iza sebe bijelu prugu. Čuli smo zvuk njegova motora. Sunce nagriza i otapa snježnike, koji se ljeskaju na suncu kao vučiji zubi. Nevidljiv je dalji pejzaž od jare i mlječne izmaglice. Čujemo pjesmu nevidljivih cvrčaka. Užurbano radi mnoštvo sitnih mrava, ne osvrćući se ni na šta. Uporno nas nadlijeću ševe. Trepere i pjevaju u zraku. Na nebū gledamo bijeli srp mladog mjeseca.

Stojimo na vrhu stijena. Promatramo Carvu goru, Hrčavku i Tovarnicu. Javorak je ispod nas. Pod nama u siparu su i divokoze. Brojimo ih: 16 grla, što sitnijih što krupnijih. Spokojno pasu. Istočni povjetarac od njih dolazi do nas. Budući da smo visočije od njih, ne primjećuju nas. Mi ih nijemo promatramo, jer ne želimo da ih ometemo. Nemamo pravo na to. Ovo je njihovo carstvo. Došli smo nepozvani, ako se tako može reći. Neizmjerno uživamo u promatranju divokozu, od kojih nas dijeli jedva stotinjak metara. Nakon duga gledanja ostavili smo ih da pasu u svome zasluženom miru i spokoju.

Staze našeg vraćanja su sjetne i tužne, kao i uvijek kada ostavljamo nesamjerljive ljepote naših planina.

Sletske foto-marginalije

ŽELJKO HLEBEC
KRIŽEVCI

Minula je još jedna jubilarna godina našeg planinarstva ostavivši za sobom ponovno niz dragih uspomena. Bogatiji smo za još jedno desetljeće uspješnog djelovanja planinarske organizacije, sretni i ponosni što smo i sami njen dio. Pred nama je novo desetljeće uz neodoljivu želju da novu proslavu ponovno dočekamo u sreći i radosti života. A sve što je minulo ostavlja uz sjećanja i razne marginalije u našim životnim knjigama. Ponekad su to i fotografije kojima smo zabilježili neponovljive trenutke.

Tako su i ove tri fotografije male sletske foto-marginalije, kojima se želimo podsjetiti na tri lijepa planinarska susreta: na Zavižanu, Platku i Medvednici. Bili su to sletovi planinara Jugoslavije održani 1964., 1974. i 1984. godine, u okviru proslava devedesete, stote i stodesete obljetnice našeg planinarstva.

Ideju za ovaj mali prilog dala mi je zapravo ova lijepa fotografija Modrića dolca podno Zavižana na Velebitu, gdje je 1964. godine postavljen impresivan grad od šatora (slika 1). Ovoj fotografiji, koja se slučajno našla u mojoj fotoarhivi i čijeg autora na žalost ne znam, dodao sam dvije fotografije koje sam snimio 1974. i 1984. godine. Fotografija s Platkom (slika 2) zacijelo će mnoge planinare podsjetiti na zeleno prostranstvo Prebeniša gdje je održana središnja proslava stoljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj.

Posljednji slet na Medvednici svima je još u svježem sjećanju, a za ovaj prilog izabrao sam dosad neobjavljenu fotografiju kojom je zabilježen trenutak kada su Činovničkom livanđom odzvanjali zvuci naše himne (slika 3).

Slika 1. Osmi slet planinara Jugoslavije na Zavižanu 4—5. srpnja 1964.

Slika 2. Dvanaesti slet planinara Jugoslavije na Platku 4—6. srpnja 1974.

Slika 3. Slet planinara Jugoslavije na Sljemuenu 15—16. rujna 1984.

U beskraju Kordiljera

Trekking Peru — Bolivija — Čile (nastavak)

MARIO SALETTA

ZAGREB

Najviša prijestolnica svijeta

U Boliviji je, ako je u pitanju rad i život ljudi, gotovo sve najviše na svijetu: najviši glavni grad, aerodrom, cestovni prijevoj, skijalište. Jedino su najviši željeznički prijevoj (4782 m) i metar niže željeznička stanica Galera u Peruu. Tako je glavni grad La Paz (sjedište vlade je u Sucreu) na visini od 4100 m. Točnije: njegova periferija, jer centar grada i elitne četvrti su gotovo tisuću metara niže, u velikom prirodnom lijevknu. Tamo je mnogo ugodnija klima, tropsko raslinje, voda. Tu i usred zime u centru možete šetati u majici, a za odlazak na siromašnu periferiju obavezno morate odjenuti džemper i vjetrovku. Nad samim rubom grada, na Altiplanu, dominira vulkan Illimani (6462 m), sa svoja tri vječno zaleđena vrha, omiljeni cilj ambicioznijih andinista. La Paz danas broji oko 900.000 stanovnika, a zbog velike nezaposlenosti i naglog pada životnog standarda i ovdje caruje šverc po ulicama, oti-

mačine i razbojstva — no znatno manje nego u Limi. Gotovo sasvim legalno prodaje se kokino lišće, posvuda se piye kokin čaj ili se lišće žvače, i svi tvrde da su zapravo glavne »tvornice« kokaina u — Kolumbiji. Novac se po ulicama mijenja i do 50% bolje od službenog tečaja dolara.

Smještamo se u jeftini hotel »Italija«, u samom centru, koji je uz susjedni »Amerika« najčešći »bazni logor« svih alpinističkih i trekking grupa i pojedinaca koji odlaze u Cordillera Real (Kraljevske Kordiljere), ili prema Yungasu i amazonskim prašumama. Zbog pogodnog položaja La Paza u odnosu na ciljeve tu možete ostaviti sav višak opreme i u nekoliko tura, s polazištem odavde, upoznati sve najzanimljivije predjele Bolivijske.

Na improviziranim uličnim kuhinjama do kasno u noć Indijanke peku ukusne »tortille«, »Hamburgesas« (vrst pljeskavice), Hot-dogse i neke dugačke tanke kobasicice, sve to uz vrlo začinjene salate i priloge. Kad zanemarite

Indijanski sajam u Pisaku, Peru

Foto: M. Saletta

neke ovdašnje higijenske standarde tu se može vrlo dobro jesti; uostalom zbog visine i hladnoće u ovom dijelu Bolivije nema tropskih bolesti. Već prvi dan u »Italiju« susrećemo dvojicu ljubljanskih alpinista i zagrebačkog individualca, svjetskog latalicu Ivicu Špoljarcu, pa tako neke ture planiramo kao zajedničke.

S našim iseljenicima u Boliviji

Uspijeva nam iznajmiti snažan rent-a-car džip »toyota land-cruiser«, prilično žedan, s potrošnjom od blizu 30 l/100 km. No uz ovdašnju cijenu benzina od 15 din to nas ne zabrinjava, važno je da imamo vozilo s kojim je jedino moguće doći i do najzabitnijih bolivijskih Kordiljera. Nakon »treninga« u vlaku Charaňa — La Paz ne predstavlja nam poteškoće da se svih osmero ukrcamo u džip, a na krov i pod sjedala smjestimo svu potrebnu opremu, gorivo i vodu. Najprije krećemo prema jugu, u poznati »jugoslavenski« rudarski grad Oruro, u posjetu našim iseljenicima, utanačenu još u Matici iseljenika Hrvatske u Zagrebu.

U taj početkom stoljeća gotovo pust kraj, tražeći rada i kruha naselilo se prvi 150 naših obitelji, uglavnom s otoka Brača. Radeci u početku kao »minerii« (rudari), fizički radnici ili čak kao ispiraci zlata, postepeno su se osamostalili. Već 1912. osnivaju »Jugoslavensko pripomočno društvo« u Oruru, s ciljem da pomognu novim doseljenicima iz naših krajeva. Početkom II. svjetskog rata, bilo ih je već 250 obitelji, sada već trgovaca, vlasnika manjih rudnika i prvi industrijskih poduzeća, uglednih građana koji su mnogo učinili za razvoj ove bolivijske pokrajine. U toku NOB odavde se slala znatna materijalna pomoć partizanima i narodu u staroj domovini, no kako je išla preko luke Antofagaste, bila je primana kao pomoć iseljenika iz Čilea, jer nije bilo naznačeno da dolazi i iz Bolivije.

Na večeri pripremljenoj u čast naše ekspedicije u Jugoslavenskom klubu upoznajemo Vojka Vilovića, predsjednika »JPD« i Rudarske komore u Oruru, Borisa Klarića, Edu Vrsalovića, veseljaka 73-godišnjeg Petra Pavišića-Pedrina, osobnog prijatelja predsjednika Tita i mnoge druge »jugo-bolivice«, kako nam rekoše u šali. Do kasno u noć pričamo o njihovom životu ovdje, o današnjoj Jugosloviji...

Slijedećeg dana Vojko nam rukom crta »kartu« za odlazak u najljepši dio Anda u predjelu Tapaca, do kojeg ne postoje javne ceste. Treba koristiti već uglavnom napuštene stare rudničke puteve, Vojko ih zna napamet. Brojni mali rudnici, dobrim dijelom vlasništvo naših iseljenika, već su nekoliko godina napušteni ili zatvoreni, što zbog zastarjelog načina eksploatacije, što zbog danas nepovoljnih cijena bakra, kositra i olova. Krećemo rano ujutro.

Najviši cestovni prijevoj i najviše skijalište na svijetu (5200 m)

Teško se probijajući džipom preko potoka i odronjenih dijelova tih starih rudničkih cesta penjemo se sve više u izvanredno lijep masiv Inquisivija. Sve dublje ulazimo u fantastični svijet Anda, pod tamnim stjenovitim vrhovima pokrivenim snježnim kapama. Ispod vulkanskosmedih sipara su dva nevjerljivatna planinska jezera, jedno intenzivno modro, drugo tirkizno zeleno, pedesetak metara jedno od drugog. Prema pouzdanom visinomjeru, tu dosižemo naš visinski rekord dosegnut džipom: 5160 m, na bezimenom prijevoju pri kraju jedne rudničke ceste, prilično više od »službeno« najvišeg cestovnog prijevoja na svijetu. Planinarimo po okolnim vrhovima visokim preko 5300 m, pristup je po prirodnim kamenim stepenicama prilično lagan — već smo dobro aklimatizirani na te visine.

U drugoj turi iz La Paza krećemo na najviše skijalište svijeta, najprije nekom smiono usječenom uskom cestom u gotovo okomitu rastresitu stijenu koja se na očigled raspada u smede kamene »listove«. Iznad nje, na 5150 m, na ovećem ledenjaku pod vrhom Chacaltaya, pokrivenom vječnim snijegom, nalazi se donja stanica najosebujnije skijaške vučnice koju sam do sada vidi. U nekom čardaku ni na nebu ni na zemlji, nasadenom na šiljati manji vrh, nalazi se »pogon«: poluosovina s naplatkom (felgom), diferencijal, mjenjačka kutija i motor nekog starog kamiona. Odavde žičano uže ide u golemi trokut, najprije visoko po zraku do »gornje stanice«, druge poluosovine s naplatkom, a zatim po snijegu do »donje stanice«, takoder kamionskog naplatka, a odavde opet u zrak — do »pogona«. Na dijelu koji je položen po snijegu nekoliko je standardnih vučnih sidra, jedno za drugim u grupi. Rukujući mjenjačem u »prvoj« ili »rikverc« poslužitelj šalje sidra gore-dolje, između dna i vrha skijališta. Skijaju uglavnom samo stranci i »gringosi« na radu u La Pazu; u ovoj zemlji s mnogo vječnog snijega i najvišim stalnim ljudskim naseobinama na svijetu skijanje je praktički — nepoznato.

Počinje padati sitan snijeg, uspinjemo se preko ledenjaka, neki koriste dereze, drugi štapove, do manjeg sedla iznad skijališta. Malo se spuštamo, a zatim uspon po stvrdu tom dosta kliskom snijegu na sam vrh Chacaltaye na 5400 m. Nošenje tek sedam kg dodatnog tereta, 16 mm kamere i filmova već prilično otežava uspon, par koraka uspona, i zatim desetak sekundi pauze. Zaledeno pobоje vrlo je strmo, pogrešan korak prijeti otklizavanjem u bezdan. Vraćamo se mnogo brže, prijeti snježna nepogoda.

Tiahuanaco i Kon-Tiki

Ono što je za kulturu Inka i Peru Machu-Picchu, to je za još stariju Tiahuanaco kultu-

Prema najvišem cestovnom prevoju (5160 m) napuštene rudničke ceste u masivu Inquisivi, Bolivija

Foto: M. Saitto

ru i Boliviju, utvrđeni sveti grad-hram Tiahuanaco, sedamdesetak kilometara udaljen od La Paze, sagraden nekad na samoj obali svestog jezera Titicaca.

Dakako, i tamo smo otprašili našom žednom »toyotom«. Ruševine grada, postepenim isušivanjem Titicace, nalaze se danas otprilike 40 km od njegove obale. Povijesna priča o Tiahuanacu vezana je za priču o samom postanku svijeta, odavde je Bog sunca Kon Tiki, stvorivši najprije Sunce, Mjesec i zvijezde, a zatim i ljude, otplovio preko mora, daleko na zapad — do Polinezije i Uskršnjih otoka. Tamo se, u tom svojevrsnom kulturnom »mostu« obožavalaca sunca (koji se proteže od južne Azije, preko niza pacifičkih otoka do današnjeg visokog Perua i Bolivije) lik božanstva Kon Tiki sačuvao u gotovo istovjetnom obliku.

Da je od obala Perua do Polinezije moguće prepoloviti i na najprimitivnijoj splavi iz trske ibalze, dokazao je istraživač Thor Heyerdahl svojom poznatom ekspedicijom. No kako je do oceana Kon-Tiki »otplovio« s gotovo 4000 m visoke Titicace? Francuski učenjak Saurat ima fantastičnu hipotezu: u ono vrijeme zbog utjecaja tada najsnažnijeg trećeg (od četiri) Zemljinog Mjeseca u tropskom pojusu uzdigla se približno 4000 m visoka »vodena otekлина«, pa je tako Titicaca bila povezana s morem. Priča nije savsim bez osnova: i dan-danas se oko Titicace, na 700 km dugačkom potezu visokih Andi, iskapaju i nalaze morske naplavine i ostaci.

Slijedeću turu iz baze u La Pazu planiramo zajedno s dva ljubljanska alpinista i Ivicom Špoljarcem. Dio grupe odvozimo džipom do početka jednog »Inka traila« koji u dužini od oko 50 km preko nekoliko sedla ispod Murarate vodi preko Istočnih Kordiljera do Yungasa, suptropskog pojasa na pragu amazonske selve. Mi ostali ćemo okolnim putevima džipom, snimajući usput film, prodrijeti do velikih plantaža koke i južnog voća u Yungasu, i počekati ih na kraju inkovske pješačke ceste blizu Chulumanija. U višednevnoj turi, s noćenjem u posnenim šatorima, prva je grupa uspjela, koristeći se mjestimično i alpinističkom opremom, popeti se na sam vrh 5900 m visoke Murarate. Penjući se kroz vrlo guste oblake i maglu sam vrh su »pronašli« tek uz pomoć kompasa, a na povratku su izgubili Ivicu, koji je zalutao i spustio se u neku drugu dolinu.

Druga grupa dotle obilazi Yungas. Ovdje, na 1800—2200 m, najplodniji je predio Bolivije, tu su vjerojatno najveće legalne i ilegalne plantaže koke na svijetu, a još niže u gustištu prašume i selve i oni tajni aerodromi za »izvoz« danas zacijelo najznačajnijeg (po prihodima kokainske mafije) izvoznog artikla Bolivije. S dva dana zakašnjenja u Chulumani stiže grupa s Murarate, jednog po jednog ih dovozi na motociklu Indijanac, pekar u mjestu dogovorenog sastanka obiju grupe.

U idućem broju svršetak

Bijele stijene nekad i danas

Dr. LJUBICA SVOBODA

ZAGREB

Pošli smo kao manja skupina članova HPD-a iz Zagreba u Ogulin s namjerom da se uspnemo do Hirčeve kuće i na najviši vrh Bijelih stijena. Bilo je svježe i vedro svibanjsko jutro. U Ogulinu smo unajmili oveća seljačka kola i krenuli Rudolfovom cestom preko Molinarijevog mosta i podno Kleka prema Jasenku.

Rudolfova cesta građena je 1878—79, a godine 1871—72, trebala se odrediti trasa te ceste od nekih 70 km kroz Gorski kotar sve do mora, to jest od Ogulina do Novog. Tom se cestom trebao skratiti prilaz moru, jer su Karolinska cesta prema Rijeci (građena u prvoj polovici 18. stoljeća), Jozefinska prema Senju (građena krajem 18. stoljeća) i Lujzinska, također prema Rijeci (građena početkom 19. stoljeća) bile dulje i već zastarjele.

Kod kuće sam čula često pripovijedati o toj cesti koju je trasirao moj djed s grupom mјernika i šumskih radnika. Dvije su se godine probijali kroz prašume Velike Kapele, tražili najpogodnije prolaze kroz šume, bespuća i nenaseljene krajeve, po kiši, hladnoći ili velikoj žegi pri silazu na more. Stanovali su u drvenim barakama, a noću su palili vatre da se obrane od napada divljih svijeri, većinom medvjeda i vukova, kojima su tada obilovali ovi krajevi.

Zanimala me ta cesta. Bila je i nakon više desetljeća poslije izgradnje solidna planinska cesta, s mnogo zavoja. I današnja nova asfaltna autocesta od Ogulina do Jasenka, nedavno produžena do Drežnice, građena je na trasi te stare ceste, jedino su skraćene brojne serpentine nepodesne za današnji automobilski promet. Na nekim mjestima uz cestu se nalaze još i sada stari grubo klesani kameni stupovi postavljeni prije više od stotinu godina. Planirano je da se cesta i dalje obnovi te da se asfaltira sve do Novog.

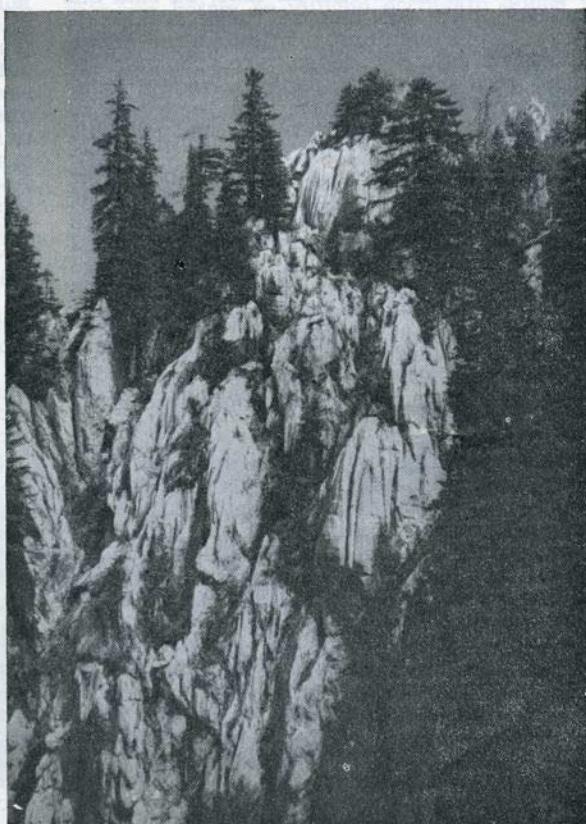
Bijele stijene u području Boca

Foto: V. Marion

084) posjela dječjim putem za dom. Nekoč planinarice se na tom putu moguće u (izdaju) i slične aktivnosti. Stoga je moglo biti i održati u slobodnoj vremenu. Neobično je da se u slobodnoj vremenu ne može učiniti nešto.

Prije dolaska u Jasenak upozorili su nas stariji planinari na neku posve zapuštenu, zarasu i jedva vidljivu cestu u gustoj šumi i tvrdili su da su tu cestu gradili Francuzi u doba Napoleona. Nije vjerojatno da bi u doba francuske okupacije nekih hrvatskih krajeva francuske čete gradile cestu kroz ove tada neprohodne krajeve.

Kad smo kolima stigli u Jasenak, u kojem je tada na cesti postojala samo jedna kuća i to je bila gostionica, krenuli smo dalje pješice na Bijele stijene. Iako je šuma gusta i visoka a raslinstvo bujno, izvor-vode nema. Jedna je planinarka zbog toga ponijela planinarsku čuturicu punu mlijeka, no nakon dva sata hoda žedu si nije mogla utažiti, jer u čuturi nije našla mlijeko već grudicu maslaca. Što smo se više uspinjali bilo je sve više snijega iako je bilo kasno proljeće. Hirčeva kuća (1330 m) bila je okružena gomilom snijega, jedino je pred kućom bilo mokre zemlje. U kući je bilo vrlo hladno, a ležaji i gunjevi bili su vlažni; za noćenje neugodno. Odlučili smo da dio naše grupe podje u Mr-

kopalj, pa poslije dalje na vlak u Lokve, a ostali da se vrati u Jasenak.

Popeli smo se na vrh Bijelih stijena (1380 m) u vunenim čarapama jer su se okovanke prigodom plaženja previše sklizale po glatkom kamenu. Vidik s vrha bio je jedinstven na beskrajne šume Gorskog kotara, na Samarske stijene, na Bjelolasicu i Klek. Tada su rijetki planinari odlazili na Samarske stijene, a o Kolvratškim stijenama skoro se ništa nije znalo.

Noćenje u gostionici u Jasenkiju nije bilo udobno, ali umorni i omamjeni od gibanja gorskog zraka dobro smo se naspavali i odmorili. Slijedećeg jutra otpješaćili smo kroz gусте šume cestom od Jasenka do Ogulinu. Tada još cestom nisu prolazili automobili, autobus tu nije vozio, a putem do Molinarjevog mosta nismo sreli ni jednog čovjeka, osim što su na jednoj livadi kampirala klimava kola s mršavom kljušadi puna Ciganu.

Nekoliko godina nakon rata posjetila sam Mrkopalj (824 m) i Vojni Tuk (875 m), popela se na Čelimbasu i Maj vrh (1270 m). Lijepi su ti naši gorskokotarski krajevi, ali za zimske sportove, planinarenje, a pogotovo za turizam nisu dovoljno uredeni. Usred ljeta u Mrkopljiju nismo mogli dobiti ručak, gostioničar je rekao da će uhvatiti jedno oveće pile, zaklati ga, očistiti i ispeći, što bi znacilo čekati na ručak nekoliko sati. Pregovori s gostioničarom završili su tako, da smo bili zadovoljni da dobijemo za ručak svaki kajganu. U tom planinskom mjestu nismo mogli dobiti ni svježe vode za piće, dobivala se samo voda iz cisterna, jer izvor-voda i vodovoda nije bilo. Čelimbasa i Maj-vrh već su bili poznati kao skijaški tereni, zimi je radila i žičara za skijaše. Ljeti su ovdje bujni pašnjaci puni poljskog cvijeća, a bezbrojne šumske jagode osvježile su nas kao i lijepi vidici na Mrkopalj i Tuk. U Vojnom Tuku smo nakanili noćiti u planinarskoj kući. Kuća je bila lijepa i uredna, ali prošlo je mnogo vremena dok smo pronašli opskrbnika. Od njega smo doznali da nam ne može dati sobu ili ležaj u domu i da nema ni truna hrane, čak nam ne može dati ni šalicu čaja — jer sada je košnja. Pod noć smo se vratili u Mrkopalj na kajganu i noćenje u privatnoj kući.

Nakon mnogo godina pošla sam ponovno u te lijepe krajeve. Bio je organiziran izlet po PD »Zagreb-Matica« na Bijele stijene. Ovaj put smo pošli autobusima iz Zagreba preko Karlovca, Mrkoplja, Tuka, Matić poljane sve do Begove staze na podnožju Bijelih stijena. Mali dio izletnika planinara vozio se dalje autobusom u Jasenak, a mi ostali pošli smo dalje pješice na vrh Bijelih stijena. Prolazili smo kroz prašumu, gudure, klance, vrata, uz ponikve, stijene i prevaljeno stabalje. Provlačili smo se kroz kamene usjekline, uspinjali se pokraj gotskih tornjeva visokih do 70 metara i uz kamene šiljke fantastičnih oblika. »Biskupska kapa« na vrhu pećine samo da se ne sklizne u provaliju, no ona već stoji tako bezbrojne tisuće godina. Uspon je sve strmiji. Doskora prolazimo Boce i penje-

mo se kroz kamenu i borovu šumu na vrh Bijelih stijena.

Odmor je bio malo niže kod lijepe i udobne planinarske kuće, koju je izgradilo PD »Rade Končar« iz Zagreba na mjestu stare Hirčeve kuće. Velik broj oduševljenih planinara popuni je zaravanak oko doma. Mnoge planinarske kuće i skloništa u području Velike Kapele građene su velikom pozrtvovnošću Velebitaša, Končarevaca, Vihoraša, itd. Od planinarske kuće spustili smo se gustom šumom u Jasenak (640 m) na cestu. Danas ovo selo ima više kuća, te šumariju, trgovinu, poštu, gostionicu, dapače i hotel, koji prima goste na ljetovanje. Cijena pensiona slična je cijenama švicarskih hotela, no sve ostalo nije švicarski.

Livade su se oko Jasenka povećale, a šume povukle, uopće, sve do Bjelskog šume su postale mnogo rijede. Nije to više ona nekadašnja prašuma. Ovi planinski šumski predjeli privlače mnoge planinare i izletnike, naročito stanovnike obližnjih velikih gradova: Zagreba i Rijeke, no još su nam podaleko i, do nedavna, prepušteni nemaru Gorana. Možda će se uređenjem zimsko-sportsko-planinskog centra u sklopu Bjelolasice omogućiti mnogima da upoznaju i nadu odmora i osvježenja u tom lijepom planinskom kraju.

Ne bi bilo poželjno da se ovdje izgrade lukuzni i supermoderni hoteli koji bi poslovali samo dva tri tjedna u godini, a ostalo bi vrijeme bili prazni i prepuni propadanju. Ni je potrebna ni izgradnja golemih betoniranih parkirališta i prilaznih cesta. One bi povećale automobilski promet, ali bi zagadile atmosferu i donijele propast šumama. U zagadenoj atmosferi, zasićenoj česticama olova i sumpora, padaju kisele kiše koje već ugrožavaju šume i raslinstvo Centralne Evrope. Moramo čuvati i njegovati naše jedinstveno lijepe gorske i primorske krajeve za sebe, za naše potomstvo i za sve ljubitelje prirode na svijetu.

Nekada smo pješaćili na Bijele stijene od Lokava ili Ogulinu, a danas od Jasenka ili od samog podnožja Bijelih stijena. Na Klek smo pješice isli od Ogulina, a danas od Bjelskog. Nekada smo se penjali vlastitim nogama u teškim cipelama na tisućnjake preko kamenja, snijega i leda, a danas nas u salonom kamenu i visokim petama dovezu žicare u Alpama skoro do 4000 metara visine.

Na ovoj našoj Zemlji raznim vozilima brzo prevaljujemo velike daljine i visine, prodiremo duboko u njezinu unutrašnjost, ali uništavamo mnogo i previše toga što nam je bezuvjetno potrebno za život i opstanak. Nekada smo na svijetu imali mnogo šuma, beskrajnih prašuma, pašnjaka i bogato životinjsko carstvo, a danas imamo sve više ogoljenih kamenih planina, zapuštenih livada i sve manje životinja. Imamo i sve manje vode i kisika, ali imamo rakete kojima stižemo na Mjesec i najskuplje oružje za međusobno istrebljenje. Kao da hrimo samouništenju, kao da želimo što prije izgledati kao naš satelit: kameni kugla bez atmosfere, bez vode i bez života, pokrita kamenim gromadama i debeлим slojevima prašine.

Od Ohrida do Šar-planine

Dr. MARIJA ROSANDIĆ-PILAŠ

ZAGREB

Već u proljeće se znalo — godišnji je izlet Šara! Većini prvo putovanje u Makedoniju. I meni. Osjećam žmarce od uzbudjenja, nestrpljiva sam, cilj je više nego primamljiv. Podijelit ćemo se u dvije skupine. Oni hрабriji i kondicijski spremni idu na transverzalu od Ljubotena do Mavrovskog jezera. Zovemo ih grupa A. »Kukavice« — grupa B — idu najprije do Ohrida i poslije se sastaju s glavninom na Popovoj Šapki, a onda zajedno do Mavrova. Naravno da sam u grupi B. Nas »bekavaca« je devet: Alenka, Mirjana, Goga, Suza, Oto, Dragan, Goran, Ivan i ja.

I konačno dan polaska! Imamo na raspolažanju cijeli vagon. Do Skoplja ugodno spavanje. Dijelimo se: glavnina ide prema Ljubotenu, a mi nastavljamo za Bitolu. Jutro je, dan osunčan. U Pelagoniji suša. I biljke priлагodene vječnoj žedi za vodom. Od Bitole preko Ohrida autobusom za Peštane. Kamp. Pravi mediteranski ugođaj. Čini nam se kao da smo na moru. Obalu s oblutcima zapljuškuju valovi, opojno miriše crnogorica, i tek kad se bućnemo u vodu, zagrcne nas jer je bljutava i teško plivamo — ipak to nije more. Sutradan se penjemo na Galičicu (2251 m). Put nije suviše naporan. Najprije pješačenje 5–6 kilometara po asfaltnoj cesti, što ne volimo. Usput jedemo žute i crvenkaste plodove samoniklih šljiva. Obilno su urodile, kiselkaste su i prijaju na ovoj pripeci. Gore nas čeka uz vedar dan i jak vjetar. U jednom trenutku skoro je otpuhnuo Dragana. S jednog mjesta pod vrhom lijep je vidik — istovremeno na Ohridsko i Prespansko jezero. Pod nogama uglavnom trava i malo kamenja. Mnogo aro-

matičnog cvijeća, ali vode nema. Taj dan de-set sati hodanja, dobar kondicijski trening.

U kampu pravo zajedništvo. Podjela poslova. Alenka je glavni ekonom, slušamo je bez prigovora. Mirjana, pravi profesor i u planini, strpljiva i uporna, bez negodovanja struže lonce. Goran, Ivan i Dragan čiste cipele. Kakva blagodat! Na mojima su prvi puta oprane i uizice. Oto se brine za jutarnju »kavicu«. Da i pokuša zatajiti ne bi mi uspjelo. Već na uranak iz šatora se čuju pozivi: »Oto, gdje je kava?!« Na plažu nosimo lubenicu. Ivan, najmlađi član, još dječak, crta po njoj lik i proziva je »Fifi« I dok se mi bućkamo u jezeru, Fifi se hlađi.

Posjećujemo i Ohrid. Fascinira nas svojim tihim svjedočenjem prošlosti. Redaju se manastiri — Sv. Sofija, Sv. Kliment, Sv. Nikola bolnički. Pod nogama bliješti od stoljeća u-glačana kaldrma. Mnogo cvijeća po okнима. I neka svećana tišina, koju niti mi ne narušavamo. Usput ne možemo odoljeti dučančićima sa suvenirima.

Idući dan smo na izvoru Crnog Drima. Pijemo vodu. Prsti trnu koliko je hladna. A rijeka se širi odmah ispod izvora poput jezera, na kojem se idilično ocrtavaju oblaci i labudovi. Dno puno vlaknatih algi daje vodi tamno zelenu boju. Crni Drim se ubrzao, stiješnjen mostom na lukovima, ulijeva u Ohridsko jezero. Tu je manastir Sv. Naum. Stoljetni mir upotpunjaju zvuci iz Liturgije Stevana Mokranjca. Freske dobro prkose vremenu. Onaj vragolan u meni kod jednog stupa pronalazi fresku košturnjavog isposnika s beskrajno dugom bijelom bradom. Uspijem ga skriječki fotografirati za uspomenu. Pomislim

Planinski pastorale na Jelaku

usput na Gorana, koji na ovom putu pušta prvi puta bradu.

Evo nas opet na putu. Autobus nas vodi uz zeleni kanjon Crnog Drima, koji se širi u Debarsko jezero stvorenog ljudskom rukom. Brane hidroelektrane spojile su korito Crnog Drima i Radike i promijenile rijeci smjer toka. Iako se ljudska ruka umiješala, ljepota nije narušena — zelena boja vode čini prekrasnu harmoniju sa crvenom obalom i zeleno-sivim planinama. Debar, pogranična zona, susret s našim graničarima, psom čuvarem granice koji ulijeva respekt, a lijevo od nas pružio se velebniv Korab. Sa čežnjom gledamo prema njegovim vrhovima, ali nam ovog puta on nije cilj.

Čekamo lokalni autobus za Rostušu, a zatim ćemo pješice prema Sv. Jovanu Bigorskom. U autobusu domaći živalj. Žene u živopisnim, ali za ovu žegu vrlo toplim narodnim nošnjama, sve mahom crvenkaste kose i noktiju — kana je očito obavezni dio uljepšavanja ženskog lika. Naša preplanula lica i šarenilo planinarske odjeće upadljivo odskakuju. Žene nas gledaju podozriivo, a šofer je krajnje ljubazan — prebacit će nas do Sv. Jovana Bigorskog i uštedjeti nam tri kilometra pješačenja po asfaltu i suncu pod punom opremom. U stražnjem dijelu autobusa kravljia balega. Čudimo se, ali šofer objašnjava. To jutro zaustavio ih uz put zaplakani mali pastir s kravom na uzici. Nadula se. Moli da ih preveze veterinaru. I naravno, svih pristaju. A krava, nenaviknuta na drmušanje autobusa i prestrašena, ozdravi — proradiše joj crijeva. Svi ostadoše zadovoljni.

Ubrzo se penjemo prema Sv. Jovanu Bigorskem. Iznenadeni smo velebnošću manastira. Tik iza teških hrastovih vrata na ulazu nas dočekuje česma sa tri zmajeve glave, koje vječno rigaju kao stud hladnu vodu. Kakvo osvježenje! A zatim i malo razočaranje. Upravo uništavaju kukce s glavnog ikonostasa da se spasi od crvotočine, pa je manastir hermetički zatvoren i ne možemo unutra. Kažu, da su stranci za ikonostasom mijački majstora iz XIX st. nudili onoliko zlata koliko je težak. Taj postupak za njegovu zaštitu ponavlja se svake treće do pete godine i, eto, baš smo mi imali nesreću da naletimo u to vrijeme. Dobra kava i ispričana povijest samostana ubrzo nas utješiše.

Sutradan konačno stižemo u Tetovo. Imamo vremena da nakupujemo namirnice i voće. Obavezno »Fifi« za naše, koje ćemo sresti u planini. Džip nas vozi na Popovu Šapku. Prava turistička meka, sada u mrtvoj sezoni, jer tek zimi živi svoj puni život. Penjemo se prema Jelaku, bivšem planinarskom domu, koji je sada hotel. Natovareni namirnicama teško podnosimo napor. Visina je to, a i zrak je rijedi. Na Jelaku dižemo logor. U sam smrđaj sunca obronak preplavi bijelo stado ovaca i pastir s mladuncem psa šarplaninca. Suzana i Ivan uživaju u igri s psićem. Poslije ćemo izgubiti tako idiličnu sliku o šarplanincima. Vrlo su oštri i dobri čuvari, ne trpe došljake.

Dobro prespavasmo svoju prvu noć na Šari. Sutra sa četuricom vode, sendvičem i usput beruci borovnica idemo put Titovog vrha. Raspoloženje je vrlo dobro, jedva čekamo susret s našima. Penjući se prema Titovom vrhu osvajamo usput i Bagrdan (2700 m). Fasciniraju nas zelenkaste slojevite stijene i prekrasni vidici na okolne vrhove. Na Titovom vrhu (2747 m) dočekuje nas monumentalna kamenica kula. Steta što je prepustena zuba vremena. Vraćamo se prema Jelaku zadovoljni uspjehom. Na putu nailazimo na pastire i veliko stado ovaca. Šarplaninci vrlo opasno laju pa se držimo na razmaku. Pitamo za put držeći se one »Kartu čitaj, a pastira pitaj«, a oni nas ljubazno pozivaju u svoje bačilo. Večer je priprema se muža ovaca. Prihvaćamo poziv. U poveličoj kolibi gori vatra u ognjištu s vodom u kotlu na verigama, uza zid su prislonjene peke, na stolu prekrivenom domaćim platnom desetak topnih hljebova. Na drugom kraju jedan pastir reže velike kocke sira i stavљa ga u salamuru. U drugoj prostoriji muzu se ovce, a one bleje i čim su oslobođene trče prema toru. Ispred kolibe miruju hrpe nacijepanih drva. Domaćin je ljubazan. Nudi nas mlađim sirom, kiselim mlijekom i još toplim kruhom ispod peke — prava poslastica. Tko bi odolio! Domaćini ne primaju novac, a mi se siti i zadovoljni vraćamo na Jelak.

Sutradan konačno susret s našima. Radost narušava samo pogled na njihova opečena podbuhlja lica, usne pune herpesa. Uvijek brižljivo spremam lijekove, a sada, naravno, nemam cinkovu mast. Teško su podnijeli visinsko sunce i ono im se osvetilo. Ipak, dobro su raspoloženi. Izmjenjujemo iskustva i dogodovštine.

Zajednički nastavljamo put Bogovinskog jezera. Šar-planina nas pljeni svojim travnatim livadama punim niskog cvijeća. Htio ili ne htio gaziš po anemonama! A posvuda potoci. Reklo bi se: gdje pritisne prstom voda. Česti susreti s pastirima, po obrncima stada ovaca, a uporan lavež šarplaninaca narušava tišinu. Na putu za Bogovinsko jezero prelazimo Šarsku rijeku, koja iz njega istječe. Jezero je živopisno, ali obala muljevitija i nije za kupanje. I opet bačila, i opet livade, i opet stada ovaca. Slike se ponavljaju u nekom ritmičkom nizu. Na jednom gorskom oku stado bivila na pojilu, na nekoj livadi kostur konja — tragovi vučje zimske gozbe.

Dvanaestog dana našeg puta spuštamo se prema Mavrovskom jezeru. Na visini od 1600 metara ulazimo u prve šume, a tamo su jagode i gljive. Večera je odlična. Logorujemo na livadi uz potok. Po zalasku sunca palimo logorsku vatru. Pjesma je još dugo odjekivala u noć iz naših prepunih srdaca. Sutradan se spuštamo na Mavrovsko jezero. Šar-planina je, sa svim svojim ljepotama i našim druženjem, iza nas. Vraćamo se u Zagreb. Na kolodvoru se još dugo pozdravljamo, kao da bismo stiskom ruke željeli zadržati to divno drugarstvo, koje nas je po ne znam koji put vodilo planinama naše domovine.

Turistička integracija našega primorja s planinama u zaleđu

Prof. dr. ŽELJKO POLJAK

ZAGREB

Uvod. Jadranska obala naše zemlje ima u većem dijelu svoga neposrednog zaleđa višoke planine koje su zanimljive s turističkog gledišta. U području Mediterana ovi su prirodni uvjeti jedinstveni po dimenzijama i oblicima, jer se nigdje kao kod nas planinski lanac nije toliko približio moru i ne sadrži toliko elemenata zanimljivih za turiste. Taj planinski lanac započinje u Sloveniji sa Slavnikom iznad Kopra i nastavlja se kroz Hrvatsku Učkom, vrhovima Gorskog kotara, Velebitom, Kozjakom, Mosorom i Biokovom te završava u Crnoj Gori Orjenom, Lovćenom i Rumijom. Ova nesretna prirodna prepreka u prometu između primorja i unutrašnjosti, pruža jednu turističku prednost koja je do-sad bila gotovo neiskorištena.

Krivo shvaćanje turizma. Jedan od glavnih uzroka tome zaostatku je kratkovidnost naših tzv. turističkih stručnjaka i investitora koji ne shvaćaju vrijednost ove naše komparativne prednosti i koji se čude kad se jadranski gosti ne zadovoljavaju samo plažom, krevetom i restoranom. Podloga ovoga ne-shvaćanja je primitivna i kriva predodžba o tome što je zapravo turizam, jer se turisti uglavnom poistovjećuju s gostima koji stacionarno borave radi godišnjeg odmora. Turisti su drugaćiji tip gostiju. Oni su mobilni kao što i sam izraz kaže (tour = kružno kretanje, turizam = putovanje radi zabave, i to ne samo vozilima po prometnicama). Iako je svuda u svijetu pravi turizam u stalnoj ekspanziji, u nas je tako shvaćeni turizam tek u povojima, čak bih rekao da se na mobilnog gosta gleda sa stanovitim negodovanjem, a kamoli da mu se omogući krstarenje po našoj zemlji. Susjednoj Austriji takav turizam donosi bar deseterostruko veći prihod, iako mi imamo neusporedive prirodne prednosti pred tom zemljom bez mora. Spomenimo i važan podatak da mobilni turist troši mnogo više od stacionarnoga gosta. Prema tome, najprije valja ispraviti krivu predodžbu o tome što je turizam i razlikovati turista od gosta koji koristi godišnji odmor za stacionarni boravak ili od umirovljenika koji zimi boravi u toplijim krajevima. Iz toga proizlazi i zaključak da je turizam u pravom smislu te riječi u nas tek u početnoj fazi i da si tek nastoji izboriti afirmaciju. Ovo naglašavam zato što turistička integracija primorja i planina u zaleđu nije moguća bez takvog shvaćanja pojma turizam.

Prirodne atraktivnosti naših planina. Prikolom uspinjanja glavni su privlačni činioci: 1. široki vidici na more i otoče, često kao iz

ptičje perspektive, 2. stalne promjene prirodnih karakteristika koje obogaćuju doživljaj (flora, kraški oblici, meteorološki uvjeti), 3. kontrast primorske i kontinentalne padine i 4. planinska svježina u visinskoj regiji. Oso-bito valja naglasiti neobično bogatstvo podzemnog i površnog kraškog reljefa, po kojem Dinaridi nemaju preanca u Evropi, te brojne biljne endeme (npr. Degenia velerbitica i Sibiraea croatica).

Nacionalni parkovi i zaštićena područja. Planine uz Jadran obiluju prirodnim ljepotama koje su zakonom zaštićene i kategorizirane, te i ovu okolnost valja iskoristiti u turističkoj ponudi kao atraktivan sadržaj. Na Velebitu je, npr. strogi prirodni rezervat Rožanski i Hajdučki kukovi i Nacionalni park »Paklenica«, a Unesco je cijelu planinu proglašio svjetskim rezervatom biosfere. U sjevernom Velebitu ureden je botanički vrt u kojem je skupljena sva najzanimljivija velebitska flora. Visinska regija Biokova također je pod zaštitom, a medurepubličkom akcijom triju općina u toku je dogovor o zaštiti Orjena. Lovćen je zaštićen kao nacionalni park, a ne valja zaboraviti ni otočke planine koje također pružaju atraktivne planinarske mogućnosti. Tako su na otocima provedene tri planinarske transverzale (Kornatska, Viška i Hvar — Korčula — Vis), a na Vidovoj gori na Braču nalazi se planinarska kuća.

Cestovne prometnice. Uzduž cijele obale našeg Jadrana usjećena je podnožjem planina jadranska cestovna magistrala od koje se na sve planine uspinju poprečne ceste, a na neke od njih i po nekoliko cesta (npr. na Velebit se ceste uspinju na šest prijevoja: Vratnik, Oltare, Veliki Alan, Oštarije, Mali Halan i Prezid). Ima cesta koje se penju i na najviše vrhove (Učka, Slavnik, Biokovo, Zavižan). Na nekim planinama mreža šumskih cesta omogućava kratke pješačke uspone do naj-viših vrhova. Na Velebitu postoji i uzdužna planinska cesta od Krasna do Šušnja pod Oštarijama, koja je već sama po sebi posebna atrakcija. Nažalost je dio planinskih cesta u vrlo lošem stanju jer nije riješeno pitanje njihova održavanja.

Planinarske staze i markacije. Do svih planinskih vrhova uz Jadran, od Slavnika iznad Kopra do Orjena u Crnoj Gori, planinarske organizacije redovno održavaju oznake na prilaznim stazama. Na dužim planinama markirane su i uzdužne staze, tzv. transverzale, koje traju i po nekoliko dana hoda i koje su opskrbljene kontrolnim točkama s upisnim

knjigama i štambiljima. Njihovim skupljanjem u posebno tiskane dnevnike stiče se priznanje u obliku spomen-značke. U toku je spajanje niza takvih transverzala u jedinstveni Jadranski planinarski put od Slavnika do Rumije (završeno je spajanje puteva od Slavnika do rijeke Zrmanje). Na Velebitu je osobito atraktivna i u evropskim razmjerima jedinstvena, uzdužna visinska turistička staza u dužini od 50 kilometara, sagrađena prije pedeset godina (tzv. Premužićeva staza). Iako je mjestimice dotrajala, još je i danas dobro prohodna.

»Evropski pješački putevi«. Evropska pješačka unija organizirala je u posljednja dva desetljeća šest takvih puteva koji ne poznaju državnih granica i vode od jedne strane Europe na drugu. Samo jedan od njih ušao je u našu zemlju (E-6 »Baltik — Jadran« prelazi iz Austrije u Sloveniju i završava zasad u Kastvu kod Rijeke). Sva nastojanja spomenute Unije da se takvi putevi nastave kroz Jugoslaviju prema Egejskom i Crnom moru, ostala su uzaludna. Možda bi se prije spomenuti Jadranski planinarski put mogao ponuditi Uniji kao jedno od rješenja za proširenje E-puteva.

Planinarske kuće i hoteli. Na planinskem lancu uz Jadran nalazi se tridesetak planinarskih kuća i skloništa, kojima volonterski upravlja amaterska planinarska organizacija obavljajući tako svoju pionirsку ulogu u krčenju puteva turizmu. Objekti su uglavnom skromnog kapaciteta i komfora. Osim njih postoji i nekoliko hotela (Učka, Vratnik, Velebno na Oštarijama, a nekoliko ih je u izgradnji), koji svojom lokacijom na planinskim prijevojima predstavljaju vrlo dobru osnovu za daljnji razvoj planinskog turizma. Na nekim vrhovima postoje atraktivni objekti u obliku vidikovaca (Učka, Mosor). Telekomunikacijski objekti na planinama, iako su na vrlo atraktivnim vrhovima, nisu nažalost tako projektirani da mogu poslužiti i kao turistički punktovi kao što je to u civiliziranim zemljama, naprotiv, neki su ograđeni bodljivakom žicom ili označeni upozorenjem da je prilaz zabranjen (Učka, Celavac, Biokovo). U nekim planinama postoje i dobro uređene lugarnice, no ni njihovi upravljači ne slijede primjer naprednjih zemalja u kojima su lugarnice često i turistički objekti (gostinske sobe). Sadašnji skromni kapaciteti prihvata turista u planini mogli bi se povećati uklapanjem turističkih, planinarskih, lovačkih, telekomunikacijskih i šumarskih objekata u cjelovitu mrežu.

Alpinizam. Neke naše primorske planine imaju stijene koje su vrlo prikladne za penjačko planinarstvo. Za razliku od naše turističke literature, koja o tome šuti, u inozemnim publikacijama često se mogu čitati laskavе riječi, npr. o Aniću kuku i Tulovim gredama na Velebitu, o Mosoru i Biokovu. Strani penjači osobito često posjećuju Anića

kuk, pod kojim se već treće desetljeće svakog Prvog maja održava neslužbeni slet alpinista ovog dijela Evrope. Pohod stranih turista našim stijenama zasad organiziraju samo inozemne agencije i u tu svrhu tiskaju i prospekt, čime daju zornu lekciju našem turizmu — ali uzalud!

Ograničene mogućnosti za zimske sportove! Unatoč optimizmu kojim se posljednjih godina nadahnjuju brojni entuzijasti, valja priznati realnost koja ne opravdava takav optimizam. Zimsko-sportski centri na planinama uz Jadran, koji bi se mogli uspoređivati sa sličnima u unutrašnjosti (Jahorina, Kranjska Gora, Šar-planina) puka su utopija iz slijedećih razloga: 1. planine uz Jadran relativno su prenische (SR Hrvatska jedina je republika u Jugoslaviji koja nema planine od 2000 m visine), 2. blizina mora i mediteranski utjecaji loše djeluju na snježni pokrivač (jugo u travjanju od samo nekoliko sati draštično prekida mogućnost sportova na snijegu), 3. viši dijelovi planina uz Jadran zimi su često i dugo obavijeni maglom, 4. zbog izrazito kraškog terena, s bogato razvedenim i razbijenim reljefom, nema dovoljno dugih neprekinutih padina. Prema tome mogućnost zimskih sportova može biti samo od lokalnog značenja (Platak, Oštarije, Vaganj na Kamešnici, Orjenska lokva) i tek potencijalni dodatak primorskom turizmu, a nikako ne valja pomisljati na centre koji bi mogli stići glas dovoljno kvalitetnim, trajnim i sigurnim snježnim padinama. To se također odnosi i na Zimski sportski rekreacijski centar »Bjelolasicu«. Za ilustraciju: skupina zagrebačkih studenata koja je na moju inicijativu upućena u veljači jedne godine na zimovanje u Skijaški dom Mrkopalj, umjesto skijanjem bavila se branjem šafrana i visibaba.

Lovne mogućnosti. Na primorskim padinama postoje lovišta, pa iako su prilično opustošena neracionalnim lovom i krivolovom, još uvek mogu obogatiti raznovrsnost turističke ponude (npr. medvjed na Velebitu, divokozla i muflon na Biokovu).

Vodiči i karte. Iako je planinarska organizacija objavila niz planinarskih vodiča i karata o gotovo svim planinama uz Jadran, često i u monografskom obliku (Velebit, Učka, Biokovo, Mosor, vodič po transverzalama), i dopušta upotrebu skupljene građe bez naknade, pisci i izdavači turističkih vodiča po Jadranu potpuno ih ignoriraju. U tome ih dosad nisu uspjeli pokolebiti ni stalni zahtjevi turista na Jadranu za pisanim informacijama. Ponešto se o planinarskim mogućnostima nađe tek u inozemnim vodičima, dakako, pre malo da bi se spriječilo lutanje stranaca po planinama uz Jadran. Primjer: stranci koji krenu u posjet planinskom botaničkom vrtu na Velebitu, gotovo uvek lutaju po planini.

Zaključak. U ovom članku samo su ukratko skicirani pojedini problemi iz naslovne teme, koliko je to dopuštao prostor. Svaka od njih

zavreduje da joj se posveti posebno razmatranje i da se dokumentira argumentacijom. Rezimiram s nekoliko zaključaka koji proizlaze iz gornjeg izlaganja:

1. uporno valja uvjeravati tzv. turističke faktore o jedinstvenoj mogućnosti što je naša obala nudi integracijom primorskog i planinskog turizma i razbijati predodžbu da je turistu važan samo krevet, restoran i plaža;

2. u prospektima, osobito za strane goste, upozoravati na jedinstvenu mogućnost što je pruža gorovita jadranska obala i tu činjenicu iskoristiti kao prednost u konkurenciji s drugim turističkim zemljama;

3. u turističke vodiče uvrstiti mogućnosti planinskog turizma konkretnim podacima i geografskim skicama; valjalo bi objaviti na stranim jezicima poseban vodič po planinama uz Jadran (Planinarski savez Hrvatske u Za-

grebu posjeduje skupljenu građu u obliku rukopisa);

4. održavati prilazne ceste u primorske planine i putokazima upozoravati na atraktivne detalje;

5. uskladiti djelovanje planinarskih, lovačkih, turističkih i šumarskih organizacija radi jedinstvene mreže planinarskih objekata;

6. podržavati pionirsko nastojanje planinarske organizacije za osnivanjem planinarskih punktova i održavanjem markacija;

7. nastaviti rad na dovršenju Jadranskog planinarskog puta;

8. podržati inicijativu Evropske pješačke unije za produženje E-puteva uz Jadran i

9. ne isticati u prvi plan mogućnosti za skijaške sportove na planinama uz Jadran, jer to zbog mogućnosti razočaranja može imati suprotan efekt.

Idemo brati cvijeće!

Djevojkama pune ruke cvijeća. Vraćaju se s vrha. Vrišteći trče nizbrdo dok se cvjetovi rasipaju. Ostaju na stazi ubijeni, nikom potrebni. Nisu naučile da cvijeće ne postoji zato da bi se ubralo. Njega se voli pogledom i nježnim dodirom koji ne traži žrtve. Planina nije zato da bi se vrišteći trčalo stazama i rukama grabilo sve što se može ponijeti. S planine se silazi dostojanstveno, praznih ruku ali prepunog srca.

Rajka Blašković

Na sastanku izletničke sekcijske posvadali su se ljubitelji prirode:

— Idemo na izlet, htjela bih brati cvijeće.

— Kad čujem riječi »brati cvijeće« hvatam se za pištolj.

— Zašto, zar ne voliš cvijeće?

— Ti ga ne voliš, jer brati cvijeće znači ubijati ga.

— Što te briga, nije tvoje. Uostalom, neću valjda hodati četveronoške da ga omirišem.

— Sebična si. Hoćeš ga samo za sebe i ostavljaš pustoš za sobom.

— Zar samo time što otrgnem cvijet s biljke?

— Cvijet joj služi za rasplod, to je njezin spolni organ.

— Ti si odvratan, svuda vidiš samo seks.

— Odvratna si ti, trgaš biljkama spolne organe pa ih guraš sebi pod nos. Radiš li uvijek tako?

— Prostače jedan! Što ti misliš o meni?

— Mislim da je desetak takvih »ljubitelja prirode« dovoljno da cijelu planinu liši cvjetnog ukrasa.

— Ne, postojimo mi radi cvijeća, nego ono radi nas. Nisi znao?

— Da, ali zašto ne bismo u njemu uživali svi nego samo vas nekoliko koje sve pobrste i nakon pola sata uvelo bacite.

— Ah, ti uopće ne shvaćaš što znači obožavati cvijeće.

— Ako ga obožavaš uzgajaj ga kod kuće, pa radi s njim što te volja.

— To i radim. Puna mi je kuća cvijeća. Dodj pa ćeš vidjeti.

— Doći ćeš ako ga smijem brati. Samo mali buketić...

— Što ti pada na pamet, sebičnjače jedan! Moje cvijeće da trgaš? Samo se usudi, s pištoljem bih ja tebe...

Razgovor pribilježio:
Zeljko Poljak

Alpinizam

PRVO (NE)SLUŽBENO PRVENSTVO JUGOSLAVIJE U BRZOM PENJANJU

Organizator	Komisija za alpinizam PSH	Težina staze	IV—V
Mjesto	Paklenica, na gornjem parkiralištu	Visina staze	35 m
Vrijeme	2. V 1985. u 16 sati	Starter i mjenilac vremena	Berljak Darko
Broj prijavljenih	10 takmičara iz 7 AO i AS, te 1 nečlan (5 iz SR Slovenije, 3 iz SRH i 2 iz SR Srbije)	Zapisničar	Ognančević Branko
Popis takmičara	1. Tič Danilo, AO »Impol« 2. Galof Tone, AO »Impol« 3. Guček Vili, AO »Trbovљe« 4. Jagodić Cvetko, AO »Mengeš« 5. Patarčić Danilo, AO »Crnuće« 6. Žiljak Boris, AO »Velebit« 7. Čuić Boris, AO »Velebit« 8. Furač Vlado, nečlan 9. Ranđić Saša, AO »Bor« 10. Stantić Krsto, AS »D. Salaj«	Osiguravao natjecanje	Solić Nikola
Službeni plasman	1. Guček Vili 1,48,09 2. Jagodić Cvetko 2,00,08 3. Patarčić Danilo 2,14,02 4. Čuić Boris 2,37,00	Kontrola	Pollak Bojan
Plasman izvan konkurencije	1. Furač Vlado 1,42,06 2. Žiljak Boris 2,08,02 3. Ranđić Saša 2,47,08		
Priprema i izbor staze	Berljak Darko i Ognančević Branko	Zapisničar	
Pomoći u organizaciji	Bosnar Krešo, Čuć Boris i Medenica Zoran	Branco Ognančević	

Medalje za 1., 2. i 3. mjesto i prelazni pehar podijelio je Berljak Darko, predsjednik KA PSH. Na peharu je ugravirano ime pobjednika i njegov AO, AO je dužan pehar donijeti na takmičenje iduće godine. Takmičenje je prisustvovalo oko 250 gledalaca koji su se zanimaljivom pratili sam tok. Težina staze je bila samo IV—V radi popularizacije i mogućnosti prolaza što većeg broja takmičara. Nažalost, odaziv je bio ispod očekivanja, tj. u suprotnosti s brojem prisutnih gledalaca. Drugo natjecanje planirano je iduće godine u isto vrijeme, ali je predviđena veća težina staze za jedan stupanj.

Zapisničar
Branco Ognančević

Predsjednik KA PSH
Darko Berljak

Obišli put »Po planinama SR Hrvatske«

393. Matjaž Terglav, PD »Zabukovica« Griže
 394. Ivica Terglav, PD »Zabukovica« Griže
 395. Terezija Pišek, PD »Zabukovica« Griže
 396. Katarina Ramšak, PD »Zabukovica« Griže
 397. Jože Ramšak, PD »Zabukovica« Griže
 398. Anton Pišek, PD »Zabukovica« Griže
 399. Verica Klaužer, PD »Zabukovica« Griže
 400. Stefka Klaužer, PD »Zabukovica« Griže
 401. Karlo Petrečija, PD »Medvednica« Zagreb
 402. Ivan Kuretić, PD »Japetić« Samobor
 403. Berislav Bossak, PD »Medvednica« Zagreb
 404. Goran Poljanac, PD »Medvednica« Zagreb
 405. Milan Javor, PPD »Medvednica« Zagreb
 406. Ljubica Javor, PD »Medvednica« Zagreb
 407. Krešimir Bossak, PD »Medvednica« Zagreb
 408. Alica Obradović, PD »Medvednica« Zagreb
 409. Miloš Obradović, PD »Medvednica« Zagreb
 410. Neven Obradović, PD »Medvednica« Zagreb
 411. Ivan Rešetić, PD »Zagreb-matica«
 412. Franjo Jeranko, PD »Poljčane«
 413. Adolf Husu, PD »Zeljezničar« Zagreb
 414. Andelko Kovačić, PD »Pliješivica« Bihać
 415. Edo Hadžilešimović, PD »Zagreb-matica«
 416. Mimica Borić, PD »Zeljezničar« Zagreb
 417. Ivanka Suštar, PD PTT »Ljubljana«
 418. Matevž Suštar, PD PTT »Ljubljana«
 419. Boris Farkaš, PD »Zagreb-matica«
 420. Nedeljko Prović, PD »Zagreb-matica«
 421. Ivan Krizmanić, PD »Japatić« Samobor
 422. Laura Medved, PD »Risnjak« Zagreb
 423. Stjepan Leš, PD »Zagreb-matica«
 424. Koralika Sansović, PD »Dubovac« Karlovac
 425. Željko Starčević, PD »Dubovac« Karlovac
 426. Ante dr. Starčević, PD »Dubovac« Karlovac
 427. Bruno Bischof, PD »Ljubljana-matica«
 428. Dragutin Očić, PD »N. Tesla« Zagreb
 429. Ivan Pezelj, PD »Ljubljana-matica«
 430. Goran Mihelčić, PD »Zagreb-matica«
 431. Sandra Bischof, PD »Dubovac« Karlovac
 432. Ksenija Bischof, PD »Dubovac« Karlovac
 433. Predrag Cosić, PD »Zagreb-matica«
 434. Ana Starčević, PD »Dubovac« Karlovac
 435. Zelimir Trlek, PD »Gradina« Konjščina
 436. Mijojka Čirović-Maričić, PD »PTT« Beograd
 437. Vojislav Rajković, PD »Zeljezničar« Beograd
 438. Vilma Starčević, PD »Dubovac« Karlovac
 439. Rajka Kristijan, PD »Jápetlé« Samobor
 440. Vera Milosavljević, PD »Zeljezničar« Beograd
 441. Stjepan Osredčeki, PD »Zagreb-matica«
 442. Fran Smajić, PD »Zeljezničar« Zagreb
 443. Berislav Smajić, PD »Zeljezničar« Zagreb
 444. Vlimir Špoljarić, PD »Dubovac« Karlovac
 445. Milan Pernar, PD »Slijeme« Zagreb
 446. Mario Pošta, PD »Slijeme« Zagreb
 447. Ljiljana Aleksić, PD »Zeljezničar« Beograd
 448. Miodrag Aleksić, PD »Zeljezničar« Beograd
 449. Marin Mišić, PD »Mosor« Split
 450. Zdenko Melvan, PD »Mosor« Split
 451. Josip Zupčić, PD »Mosor« Split
 452. Mladen Govorčin, PD »Zagreb-matica«
 453. Ante Vlahov, PD »Medvednica« Zagreb
 454. Zdenko Jurinić, PD »Medvednica« Zagreb
 455. Tomislav Jurinić, PD »Medvednica« Zagreb
 456. Miljenko Pavešić, PD »Učka« Rijeka
 457. Branka Sansović, PD »Dubovac« Karlovac
 458. Arpad Buš, PD »Bačka« B. Topola
 459. Marina Fresl, PD »Zagreb-matica«
 460. Saša Novak, PD »Zeljezničar« Zagreb
 461. Mladen Kobeščak, PD »Zeljezničar« Zagreb
 462. Zvonimir Veber, PD »N. Tesla« Zagreb
 463. Albin Dičko, PD »Dubovac« Karlovac
 464. Vesna Petrečija, PD »Medvednica« Zagreb
 465. Karlo Petrečija, PD »Medvednica« Zagreb
 466. Zlatko Cvijanović, PD »Novi Zagreb«
 467. Franjo Subotičanec, PD »Troglov« Zagreb

In memoriam

ALFRED HLEBEC (1913—1985)

Poznatog i nadasve cijenjenog planinara Alfreda Hlebeca ispratili smo 10. travnja na posljednji počinak na Gračanskom groblju ispod njegovog voljenog Sljemenja. Izgubili smo požtrvovnog radnika koji je cijeli svoj život posvetio planinarstvu.

Rodio se u Grazu (Austrija), a po zanimanju je bio finansijski stručnjak. Član HPD-a od 1923., član PD »Zagreb-matica« od osnutka, njegov službenik, funkcioner i osnivač markacijske i foto sekcije. Profesionalni je službenik — knjigovoda PDZM od 1953. do 1958. nakon toga do 1964. vrši dužnost šefa računovodstva i povremeno upravitelja Tomislavovog doma na Sljemenu. Nakon požara i likvidacije Tomislavovog doma, koji mu je posebno pristao srcu, radi u PSH kao knjigovoda do umirovljenja 1973. I nakon toga nastavlja s aktivnim radom u okviru PSH, kao član IO, član i predsjednik Gospodarske komisije PSH, te član Odbora društvene kontrole PSH.

U svojem amaterskom radu sudjelovao je u izgradnji Tomislavovog doma, doma na Puntijarki, uređenju kuća na Lazu, Jablanici, Bijelim stijenama, Goršićima, Tuku, Jančaricima i na Velebitu. Posebno je plodna njegova djelatnost kao predsjednika i člana Gospodarske komisije PSH, te člana Komisije za markaciju PSH. Preko 20 godina sudjeluje u održavanju i uređenju planinarskih objekata s kojima upravlja PSH na Velebitu i u Gorskom kotaru, te na markiranju i uređenju planinarskih puteva na Velebitu. Jedan je od petorice članova ekipe koja je pripremila »Velebitski planinarski putevi«, a u njegovu održavanju sudjelovao je do svojih posljednjih dana.

Obišao je niz transverzala diljem Jugoslavije i gotovo sve na području SRH (nosilac je znaka broj 1 republike transverzale »Po planinama SRH«).

Za svoj dugogodišnji profesionalni i amaterski rad u planinarskoj organizaciji odlikovan je najvišim priznanjima: »Zlatnim znakom« PSH i PSJ, »Zlatnom plaketom« SFK Hrvatske, a na žalost nije dočekao dodjelu najvišeg priznanja PSH, »Plakete PSH« koja mu je na posljednjoj Skupštini PSH dodijeljena posthumno.

Hvala mu je za sve što je učinio za dobrobit naše organizacije.

Alfred Hlebec (krajnji s desna) na svojem posljednjem planinarskom zadatku — postavljanju predmarkacija na vrhu Hajdučkih kukova na Velebitu 1983. godine, u društvu s Danijelom Vukušićem i tajnikom PSH Nikolom Aleksićem te Franjom Znikom (dolje)

Speleologija

ZBORNIK JUGOSLAVENSKOG SPELEOLOŠKOG KONGRESA

Deveti jugosl. speleološki kongres održan je 17. do 20. listopada 1984. u Karlovcu u organizaciji Speleološkog društva Hrvatske. U proljeće 1985. iz tiska je izšao i Zbornik referata održanih na Kongresu, kojim je i zaokružena cijelokupna djelatnost ove manifestacije. Već i sam volumen (879 stranica) najrječitije govori, da je rad ovog sastanka bio koristan. Urednik akademik Mirko Malec i urednički savjet imali su mnogo posla da rukopise prirede za tisk. Tiskan je uz financijsku pomoći pokrovitelja — radne organizacije »Jugoturbina«, SIZ-a za kulturu i znanost, te ostalih radnih organizacija. U Zborniku su radovi znanstvenog, stručnog i informativnog karaktera. Iz rada sekcije za Fizičku speleologiju objavljena su 36 predavanja, iz Biospeleologije 11, iz Speleoarheologije i paleontologije 14, iz Povijesti speleologije, tehnike i do-

kumentacije 11, iz Zaštite spilja i privrednog značenja 8 i uz to 10 Plenarnih predavanja s posebnim osvrtom na napredak speleoloških istraživanja između dva Kongresa. Prema tome u Zborniku se nalazi 90 saopćenja ilustriranih s preko stotinu priloga, zatim Program i kronologija Kongresa, izvještaji Komisija i društava o radu i popis sudionika. Speleolozi Hrvatske i ovom su prilikom dali velik prilog. Kao posebna zanimljivost izdvaja se odlično priredena izložba speleološke fotografije u Gradskom muzeju Karlovca i plaketa pod imenom dr. Josipa Poljaka utemeljena na ovom Kongresu u čast nestora naše speleologije. Ako ovaj Zbornik usporedimo sa svima do sada izašlim, možemo konstatirati da su speleolozi Hrvatske pokazali zavidnu stručnost i potvrdili svoj ugled. Željko Poljak

• Novi predsjednik PSJ izabran je na sjednici Predsjedništva 15. lipnja. Umjesto prof. Vlade Stamenkova iz Makedonije, kojem je istekao mandat, izabran je Božidar Gruić iz Vojvodine, a za potpredsjednika Dragutin Franjković iz Sarajeva.

• Planinarstvo na teritoriji Istru novijeg je datuma a na teritoriji općine Buje organizirano se počelo planinarstvo početkom 1983. godine. Nakon osnivanja PD »Planik« u Umagu pristupilo se omasovljenu i danas društvo ima preko 500 članova. Ova godina počela je veoma bogatim skijaškim izletima u SR Sloveniju i na Platak kao i s par zimskih uspona (Javornik, Snežnik, Stol i Porezn) da bi do laskom projekta planinari bili na Lošinju (Osorječica), iznad Cerknice, na Učki, Lisini, 8. Fruškogorskom planinarskom maratonu i na tradicionalnom usponu na Titov vrh na Sari. Na izletima učestovovalo je 580 članova, a na planinarskim po hodnim oko 200 planinara. Raduje činjenica da se u planinarske aktivnosti uključuju sve više mlađih. Na Fruškoj gori došlo je do obrazovanja s PSD »Dr. Radivoj Simonović« iz Sombora a pohod na Titov vrh realizirali smo u zajednici s PD »Pazinika« i PD »Glas Istre« iz Pule, na čiju inicijativu treba doći do osnivanja međuopćinskog planinarskog saveza za Istru u Laništu 22. i 23. lipnja. Cilj je saveza da objedini rad i akcije svih planinara u Istri i da uredi planinarske staze na zavičajnim planinama u Istri, a posebno na Čićariji.

(Grgur Dušan)

• 111. savjetovanje PS ZPP-a održano je u travnju na Ravnoj gori u planinarskoj kući »Anka Ivic«. Delegati su ocijenili da je prošle godine bilo više značajnih akcija i da je cijelokupni rad bio zadovoljavajući. Prireden je slet na Strahinjčići, planinari su sudjelovali u akciji »Stazama Titovog djetinjstva« u Kumrovcu, na otvorenju proslave 100. obljetnice planinarstva u Hrvatskoj — na Kleku, zatim na otvorenju kuće na Donačkoj gori, na Petrovu gori, na skupu planinara na Učki i na sletu planinara Jugoslavije na Medvednici. Uz druge zajedničke akcije organizirane su i planinarske škole, ukupno sedam, s više od 200 polaznika. Donijet je i program rada za 1985. iz kojeg izdvajamo: pohod varażdinskih planinara do Kuće cvijeće u Beogradu, »Tragom prvog izleta« na Samoborskom gorju i »Stazama Titovog djetinjstva« u Kumrovcu. 29. slet planinara Hrvatskog zagorja i Medimurja priredit će PD »Zelenica« i PD »Ekonomist« iz Čakovca u Balogovcu, nedaleko od Čakovca, 15. rujna. Najboljim društvom proglašeno je PD »Strahinjčića« iz Krapine čiji će predstavnik na sletu primiti Prelazni pehar PSH, sada u posjedu PD »Ivančića« iz Ivance. Novi predsjednik PS ZPP-a je Marijan Pleško iz Klanjca, a tajnik Duro Maksan iz Varaždina. Sljedeće savjetovanje bit će na Ivančići 23. lipnja. (C. S.)

• Ubuduće: priznanje društva je uvjet za priznanje PSH. Na temelju nove statutarne odredbe, koju je donijela Skupština PSH 18. svibnja, Predsjedništvo PSH može dodijeliti Broncani, Srebreni i Zlatni znak te Plaketu PSH samo onim članovima planinarske organizacije koji su prije toga dobili priznanje svog društva, a po načelu postupnosti. Prema tome, društva koja imaju namjeru nekoga svog člana predložiti za priznanje PSH, trebaju prije toga i sama dati priznanje svom članu. U prijedlogu za dodjelu priznanja PSH treba, dakle, navesti kada je i kakvu je vrst društvenog priznanja predloženi kandidat dobio od društva. Predsjedništvo PSH ima u planu izradu obrasaca za društveno priznanje kako bi društвima bilo olakšano uvođenje ovog noviteta. Očito je Skupština PSH smatrala u najmanju ruku čudnim da neko društvo traži za svog člana savezno priznanje, a da samone naje našlo potrebnim da ga odlikuje i priznanjem svoga društva.

(Z. P.)

• Susret zbratimljenih društava u Paklenici. U čast 40. godišnjice oslobođenja zemlje i pobjede nad fašizmom održan je susret zbratimljenih planinarskih društava u »Borisovom domu« u Velikoj Paklenici na Velebitu. Prisustvovala su planinarska društva iz svih zbratimljenih gradova sa Zadrom: »Čusine« iz Jajca, »Javorak« iz Nikšića, Obalno planinarsko društvo i »Tomos« iz Kopra, »Kozjak« iz Primjepa, »Zdravko Jovanović« iz Valjeva i »Paklenica« iz Zadra. Podnesen je izvještaj o aktivnostima zbratimljenih planinarskih društava od susreta 1981. u Jajcu i dogovoren zadaci do narednog susreta 1989. u Nikšiću, odredeno društvo koordinator akcija za naredni period, izmijenjena iskustva u radu, i uručeni skromni pokloni. Priredena je prigodna svećanost i položeno cvijeće na spomen-ploču odredu »Plavi Jadran«, koju je PD »Paklenica« postavilo u blizini svog doma. Susret je protekao radno, ali i veselo. Skupina članova PD »Čusine« došla je pješice iz Jajca u Veliku Paklenicu i za šest dana prešla preko 300 km, što predstavlja svojevrstan podvig. Susret na Velebitu predstavlja je Jugoslaviju u malom, što je između ostalog u pozdravnoj riječi naglasio i predsjednik društva domaćina. (D. P.)

• Prvi stranac obišao planinarsku Yu-transverzalu. Leder Ludek iz Brna (Čehoslovačka), družeći se s planinarama PSD »Zeleničar«, Beograd, prvi je strani državljanin koji je obišao Planinarski put oslobođenja »Po planinama Jugoslavije«. Transverzalna značka koju je dobio nosi broj 360. Tako je stekao mnoge prijatelje među nama. Sa tim izleta objavio je niz reportaža u planinarskom casopisu »Turistički časopis» »Zemlje i ljudi«. Pored toga koautor je knjige »Jugoslaviske hory a reky«, svojevrsnog vodiča po našim planinama, objavljene na čehoslovačkom jeziku 1983. godine. Na prijedlog planinara

našeg društva, 15. juna PSJ mu je dodijelio Zlatnu značku.

(Krsto Žižić)

• PD »Orljak« iz Opatije u posljednje vrijeme bilježi zapažene rezultate, pa je vrijedno o tome reći nekoliko rečenica. Naime, u »Opatijskoj komuni«, listu SSRN općine Opatija od 24. travnja i 20. svibnja objavljeni su slijedeći napis:

- 100. obljetnica planinarstva
- Planinari »Orljaka« uspjesni vođici,
- Svečanost na Orljaku,
- Skupština planinarskog društva,
- Stigli planinari iz Bugojna.
- Planinari na natjecanju iz prve pomoći,
- Orljak, 711 m, postavljen metalni žig na vrh,
- Proleterska zastava na ORLJAKU.

Zabilježene su i druge aktivnosti, pa smatramo potrebnim, da se tom društvu prizna rad, kako bi i dalje još više radilo na razvoju planinarstva i turizma u tom dijelu Kvarnera.

(Josip Sakoman)

• Metalni pečat na Orljaku (711 m). 30. travnja u 21,45 sati otkriven je metalni pečat na vrhu Orljaka iznad Opatije u povodu 100. obljetnice planinarstva na opatijskom području, 40. obljetnici pobjede nad fašizmom i 45. obljetnici postavljanja prve proleterske zastave na vrh Orljaka u povodu praznika 1. maja. Postavljanje pečata organiziralo je PD »Orljak« iz Opatije uz pomoć Turističkog saveza općine Opatija. Svim budućim planinarama preporučuje se da sa sobom nose žastučić za pečat kako bi se mogao utisnuti u planinarski dnevnik. Želja je članova ovog mladog planinarskog društva iz Opatije da postave još nekoliko metalnih pečata i tako obogate planinarsko znamenje u prirodi koja nas okružuje.

(Radovan Trnajstić)

• PD »Orljak« iz Opatije aktivno se uključilo u 14. općinsko natjecanje u pruzanju prve pomoći. Ekipa opatijskih planinara u sastavu: Sandra Ujičić, Jadranka Tumpić, Senka Salopek, Sandra Karabajić, Damir Batistić i Zoran Rubeša, predvodeni starijim članovima Marijom Tumpić i Marijanom Rubesa osvojila je drugo mjesto.

(Radovan Trnajstić)

• Brdo od soli. U Tadžikistanu u SSSR proteže se gorje Hodže Mumin. Jedan od tih vrhova privlači posebnu pozornost zbog toga što je stožast i diže se 900 m u vis. Taj vrh oskudjeva u vegetaciji, a ni gorje Hodže Mumin baš se ne razlikuje od ostalih, ali spomenuti vrh je posebno zanimljiv. Taj stožac visine 900 m naprosto je obložen solju. U davnina vremena ovamo do stožca dolazile su karavane po sol iz Afganistana i cijele Azije. I danas koloni stanovnici dolaze ovamo po sol. Podno masiva ima naslaga soli i do 450 m. Nekada je ovdje nađeno bio zalin, odvojen od mora plićakom. Voda se neprestano ispa-

ravala i ostavljala naslage soli. Takvih slanih gora ima i kod Kaspjanskog jezera, a i dan-danas nastaju nove naslage soli u predjelu Kara Bogaz-Golu. Za kišnog perioda s ovih područja teče slani potoci i tako raznose sol na kopno.

(Dmitar Mamula)

• PD »Krdija« iz Našica 9. lipnja otvorilo je planinarski put »Tragom prve izleti našičkih planinara«, održanog 10. lipnja 1923. Istom stazom, koja vodi od Feričanaca, Razbijenog kola, preko Petrovog vrha, Dobre vode, do izletišta zvanog »Staklena«, najlepšim dijelom Krdije, prošlo je više od 400 planinara. Unatoč lošim vremenskim prognozama u goste Našičanima su došli planinari iz Ljubljane, Travniku Sapca, Kakanja, Zenice, Sarajeva, Beograda, Subotice, N. Sada, Baćke Palanke, Srijemskih Karlovaca, Beočina, Zagreba, Splita, Koprivnice, Karlovaca, Daruvare, Donjeg Miholjca, Osijeka, Slavonske Požege i Pieternice. Sudionici su posjetili pet sata hoda i prikupljenih kontrolnih žigova primili lijepu spomen-značku. Izuzetno dobra organizacija posebna je karakteristika ove manifestacije održane pod pokroviteljstvom Radne organizacije Šumarstva »Slavonska Šuma« Vinkovci. Osnovna organizacija udržanog rada za uzgoj i zaštitu šuma »Krdija« Našice. Velik broj suorganizatora, kao i prisustvo rukovodilaca našičke opštine govori da planinarska organizacija u tom kraju uživa velik ugled i poštovanje.

(Ivan Jakovina)

• Opskrbna baza na Velikom Alanu na VPP-u. U planinarskom skloništu ovog ljeta u sedmom i osmom mjesecu planinari mogu dobiti osnovne zivežne namirnice tako da ih ne moraju nositi sa sobom. U samom skloništu mogu ih i pripremiti jer je kuhanja opskrbljivana posudem. Cijene će biti ineznatno više nego na tržištu da bi se pokrili troškovi transporta. U ta dva mjeseca boraviti će u skloništu u dogovoru s Planinarskim savezom Hrvatske domar-volontere kao i u prošle dvije ljetne sezone. Mole se planinari koji imaju volje da u smjenama dežuraju ljetne sezone 1986. na Alanu da se prijave na adresu PSH. (Z. P.)

• PD »Sokolovac« Slav. Požege 10. svibnja u Velikoj vježnici Općinske skupštine održalo je proširenu sjednicu Izvršnog odbora. Na njoj je Ivica Martinek, predsjednik društva, govorio o 40. objetnici slobode i obiljetnicama planinarske u Požeškoj kotlini. Potom je Božidar Skerl, predsjednik PSII, uručio Zlatni znak i diplomu PSII, a brončane, srebrne i zlatne znake i diplome primilo je 35 planinara. U nastavku je mali zbor Osnovne muzičke škole »Krešimir Baranović« iz Slav. Pažege pod ravnateljem Rajke Martinčić izveo nekoliko planinarskih skladbi, a ulomke iz književnih djela i planinarske literature govorila je Jasenka Zdelar. Sve to bilo je popravljeno projekcijom diafilmova Mate Lukačevića. Na kraju je pozdravljena Anka Modrić, predsjednica OK SKH Slov. Požege, i Drago Trošelj u ime PD »Krdija« iz Našica. (Ivan Jakovina)

• Skup na Sovskom jezeru. Više od stotinu planinara iz Slav. Broda, Našica, Pakrac, Pleternice i Slav. Požege, krajem travnja, boravilo je na Sovskom jezeru. Podvod okupljanju slavonskih planinara na obalama tog prostranog ostanaka Panonskog mora bilo je obilježavanje 21. travnja — Dana konačnog oslobođenja Slav. Požege. Ideja o zajedničkim izletima na tom prostoru začela se u travnju 1981. na prvom skupu planinarskih društava Slavonije, koja gravitiraju tom dijelu Dlij. Tradicija se održala, a posebice raduje da je na ovom skupu planinara bilo najviše mladih, od kojih su predsjednici članovi PD »Klikun« iz Pleternice, inače po datumu osnivanja najmlade planinarske organizacije u Slavoniji. (Ivan Jakovina)

• Osnovni zadatok PD »Oštrec« iz Zlatara, uz redovne planinarske aktivnosti, u idućem će razdoblju biti gradnja kuće na Majeru podno ruševina starog grada Oštrega na Ivančici — zaključak je redovne skupštine društva. Dosad je osiguran zemljište, sredena potrebna dokumentacija i djelomično nabavljen materijal. Radovi trebaju početi uskoro uz pomoć organizacija udruženog rada i društveno — političke zajednice. Kako je predviđeno, dobar dio posla obaviti će sami planinari na dobrovoljnjoj osnovi. Na skupštini je izabrano i novo rukovodstvo, a predsjednik društva je Marijan Čorić. (C. S.)

• PD »Ivančica« iz Ivanca održalo je skupštinu 2. lipnja. Na Ivančici okupilo se više od 300 planinara. Društvo je i u protekle dvije godine vrlo uspješno radio: u dvije godine bilo je 75 izleta s 1. 820 sudionika od kojih četiri jednodnevna i dvodnevna s po 50 članova i 9 pohoda u visoko gorje. Sve su sekcije dobro radile, a naročito foto-sekcija. Ona je priredila tri izložbe od kojih jednu međunarodnu. Član Branko Težak proglašen je od FSJ najboljim izlagачem u zemlji 1983., a Cvjetko Soštaric bio je predsjednik Foto saveza Jugoslavije. Težak i Soštaric imali su samostalnu izložbu u varaždinskoj Galeriji slike i stekli zvanje »kandidat majstor fotografije Foto saveza Jugoslavije«. Foto sekcija je primila i Nagradu općine Ivanec »8. svibanj« (diplomu i novčanu nagradu), predložena je za dobivanje Zlatnog znaka PSJ. Društvo je priredilo 27. slet planinara Hrvatskog zagorja na Ivančici i već dvije akcije »Kremimo u susret zdravlju«. Posebna briga vodi se o opskrbi obnovljene planinarske kuće na Ivančici i o školovanju kadrova. Sada je u društvu jedanaest vodiča društvenih izleta i jedan vodič ljetnih pohoda. Privode se kraju radovi na dovršenju društvenih prostorija ukupne površine od 150 kv. metara. Privode se kraju radovi na dovršenju društvenih prostorija ukupne površine od 150 četvornih metara. Tu će biti stalna galerija s mogućnošću izlaganja oko 100 radova, prostorija za rad planinara, prostorija za rad članova Foto-sekcije, foto laboratorij i ured tajnika. Za predsjednika ponovo je izabran Ivan Canzar, inženjer Šumarstva i direktor ivanečke Šumarije.

12 planinara primilo je Brončani znak PSH, 6 Srebrni i dva Zlatni, a diplome su primili predstavnici radnih organizacija »Itas« i »Drvo-delic«. Zlatni znak PSH dodijeljen je i Skupštini općine Ivanec.

• PD »Paklenica« iz Zadra u čast Dana mladosti i rođendana druge Tita izvršilo je tradicionalni uspon na najviši vrh Velebita (1758 m) pod geslom »s Titom u srcu na Vaganski Vrh«. Tom prilikom došlo je i do susreta s planinarama Like, što je također tradicija. Spontano, pridružili su nam se i članovi PD »Sutjeska« iz Zagreba. Na Vaganskom vrhu prireden je prigodan program i položeno cvijeće na spomen-ploču koju je društvo tu postavilo u okviru akcije jugoslavenskih planinara »Na 80 vrhova za Titov rođendan«. Po dolasku u »Borisov dom« u Velikoj Paklenici upriličen je parizanski ručak, a potom se nastavilo s veseljem zbog uspješno obavljenog zadatka. (D. P.)

• Mijenjam vibram na planinarskim cipelama u roku od dan-dva. Cevljarski Porle, Titova 170, Ljubljana. Radim od 8-12 i od 15-18 sati. Tel. 061-344-084.

• Dom pod Vošcem na Biokovu (1370 m) ovog ljeta radi svakodnevno. Oslužuje ga makarski planinar Drago Erceg. Osim noćnog, moguća je i prehrana koju organizira OOUR Ugostiteljstvo »Mornar« iz Makarske, vlasnik objekta. Domar čuva ključeve od plan. kuće »Slobodan Ravlić« na Lokvi (1467 m). Do Vošca vodi asfaltna cesta iz Makarske.

(Borut Kurtović)

• PD »Prenj« iz Mostara izvelo je ovog proljeća nekoliko velikih akcija. Prva je bila pohod Bjelašnici s 23 člana 31. ožujka. Vrijedi zabilježiti akciju »Svi na snijeg« s 200 ljudi, školu skijanja na Rujštu sa 77 polaznika, akciju stanice GSS na Hrgudu kod Stoca, zimski uspon na Snežnik s 15 članova, četiri izleta na Javorinu sa 148 skijaša, otvorenie ski-lifta na Rujštu, posjet i markiranje Blidnjeg jezera sa 43 člana i uz to pripreme za planinarski marš »Mostarski bataljon 1985«.

(Ivan Salopek)

• Savez planinarskih društava Novog Sada okuplja oko 2000 planinara u 16 društava, od kojih su najbrojnija »Penzioner« (531), »Zeleničar« (259), »Poštar« (210), »Zanatlija« (160), »Jugodent« (154), »Agronom« (125) itd. Društva imaju na Fruškoj gori 12 objekata: po jedan na Stražilovu, Glavici, Branikovcu, Bučju i u Dolini Kestenova, a ostalih sedam je na Popovici. (Z. P.)

• PD »Poštar« iz Novog Sada proslaviti će ove godine 30. godinu postojanja bogatim programom akcija, među ostalim, svečanom akademijom i tiskanjem monografije o društvu i vodiča po Fruškoj gori. (Z. P.)

Kada	Unesrećeni Prebivalište Član	Mjesto nesreće	Ozljeda	Uzrok	Stanica GSS	
? IV	R.A.(?) m Karlovac	AO PDS Velebit	Klek, HPD-ov smjer	rana na usnaju izbijeni zubi	pad pri penjanju prvi u navezu	Karlovac
8. V	G.M.(19) m Makarska	PD Biokovo	Biokovo	lom potkoljenice	pad pri planinarenju	Split
8. V	Š.I.(18) ž Makarska	ne	Biokovo	uganuće gležnja	krivi korak na planinarenju	Split
? VI	(?) ž Engleska	ne	Durmitor	prelom nadlaktice ozljeda glave	padajuće kamenje	Split
11. VI	D.Ž.(43) m ?	?	Brana Kamniške Alpe	vlije manjih ozljeda pothladenost	poskliznuće na snijegu, pad od više stotina metara	Zagreb
12. VIII	H.M.(17) m SR Njemačka	ne	Biokovo	lom zapešća, pad ozljeda glave, iščašenje gležnja	pad pri planinarenju	Split
30. X	P.K.(18) ž Zagreb	PDS Velebit	Veterinaca Medvednica	lom potkoljenice	poskliznuće i pad od 3 metra	Zagreb
27. XI	D.M.(47) m Split	ne	Biokovo	bez ozljeda	izgubili se, potraga	Split
	D.J.(41) ž Split	ne	Biokovo	bez ozljeda	izgubili se, potraga	Split
?	(?) m Zagreb	?	Samoborsko gorje	prelom kićme	poskliznuće na strmoj livadi i udarac	Samobor

• četvrti memorijal »Čika Duško« organiziralo je PSD »Pobeda« iz Beograda 20–21. aprila na Rajcu u čast osnivača društva i graditelja doma na Rajcu Duška Jovanovića. Ovo orijentacijsko natjecanje organizirano je prema pravilima IOF-a i u tu svrhu je izrađena višebojna karta. Organizacijske poslove dobro je obavila ekipa s agilnim planinarem Vladislavom Matkovićem, ali je najveći teret bio na Milanu Bačancu, koji je nacrtao i kartu. Okupilo se 200 natjecatelja iz 19 društava iz 15 gradova naše zemlje, a uz to još oko 80 planinara. Radi njih će iduće godine tvorac transverzale »Čika Duškove Rajičke staze« Dušan Vuličević organizirati istodobno s memorijalom i obilazak transverzale. Vrijeme je bilo dobro. Pobjednici su nagrađeni medaljama, diplomama i knjigama.

(Milica Bodić)

• Ovogodišnji Dan planinara Dalmacije 12. svibnja na Mosoru, u organizaciji PD »Mosor« i sekcijske Mosorskog partizanskog odreda iz Splita, posjetilo je nekoliko stotina planinara iz cijele Dalmacije i boraca Mosorskog partizanskog odreda, te omladine i naroda Podmosorja. Skup je otvorio predsjedavajući PD »Mosor« Bogomir Medić. Na skupu su govorili predsjednik Planinarskog saveza Dalmacije Lenko Milošević i prvo-borac Miro Velić. Poslije kulturno-umjetničkog programa odpočela su sportska natjecanja. Najveće uspjehu postigli su planinari iz Sinja. Lijep dan pridonio je da se na Mosoru razvilo pravo plani-

narsko veselje. Treba zahvaliti i pomoći brojnih radnih organizacija iz Splita i to: »Dalmatia«, »Vino-duhan-voće«, »Čoka«, »Ilova«, PIK »Vrbovec«, »Belje«, »Jadro« i BI »Split«. Sudjelovali su i članovi mlađih planinarskih društava »Kamenjara« iz Šibenika i »Imotski« iz Imotskog. (Mitja Tollazzi)

• Orientacija u Dalmaciji je vrlo slabo razvijena. Izuzmimo li šibensko područje, gdje već postoji orijentacijska karta, pa se održavaju i republička natjecanja, na splitskom području orijentacija je vrlo slabo napredovala. Stanica vodica iz Splita za sada je jedini organizator natjecanja na ovom području, ali se pridržava pravila iz 1963. godine. Kontrolne točke zadaju se zadacima, pri čemu se često griješi, osim toga zadaju se testovi iz povijesti planinarstva, NOB-e, prve pomoći, geografije, gadaњa, bacanja bombe i sl. Za neispravne odgovore dobijaju se negativni poeni (prema Pravilnicima?) te pobjednik postaje ona

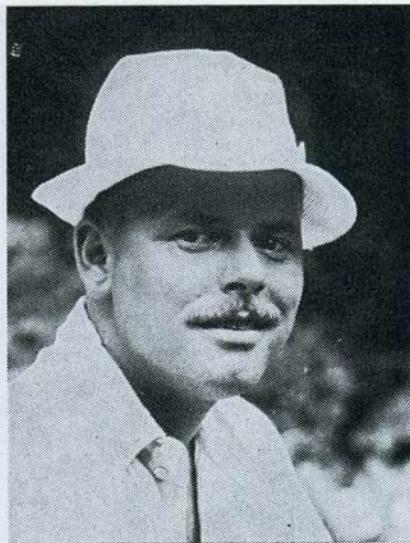
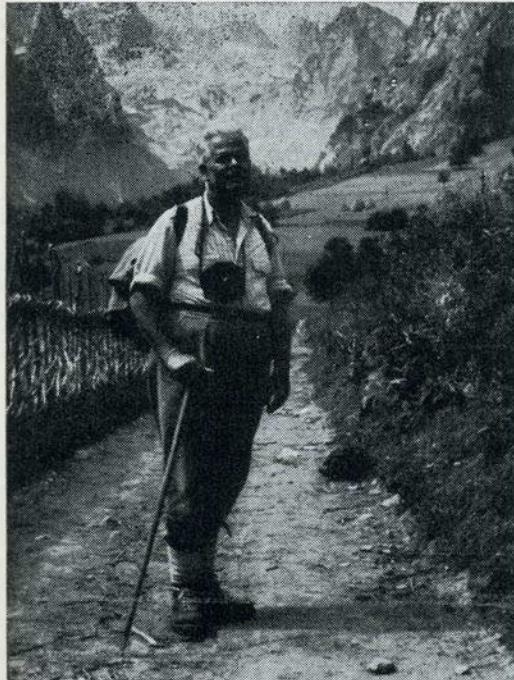
ekipa koja ima najmanje negativnih poena iz odgovora, tako da orijentacijska natjecanja gube svoj smisao. To jedno djeluje kao i antipropaganda za orijentacijski sport, što se može vidjeti iz nikavog odaziva na natjecanja u 1984. godini. Nadajmo se da će se krenuti po novim pravilima i na ovom području, zahvaljujući članovima PD ptt »Marjan« iz Splita koji su prišli formirajući orijentacijske sekcije i održavanju predavanja na kojima bi se zainteresirani planinari i gradani, uz dijapositive, upoznali s novim načinom orijentiranja prema pravilima PSH i u skladu s pravilima IOF-a. Uskoro se može očekivati i izrada orijentacijske karte Marjana s kojom bi se i ovaj kraj aktivno uključio u republička i savezna natjecanja.

(Slaven Franić)

• Bilten Saveza speleologa Jugoslavije br. 1 izaošao je početkom godine u Sarajevu. Urednik Jasminko Mulaomerović. (Z. P.)

Slijedi nastavak jubilarnog priloga »Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva«, str. 129–144.

Desno: Branimir Gušić (1901—1975), jedan od inicijatora odvajanja »Sljemeña« od HPD-a, istaknuti član HTK »Sljemec i njegov predsjednik, planinarski pisac, autor omašnog vodiča »Medvednica« (Zagreb 1924), tvorac dugometražnog filma »Durmitor« 1930, istraživač Dinarskog gorja i kraških područja, po zanimanju liječnik otorinolaringolog. Bio je profesor i dekan Medicinskog fakulteta u Zagrebu te dugogodišnji predstojnik Klinike za bolesti uha, nosa i grla u Zagrebu. Po sklonostima prirodoslovac i etnolog, po svestranoj naobrazbi ličnost enciklopedističkog formata (doktor medicine i filozofije). Osobito je volio Velebit i Durmitor

Lijevo: Gušić je i poslije drugog svjetskog rata nastavio intenzivno planinariti. Bio je prvi predsjednik PSH i PD »Zagreb« (1948), zatim član PDS »Velebit« do smrti, plodan planinarski pisac, predavač i ne nadmašiv fotograf. Kao profesor Medicinskog fakulteta u Zagrebu i član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti vješto se koristio planinarstvom u znanstvene svrhe. Organizirao je niz istraživačkih putovanja po Balkanskom poluotoku, među njima i alpinističku ekspediciju u albanske Prokletije (1947). Istaknuti pristaša zaštite prirode, inicijator NP Paklenica i NP Mljet te rezervata Rožanski i Hajdučki kukovi. Objavio je oko 300 radova i knjiga. Na slici 1963. u Prokletijama prilikom istraživanja oko doline Grbaje čije je rezultate objavio u Našim planinama (Brada u Prokletijama, 1960)

Desno: Bračni par Branimir i Marijana Gušić bili su kao istraživači i planinari idealan tandem koji je dao velik doprinos hrvatskoj znanosti i kulturi. Slika iz njihova doma oko 1970. godine

Gore Marijana Gušić r. Heneberg (1901—), planinarka od rane mладости, prevela je sa slovenskog Badjurin vodič »Na Triglav« (Ljubljana 1922), prva je hrvatska alpinistkinja koja je svladala Triglavsku stijenu (oko 1932). Etnografska grada koju je zajedno s Branimirom Gušićem skupila na planinarskim putovanjima po Dinaridima i koja se čuva u Etnografskom muzeju u Zagrebu (dugo godina bila mu je direktor), poslužila je kao osnova za brojne znanstvene radove.

Dolje Prof. dr Branimir Gušić bio je vješt organizator koji je, gdje god bi se pojavio, intelektualce fascinirao svojim znanjem te ih privlačio poput magneta da ga slijede njegovim stazama. Na slici lijevo od njega prof. dr Zeljko Poljak i dekan Medicinskog fakulteta u Skoplju prof dr Aleksandar Andreevski, a desno tadašnji savezni sekretar za narodno zdravlje prof. dr Nikola Georgievski, pod Korabom 1961. godine

Već pola godine nakon osnutka podružnice »Sljeme« izbijaju na vidjelo razmirice s Maticom. »Sljeme« je 1—2. prosinca 1923. bez znanja Matice sazvalo ostale podružnice na savjetovanje što je Matica ocijenila kao zakulisni pokušaj reorganiziranja HPD-a pod izlikom medusobnog upoznavanja, a Krajač kao pokušaj »Sljemena« da »predobije druge podružnice, pa da onda pokuša promijeniti ime, smjer i organizaciju društva«. Slijedeći povod svadi bila je odluka II. skupštine »Sljeme« 3. travnja 1924. da će graditi vlastiti društveni dom u Zagrebu umjesto zajedno s Maticom (ni jedan nije bio sagrađen).

Vodstvo HPD-a uzalud se pouzдалo u svog istomišljenika Ervina Köröskenyja koji je izabran prvim predsjednikom »Sljeme« i u Amolfa Fürsta, prvog tajnika. Nije prošla ni godina dana kad je Köröskeny predao ostavku (5. svibnja) jer »radi užasnih prilika u odboru nije imao nikoga uza se. Nastojao je uvijek raditi zajedno s Maticom, ali su mu to priječili Jakšić i još dva člana u odboru«. Na mjestu predsjednika naslijedio ga je Dragan Kosak, a tajnikom je postao Dušan Jakšić.

Kao posljednji pokušaj izmirenja, Matica je predložila fuziju Matice i »Sljeme« i Köröskeny u novinskom članku »Hrvatski planinari složite se« (»Hrvatska misao« od 26. svibnja) poziva »Sljeme« da usvoji taj prijedlog na svojoj skupštini koja se održava prekosutra »ako ste za slogan, ako su vam nakané i cilj čisti?! Nije li tu koji izakulisni razlog? Rad kontroverzni koji želi podići podružnicu do one jakosti da sruši Središnjicu HPD nakon 50 godišnjeg rada.« Idućeg dana, uoči skupštine, neki anonimus u listu »Hrvat« člankom »Jugoslavenski planinari i hrvatski planinari« optužuje »Sljeme« »da su Jugovin-

ci zaključili da se s našom pomoću dovinu vlastitog doma, pod firmom planinarstva, u kome će dakako biti mjesa i za Orjunu a možda i za Srnao« te poziva: »Zato imade sutra doći na skupštinu nefaljeno svaki hrvatski planinar i glasovati za fuziju... Još bi hrvatski planinari, ako će sutra biti složni, mogli spasiti barem svoju hrvatsku planinarsku svijest.«

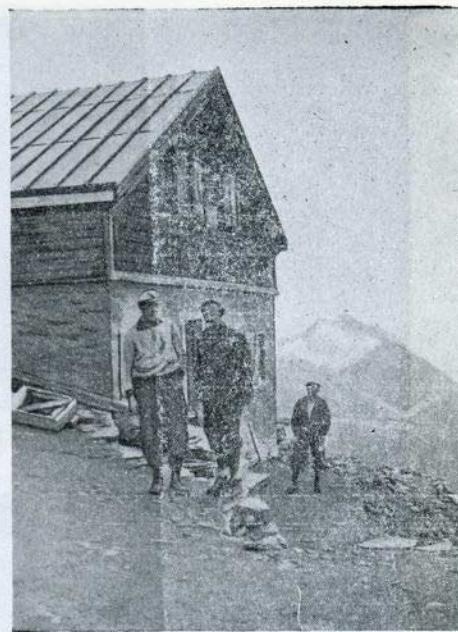
Kako je skupština protekla, izvještava predsjednik HPD-a Josip Pasarić u »Jutarnjem listu« (20. srpnja) u članku preko cijele stranice gdje kaže: »Na toj izvanrednoj skupštini 'Sljeme' izvrgnut je pošteno i ozbiljno mišljeni prijedlog matice o fuziji ruglu.«

Nova gužva dogodila se mjesec dana poslije, na HPD-ovoj skupštini 26. lipnja: »nastaje veliko komešanje i galama što je izazivljivo članovi podružnice 'Sljeme' u dvorani i na ulazu hoteći doći sa prekobrojnim delegatima«, tako da »predsjednik Krajač jedva uspostavlja red« — kako piše u zapisniku. Detalje o tom komešanju opisuje Pasarić u spomenutom članku: »delegati i članstvo 'Sljeme' u dvorani i pred zgradom 'Kola' podiglo je zaglušnu buku, sipalo proste uvrede na odbor središnjice, tvorno napalo jednog odbornika maticice i jednog prisutnog novinara, držeći ga članom maticice, silom se tiskalo na oba vrata dvorane, pri čemu je pritisnuto jednog odbornika maticice o staklo na vratima takom silom, da je puklo i ranilo istog odbornika. U toj navalni dobacio je delegat K. grožnju odbornicima maticice, da će matica »krepati«, a delegat D. jednog je odbornika maticice bez razloga obasuo prostim uvredama, za koje će odgovarati pred sudom«. Povod gužvi bio je što su delegati »Sljeme« Kosak i Jakšić zahtijevali znatno veći broj delegatskih mjesa na temelju broja članova, a Matica im je to osporavala jer nije dobila dokaze o plaćenoj članarini.

»Sljeme« je nakon godinu dana rada imalo 444 članova, osnovalo je putnu blagajnu i zabavni odbor te razvilo izdavačku djelatnost. Tiskalo je dva dobra planinarska kalendara u obliku knjižice, za 1924. i 1925. godinu, i Gušićev vodič »Medvednica« (1924).

Polemika se nastavila 7. rujna 1924. na Kongresu HPD-a u povodu 50. obljetnice, gdje su sljemenički Gušić i Kaurić tražili reformu HPD-a i decentralizaciju po uzoru na druga evropska društva, tako da Matica ne bi imala direktnih članova nego bi se sastojala od podružnica, ali s većom autonomijom. Prijedlog nije prošao, a oponirali su mu dr Zlatko Prebeg i prof. Vid Balenović. Sve ove čarke osvetile su se »Sljemu« jer mu je HPD svojim vetom spriječilo primitak u planinarski savez i time ga prikratilo za članske povlastice na željeznici.

Ni poslije III. skupštine »Sljeme« 23. travnja 1925., kad je za predsjednika izabran poznati planinarski pisac i fotograf Vjekoslav Cvetišić (a za tajnika opet Jakšić), spor nije okončan, iako nije više bilo toliko javnih polemika. U zapisniku Matice od 18. lip-

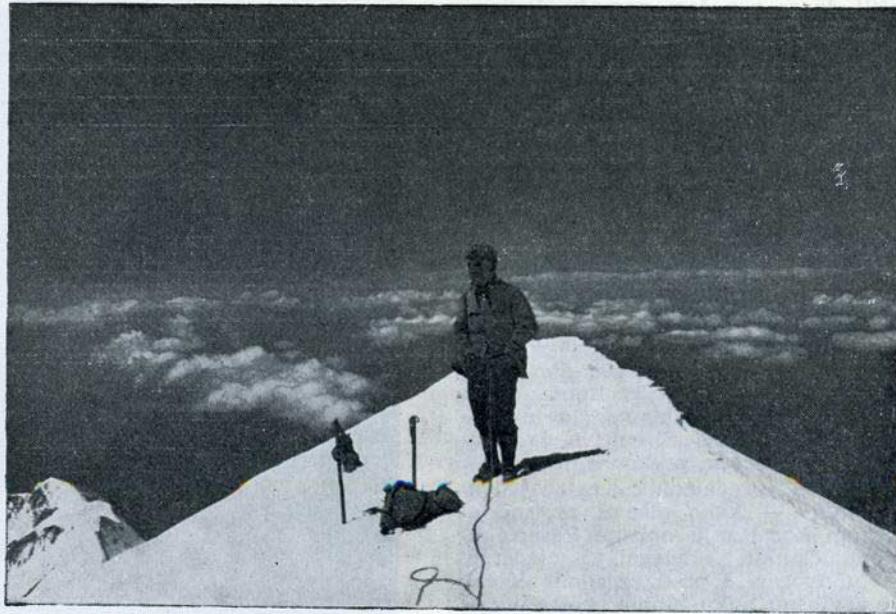

Sljemenički Franjo Draženović (1902–1974) i Dušan Jakšić (1898–1975), najspasobnija penjačka dvojica u Hrvatskoj sve do osnivanja AO HPD, marljivo su hodočastili na vrhove Centralnih Alpa, zahvaljujući tome što im je željezničarska služba omogućavala znatan popust na prijevozu. Njihovim planinarskim podvizima posvećene su iduće stranice. Snimka iz 1931. pred Hörnlhütte (3298 m) prilikom uspona na Matterhorn

nja čitamo kako Cvetišić traži zaštitu od predsjednika Pasarića od napadaja odbornika Matice, a oni mu prigovaraju da izaziva time što u novinama izdaje odborničke tajne i da se na prigovaranja prijeti: »Ako hoćete spor, imate ga za pet minuta.« Definitivni raskid bio je neminovan i time će HPD nakon punih pola stoljeća izgubiti status jedinog planinarskog društva u Zagrebu. U listopadu 1925., nakon samo dvije godine rada, podružnica se osamostalila i sve do 1941. djelovala pod nazivom HTK »Sljeme«. O njegovu djelovanju Vladimir Blašković piše:

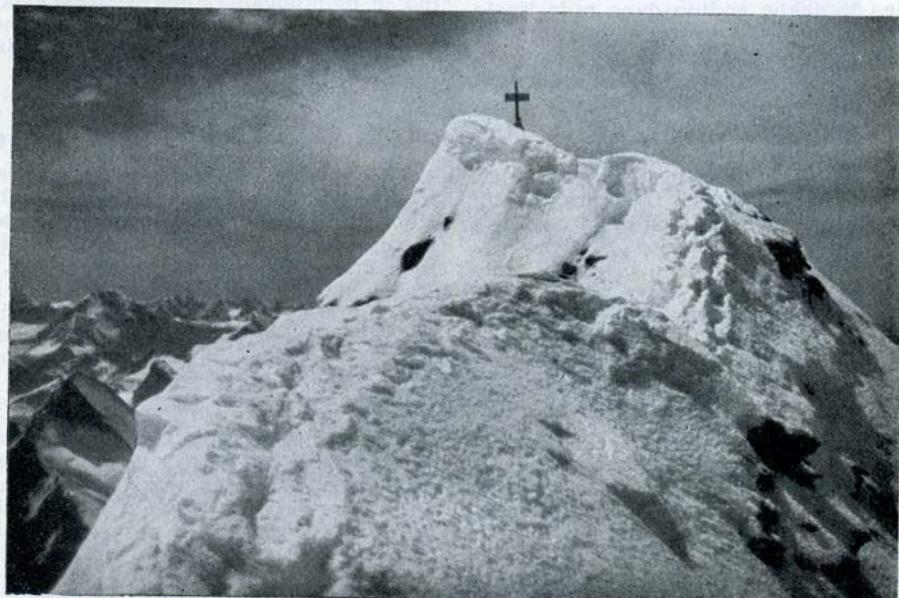
»U organizaciono promijenjenom, sada već novom HTK-u »Sljeme« bila je okupljena — slobodno je tako reći — tadašnja hrvatska planinarsko-alpinistička elita: Dragutin Paulić, Franjo Draženović, Dušan Jakšić, Srećko Bošnjaković, Karlo Koranek, Maksol Drobac, Maksimiljan Mandl, Boško Ivanović i, napore Branimir Gušić i njegov najvjerniji planinarski pratilac, a kasnije i životni drug, prava moderna alpinistkinja Hrvatske, najvjerojatnije i Jugoslavije, Marijana Heneberg.

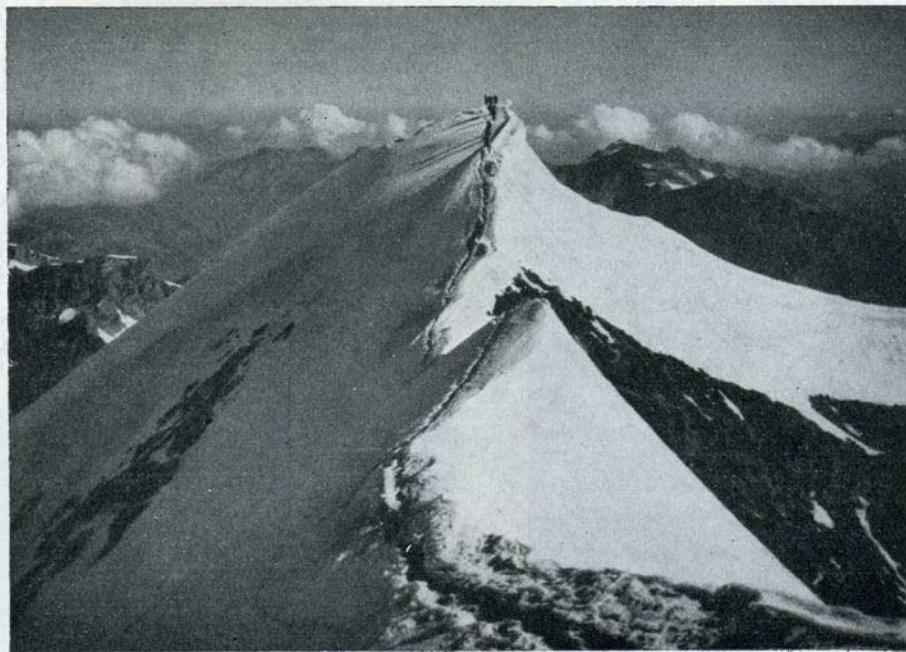
Kao što ranije u HPD-u tako doskora izbjegaju i u HTK-u »Sljeme« osobne trzavice i unutarnje društveno razmimoilaženje, dolazi i do eksodusu jednoga dijela članstva. Te društvene poteškoće i neugodnosti nastojalo se svladati upornom težnjom osnivača bivše podružnice i pokretača društvenog osamo-

Gore: Prvi hrvatski uspon na Mont Blanc (4810 m), i to bez vodiča, izveli su nakon dva neuspjela pokušaja 26. srpnja 1930. u 12 sati »Sljemeniči« Franjo Draženović (na slici) i Dušan Jakšić. U opisu toga podviga Jakšić piše pun ushita: »Konačno smo dakle ipak na Mont Blancu! Jedan drugarski stisak ruke, pogledi lutaju naoko sa strahopočitanjem u neizmjerne daljine i dubine...«. Jakšić (1898–1975) bio je istaknuti član »Sljemeniča«, njegov tajnik i 1934. predsjednik. Uredio je nekoliko planinarskih kalendara i kao amater botaničar skupio po planinama na tisuće herbarskih jedinica za budući planinarski muzej (pohranjene su u Botaničkom institutu u Zagrebu)

Dolje: Ista dvojka izvela je i prvi hrvatski uspon na Matterhorn (4505 m), također bez vodiča, Hörnlji grebenom. Cilj su postigli 23. srpnja 1931. u 14,15 sati unatoč vrlo lošoj opremi. »Na vrhu — piše Jakšić — Draženović je snimio panoramu (slika dolje), a ja sam ga do tada osiguravao i pušio »Savu«, koja me je sjetila mog lijepog Zagreba, gdje mi sada ne bi bilo tako hladno kao ovde. Vjetar je bjesnio preko vrha svom snagom, a moj je jadni prastari ogrtač slabo štitio.«

Jakšićev partner Franjo Draženović razvio se u izvrsnog planinarskog fotografa. Neka to posvjedoče ove dvije njegove snimke iz 1931. s uspona na Wildspitze (3774 m), najviši vrh Ötzalskih Alpa i drugi vrh po visini u Austriji. Na gornjoj slici je vrh, a na donjoj pogled s vrha. Jakšić u HP (1932, 181) opisuje zanimljivu zgodu s toga uspona. U planinarskoj kući dan prije uspona ismjehivali su ih neki strani planinari koji su također namjeravali na vrh. »Kada su saznali da kamo bez vodiča na Wildspitze, počele su padati kojekakve ironične primjedbe na naš račun, no mi smo se mirno povukli na naše ležaje.« Idućeg dana, pri silazu s vrha, opet je s njima bilo neprilika: »Sjeli smo i promatrali ih kako se gombaju. Stvar je bila u tome da su oni krenuli bez dereza i zato ih je taj silaz stajao grdnje muke. Da im se oduzim za sinoćne omalovažavanje, rekao sam im: Ako želite poduzeti ozbiljne ture u Alpama, morate si, gospodo, nabaviti dereze, što se običavaju stavlјati na cipele.«

Alpinist Dušan Jakšić, dugogodišnji tajnik i predsjednik »Sljeme«, objavio je živo pisane putopise o svojim usponima na Mont Blanc i Matterhorn sa Franjom Draženovićem, a ovaj ih je ilustrirao vrlo uspјelim fotografijama. Snimka F. Draženovića 1931. pred Solvayhütte (4000 m) prilikom uspona na Matterhorn

staljenja, da baš to društvo sa što više uspjeha i nadalje brani i održi prvenstvene pozicije u praktičnoj primjeni modernog planinarstva i alpinizma u Hrvatskoj. U tom nastojanju HTK »Sljeme« postiglo je neosporvane trajne zasluge s kojima časno ulazi u povijest hrvatskog planinarstva.

Godine 1931. postaje predsjednikom HTK »Sljeme« njegov suosnivač i osobito zaslužan propagator planinarsko-alpinističkih konceptija u našoj domovini dr Branimir Gušić (Zagreb, 6. IV. 1901 —), danas jedan od najuglednijih veterana ne samo hrvatskih nego i jugoslavenskih planinara i alpinista... Gušićev osobni ugled mnogo je pridonosio i ugledu HTK-a »Sljeme«, u kome su mu marljivi pomoćnici i suradnici u planinarsko-alpinističkom radu bili potpredsjednik društva Dušan Jakšić i tajnik Boško Ivanović... Dušan Jakšić i njegov nerazdruživ alpinistički drug u navezu Franjo Draženović prvi su ne samo zagrebački i hrvatski nego i jugoslavenski alpinisti, koji su se sami, bez posebnog i profesionalnog vodiča, uspeli na vrh Matterhorna i Mont Blanca (godine 1930. i 1932.). Usponi su izvršeni pod veoma teškim uvjetima. O usponu na Matterhorn održao je Dušan Jakšić javno predavanje (uz projekciju dijapositiva) u zagrebačkom Pučkom sveučilištu, u četvrtak, 31. ožujka 1932. Taj datum i to predavanje dvostruko je interesantan. Ponajprije, zanimljiv je sam sadržaj predavanja. U životu pak i radu hrvatskih, napose zagrebačkih planinara, tim predava-

njem prezentirano je širokoj javnosti ponovno izmirenje i suradnja dvaju starih planinarskih suparnika: HPD-a i HTK-a »Sljeme«. Nakon poduzeće stanke opet su bili na suradničkom planinarskom poslu: zajednički su organizirali propaganda planinarska predavanja u Pučkom sveučilištu — kaže Blaškovic.

Dodajmo na kraju da su zasluge »Sljeme« za razvoj hrvatskog alpinizma neosporne i da ga s razlogom uspoređuju sa slovenskom »Skalom«. Za razliku od HPD-a i Slovenskog planinskog društva, koja su davala prednost klasičnom planinarstvu a donekle čak i zazirala od modernog alpinizma, mlađi penjači iz »Sljeme« i ljubljanske »Skale« dali su snažan polet novoj struci. Tek kad je HPD osnovalo 1935. alpinističku sekciiju, »Sljeme« je izgubilo alpinistički primat među zagrebačkim planinarkama. Na kraju, valja konstatirati da je »Sljeme« unatoč pričinu brojnom članstvu ostavilo za sobom malo trajnih tragova. Sudbina njegove arhive nije nam poznata, nije izdavalo svoje glasilo, a članstvo se nikad nije potrudilo da poput HPD-a podigne neki objekt u planini nego se radije prepustalo bezbrižnom planinarenju.

VJEKOSLAV. CVETIŠIĆ

SA PLANINA I GORA IV

Vjekoslav Cvetišić (1881—1959), predsjednik »Sljeme«, istaknuti planinarski pisac i fotograf, objavio je četiri sveska lijepo ilustriranih putopisa pod zajedničkim naslovom »Sa planina i gora« (Zagreb 1925—33) u kojima je romantičkim gledanjem na planinarstvo očaravao svoje suvremenike

Ostala planinarska društva do 1941. godine

Planinsko društvo »Bršljan« u Osijeku

Cetvrti društvo u Hrvatskoj, osnovano poslije HPD-a, CAF-a i PPD-a, bio je osječki »Bršljan«. Inicijativni odbor od tri člana sastao se 31. srpnja 1895., a osnivačka skupština, koja je održana 14. rujna 1896., izabrala je predsjednika lječešnika dr. Vatroslava Schwartza. Potpredsjednik je bio dr. Hugo Spitzer, tajnik prof. Vjekoslav Celestin, a odbornici Nikola Jordanić, Josip Glad, dr. Mosin Klein i Hugo Weiss. Iduće godine izabran je za knjižničara prof. Dragutin Franić, a pravnici Jor-

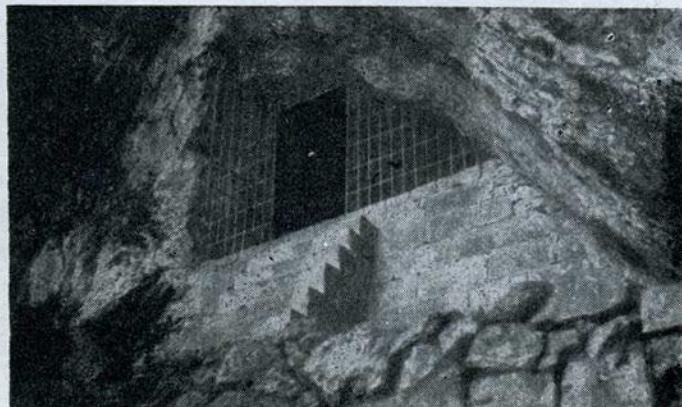

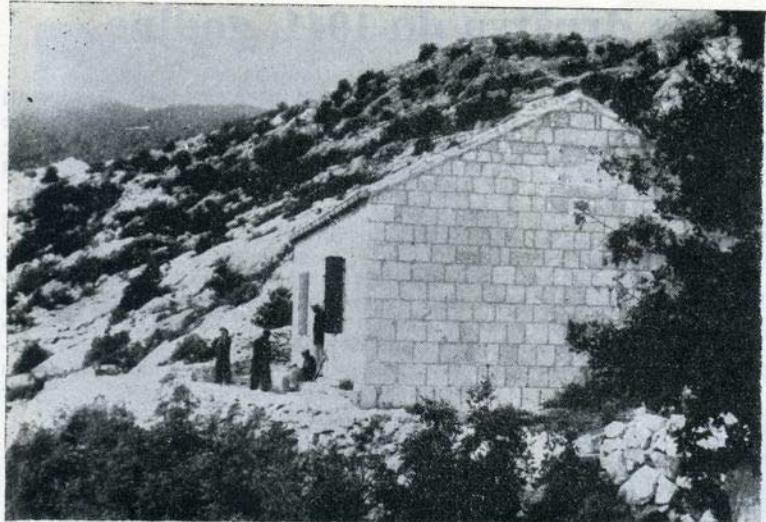
PD »Bršljan« osnovala je grupa izletnika koja je ljeti 1895. posjetila Jankovac i ostala zadivljena njegovim ljepotama: »Divna romantična okolina Jankovca neosporno je biser naše domovine. Neće se pogriješiti ako se tvrdi da se u čitavoj Hrvatskoj-Slavoniji neće naći ljepeši kraj.« Osim u njemu je oduševio jankovački vodopad (gore) i pitoma Jankovačka dolina nazvana po tadašnjem vlasniku grofu Jankoviću koji ju je kultivirao i u jednoj pećini uredio svoju grobnicu (desno).

danić i dr. Vilim Winter sastavili su i tiskali društvena pravila. Godine 1898. društvo je imalo 32 člana. Budući da je te godine najaktivniji član, prof. Franić, otišao iz Osijeka u Gospic, gdje je odmah postao tajnikom novoosnovane podružnice HPD-a »Visočica«, rad »Bršljana« je zamro. Po imenima u članskom popisu vidi se da su u društvu prevladavali došljaci iz njemačkog govornog područja, iako je nosilo hrvatski naziv. O »Bršljantu« je osječki planinar i osnivač »Jankovca« dr. Kamilo Firinger napisao povjesnu studiju pod naslovom »60 godina planinarstva u Osijeku (1895—1925—1955)«, a objavilo ju je tadašnje PD »Osijek«.

Planinarsko turističko društvo »Mosor« u Poljicima

Društvo je osnovao poljički župnik don Ivanišević 3. rujna 1908. na poticaj rođenog Poljičanina Alfonsa pl. Pavicha Pfauen-thala, pisca prvog vodiča po Mosoru (»Mosor«, »Liburnia«, Zadar 1907) i tada podnamjesnika Dalmacije. Društvo je konstituirano u Lugarnici na Mosoru (danasa »Omladinska kuća« PD »Mosor«) gdje je i ubuduće održavalo svoje skupštine. Imalo je 33 člana. Obojica osnivača bile su zanimljive ličnosti. Pavich je postigao visoku karijeru igrajući na austrijsku kartu, zbog čega su ga smatrali izdajnikom narodnih interesa. Ivanišević (rođen 1863. u Jesenicama kod Splita) istaknuo se kao publicist, osobito omašnim djelom »Poljica« (JAZU 1903) u kojem je objavio građu o narodnom životu nekadašnje Poljičke kneževine, skupljenu na originalan način: pozvao je iz svakog poljičkog sela po jednog starca i, gosteći ih tjedan dana, pribilježio narodnu tradiciju koju su mu kazivali u pero. Društvo se 1925. fuzioniralo s »Dinaron« o kojoj je riječ u idućim recima.

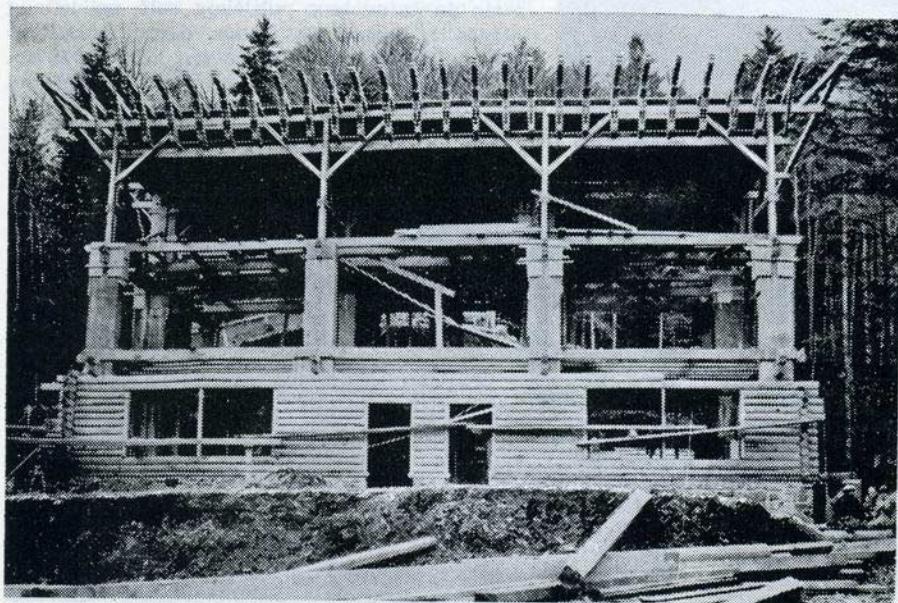
Lugarnica na Mosoru u kojoj je 1908. konstituirano Planinarsko i turističko društvo »Mosor« u Poljicima te koja još i danas služi planinarama iz split-skog »Mosora«

Primorsko planinsko društvo »Dinara« Split

Osnovano je u siječnju 1925. fuzijom gore spomenutog »Mosora« i članova bivše »Ljubnije« koji se nakon talijanske okupacije preseliše iz Zadra u Split. God. 1928. društvo je uredilo u selu Mravincima pod Mosorom planinarski dom u zgradbi koju je poklonio ljekarnik Ivan Bućan. Imao je 17 kreveta, a zvao se Adelin dom po Bućanovoj pokojnoj supruzi. Društvo je djelovalo do 1941.

Desetak novih društava u Zagrebu

U Zagrebu je poslije HPD-a s vremenom osnovan niz što većih što manjih planinarskih društava. Neka su nastala od HPD-ovih disidenata, a druga na staleškoj ili klasnoj osnovi (Prijatelj prirode) ili iz posebnih interesa. Tako u dnevniku »Novosti« nalazimo da je 27. srpnja 1922. osnovan Hrvatsko-američki planinsko-gorski klub (Croat-American mountain rickers) sa svrhom turistike, tjelovježbe i promicanja društvenosti. Predsjed-

Gradnja doma
PD »Runolista«
pod Sljeme-
nom 1935.

nik je bio Turković, potpredsjednik Hrašovec, tajnik Ivan Prelić, blagajnik Rafaili Pornovia. O radu kluba nemamo podataka.

Hrvatsko društvo planinara »Runolist« osnovalo su 1925. planinari zaposleni u trgovačkoj struci. Godine 1935. sagradili su istoimeni dom na Medvednici koji postoji i danas, a njime upravlja poslijeratno PD »Runolist«. Zna se da je 1934.—36. predsjednik bio Petar Došek, tajnik Zdenko Zajec, a 1939. predsjednik Nikola Matijević te da je 1934. imalo 2789 članova. God. 1928. uredilo je za posjet spilju Vrlovku kod Kamanja i primljeno je u PSJ.

PD »Vitorog« osnovano je 4. rujna 1938., a pravila su mu potvrđena 17. studenoga. Predsjednik je bio Milan Tribuson, tajnik Ervin Kahlić.

Oko 1939. djeluje PD »Poštanska štedionica« koje je te godine sagradilo na Malom Sljemenu svoj dom. Taj je dom imao čudnu povijest: poslije rata bio je neko vrijeme sindikalno odmaralište (tzv. Dom odmora I, dok je Činovnički dom postao Dom odmora II — danas Željezničarski dom). God. 1960. je dograden i zatim ga je preuzeila Očna klinika s Rebra i u njemu uredila jedan svoj bolesnički odjel. God. 1974. preuzeo ga je sindikat i preuređio u Dom odmora »Mirko Vanić«. Pod tim imenom i danas posluje, ali među planinarima nije stekao osobitu popularnost. Od drugih manjih društava spomenut ćemo Planinarsko i turističko društvo »Ozalj«. O njegovo prvoj skupštini 1937. izvješće »Jutarnji list«, a osnovano je, kao i PD »Cepin«, da razvija alpinizam i visokogorstvo.

Dobar poznavalač toga vremena, prof. Vladimir Stahuljak, ovako je gledao, doduše kroz naočale vjernog člana HPD-a, na osnivanje brojnih novih društava u Zagrebu:

Ponajprije se od HPD-a poradi nekih nesuglasica odjelila njegova zagrebačka podružnica »Slijeme«. Onda se za neko vrijeme opet radi nesuglasica odjelila znatna grupa članova »Slijeme« od svog matičnog društva i uz priliv novih nezadovoljnika HPD-a osnuje ta grupa opet novo društvo pod imenom Hrvatsko društvo planinara »Runolist«. Koju godinu kasnije osnuje opet nova grupa nezadovoljnika HPD-a novo društvo »Hrvatski planinarski klub«, pa onda »Vitorog«, pa »Velebit«, »Ozalj«, »Tirolac« i mnoga druga pod raznim što ozbiljnim što neozbiljnim imenima. Kao gljive iza kiše. Ili još bolje: kao rojevi pčela. I kao što su već rojevi: neki snažni, neki slabici, a mnogi i ugini, tako je bilo i s ovim planinarskim »rojevima«. »Slijeme« je ponajprije, uz krajnji napor svih svojih sila, pokazivalo povoljne rezultate, da konačno spane na šačicu ljudi, koji su imali svoju muku, da ga uopće na životu održe. »Runolist«, najagilniji od svih rojeva dosta je lijepo uspijevao i rastao, ali mu premalen broj intelektualaca i ljudi od nauke što u odboru što u članstvu nije dao, da postigne bilo kakove znatne vodeće rezultate. Manjkalo mu je ideologa. Inače je »Runolist« od svih tih epigona bio najozbiljniji, najradišniji, najspospobniji. A oni drugi? Tu se uglavnom muziciralo, šahiralo, marširalo uz harmonike i mandoline na sljemenske i slične šetnje. Živjelo se uglavnom životom malih planinarskih klubova: za planinarsku zabavu, a zaboravljalo se na glavnu, kulturnu, propagandnu misiju planinarstva. HPD stajalo je pred svim zajedno epigonima u Zagrebu u omjeru 4:2, a u provinciji 8:2. To vrijedi za broj članstva. Ali kvalitativno taj omjer ispada sasvim drukčije, nekako otprilike 9:1.

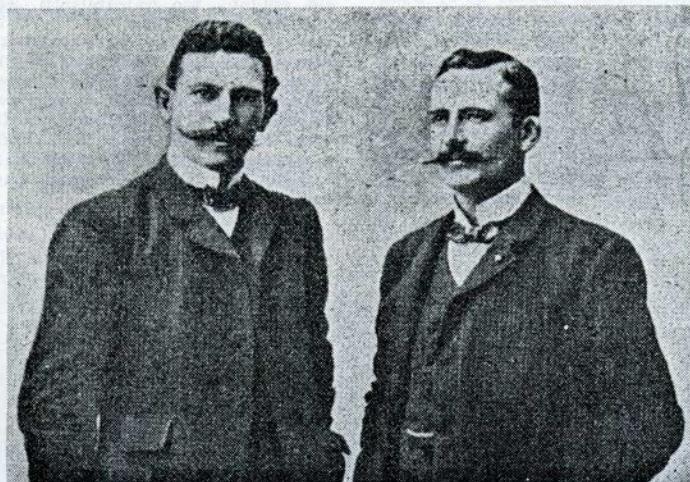

Planinarstvo izvan planinarskih organizacija

Za velike planinarske pothvate obično su potrebne pripreme, finansijska sredstva i ljudstvo s određenim kvalifikacijama. No, uvjek je bilo pojedinaca koji su poput pionira išli vlastitim putevima i svojim djelovanjem nerijetko ispisivali važna poglavlja u planinarskoj povijesti. Među pretečama organiziranog planinarstva spomenuli smo najvažnije takve ličnosti, no valja priznati da je i poslije bilo pojedinaca koji su sami, bez pomoći planinarske organizacije, izveli djela što su ovjekovječila njihova imena. Među njima spomenut ćemo nekoliko brijančnih ličnosti koje su sastavni dio naše planinarske povijesti. To su braća Seljan, Tibor Sekelj i dva liječnika iz Škole narodnog zdravlja u Zagrebu.

današnjih Evropskih pješačkih puteva koji poput Seljanova prelaze s jednoga kraja Europe na drugi bez obzira na granice?

Braća zatim odlaze u Egipat i odande pješice nastavljaju u Etiopiju, gdje u službi vladara Menelika II slijedi blistava karijera: Mirko je postigao čin generala i guvernera Centralne Afrike, a Stjepan njegova zamjenika. Zahvaljujući njima zagrebački Etnografski muzej danas ima bogatu kolekciju vrijednih eksponata iz toga dijela Afrike. Godine 1903. istražuju unutrašnjost brazilskih prašuma uz pomoć brazilske vlade i o tome 1905. pišu knjigu na portugalskom jeziku. Karlovački planinar prof. Zvonimir Keler piše 1974. o njima u »Našim planinama«: Više su puta prelazili preko Anda iz Čilea u

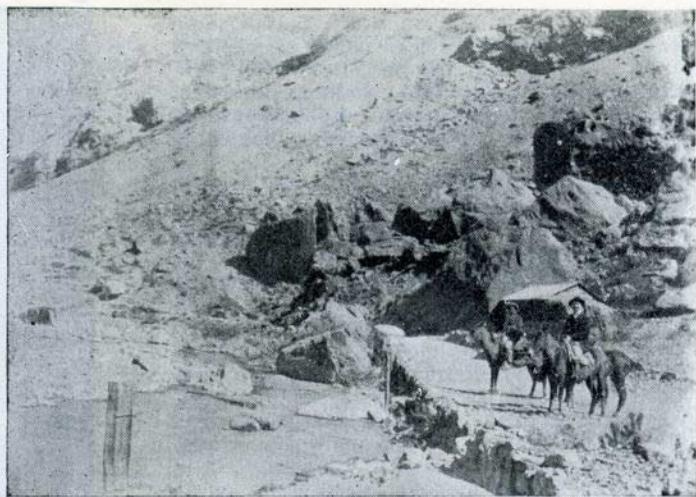
Svjetski putnici braća Mirko i Stevo Seljan

Braća Seljan prelaze Ande

Početkom našega stoljeća, kada se članovi HPD-a još nisu pravo otrgli od izletničkih staza po Medvednici i Samoborskom gorju, dva naša svjetska putnika, rodom Karlovačani, otisnuli su se u svijet tjerani nemirnim duhom koji traži široke vidike i prelazi granice svakidašnjice. Braća Seljan, Mirko (1871—1913) i Stjepan (1877—1936), bili su svjetski putnici i istraživači. Predvodio je stariji brat Mirko, koji se već 1893. istaknuo podvigom neobičnim za svoje doba: okladio se da će pješice prijeći put od Petrograda u Rusiji do Pariza za 105 dana i prošao ga je za — 95 dana! Zar on nije duhovni preteča

Argentinu, pa u Boliviji i Peru. Mirko je prilikom posljednje ekspedicije poginuo u peruanskim Kordiljerima. Ti znameniti hrvatski putnici ostavili su iza sebe brojne publikacije na hrvatskom, španjolskom, portugalskom, njemačkom, francuskom i engleskom jeziku, pa i četiri knjige, od kojih je nažalost samo jedna mala, što je izasla u St. Louisu u SAD, pisana na hrvatskom jeziku.

Otputovali su 1905. glasovitom andskom željeznicom iz Argentine u Čile. Na tada posljednjoj stanicu Las Cuevas (3151 m) iskricali su se i prvo popeli na obližnji vrh da vide najviši vrh Amerike Aconcagu. Iznad doline Horcones ugledali su toga orijaša, visokog gotovo 7000 m. Mirko je tada zapisao:

Mašta i čežnja potakla je nemirni istraživački duh braće Seljan da se upute u beskrajna nepoznata prostranstva Afrike i Južne Amerike, gdje su i ostavili svoje živote

Divan je, strši visoko u nirvanu neba, dižući se kao osamlijen div. Po svom sastavu i obliku izgleda kao vulkan koji se ugasio. U golemom je lancu Anda što se pružaju od sjevera prema jugu, S istočne strane pokazuju svoju cijelovitu ljepotu, dok je sa zapadne strane pokriven susjednim planinama... Čovjek postaje sentimentalnan. To veličanstvo prirode privlači ga i očarava. Zove buduće generacije da je proučavaju, da se dive tim veličanstvenim tvořevinama na Zemlji... Putniče, kada uteš med Anda i vidiš oko sebe goleme brdine, golu narav isprebacanu podzemnim silama, sjeti se da prelaziš granicu dva oceana, granicu, koju je narav postavila i hotjela učinit neprolaznom, nu ljudski um i ljudska sila nadvladale su ipak tu zapreku... Kada smo ugledali toga diva, čudne se misli rodile u nama. Kraljevi naše zemlje sakrili se med oblake, a mali crvić, zemaljski čovjek, popeo se na njih i otkrio njihove tajne. Gospodin usadio je u naše srce plemenitu želju da tražimo i dubemo sve nepoznato dok živimo. Naši predci i današnje pokoljenje otkriva tajne našega planeta, a naši potomci činit će to isto na drugim planetima, koji se kreću po svemiru.

Tim riječima u svom putnom dnevniku, zadivljeno gledajući Ande, Mirko je sam objasnio poriv što ga vuče u nepoznata prostranstva i proročanski najavio čovjekov prodor u svemir kojem smo mi suvremenici. Poslije Mirkove pogibije njegov je brat ostao u Brazilu gdje se naselio kao farmer i rudar te tamo ostao do kraja života.

Tibor Sekelj dva put na Aconcagui

Cetiri desetljeća poslije toga zakoračila je po prvi puta u povijesti našeg planinarstva nogu našega planinara na jedan sedamtisecjak. Opet jedan svjetski putnik i istraživač, poliglot i esperantist, muzealac i književnik, koji nije bio organizirani planinar jer mu je bio preuzak okvir pianinarske organizacije, postigao je dotad najviši pianinarski domet.

Jedna fotografija koju je snimio Mirko Seljan na pohodu kroz južnoameričke prašume (prenos čaja na mazgama kroz Cerro)

Uspeo se na vrh koji su braća Seljan samo čeznutljivo promatrali i — uspeo se čak dva puta! No, najprije, tko je Tibor Sekelj? U »Našim planinama« 1951. godine, prevodeći Sekeljev opis toga uspona, novinar Marinko Gjivoje popratio ga je slijedećim komentatom:

»Rodio se u Čehoslovačkoj 1912 (u Spiškoj Subotici). On doduše nosi mađarsko ime, ali od 1919, kada se kao 7-godišnji dječak dospjel u Jugoslaviju, osjeća se Hrvatom. Od 1929. živi u Zagrebu gdje je 1934. diplomirao na Pravnom fakultetu. God. 1939. iselio se u Južnu Ameriku. Po zanimanju je istraživač i publicist. Sudjelovao je u raznim istraživačkim ekspedicijama, a neke je i sam vodio. God. 1944. prvi se puta penje na vrh Aconcague, a 1945. izvršio je taj uspon drugi puta sa ekspedicijom argentinske vlade, nakon čega je odlikovan (Ordenom zlatnog kondora). Daljnja njegova istraživačka putovanja bila su: ekspedicija u Mato Grossu (Brazil) g. 1945, zatim 1947. istraživanje patagonijskih Anda, 1948. jednogodišnje istraživačko putovanje kroz prašume Beni u istočnoj Boliviji po nalcgu bolivijske vlade, a g. 1948/49. boravio je godinu dana sa ekspedicijom kod raznih amazonских primitivnih plemena u Brazilu. U Meksiku se popeo na Popocatepetl (5452 m) i druge vulkanske vrhove.«

Nakon ovih istraživačkih putovanja po Latinskoj Americi, vratio se 1953. u Jugoslaviju, odakle poduzima niz novih putovanja po drugim kontinentima (Azija, Afrika, Oceanija) radi geografskih i etnoloških istraživanja. Popeo se i na Kilimandžaro (5895 m). Bio je direktor Gradskog muzeja u Subotici, tajnik Međunarodne komisije za etnografske muzeje i član Britanskog kraljevskog geografskog društva. Sudjelovao je kao član i vo-

Tibor Sekelj (1912—), etnograf i najplodniji živući jugoslavenski istraživač, prvi Jugoslaven koji se popeo na jedan sedamtisućak (Aconcagu) i na najviši vrh Afrike Kilimandžaro. Njegove brojne knjige kao što su »Oluja na Aconcagui«, »Pobjeda nad vrhovima«, »Nepal otvara vrata« itd. uzbudljivo su planinarsko štivo

da u 14 velikih ekspedicija. Sada živi u Subotici kao umirovljenik. Objavio je na stotine putopisnih i stručnih članaka na raznim jezicima, većinom na esperantu i španjolskom, i napisao niz knjiga od kojih su u planinarskom pogledu najzanimljivije: Oluja na Aconcagui (1944), Oluja na Aconcagui i godinu dana poslije (1945), prevedena na hrvatski

Tibor Sekelj 1944. na vrhu Aconcague

1955), Pobjeda nad vrhovima (1945), Nepal otvara vrata (1959) i Karavana prijateljstva (1965). Dajmo, na kraju, riječ samom Sekelju, kako je doživio svoj prvi uspon na Aconcagu:

Što je prva stvar koju učini čovjek kad stigne na vrh? Evo što: bacu se na tle poput prazne vreće, jer ništa drugo ne želi umorno tijelo i duh, nego odmora. Snage, napete do maksimuma kroz mnogo sati, sada naglo malaksaju, popuštaju živci, mišići, osjećaji i misli. Tako ležimo nekoliko minuta, no to je dovoljno da bi se ispitali osjećaji čovjeka koji je postigao tako dugo željeni cilj. Prvi osjećaj je bez sumnje pobjednički, a osjeća ga onaj koji slavi pobedu u borbi između čovjeka i prirode upravo tamo gdje priroda raspolaze takvima nesmišljenim borbenim sredstvima, kao što su nedostatak kisika, niski zračni pritisak, strašna studen i snježne vijavice, i gdje čovjek prkoseći svom fizičkom sastavu, napada svojom čvrstom voljom kao jedinim oružjem. To je nova critica u dugoj borbi između čovjeka i prirode, od onoga časa kada je ovaj uspio prvi put proizvesti vatru do oslobođenja atomske energije. Dakle, veliki smo, slavni, ponosni.

No s druge strane, usred ovog veličanstvenog planinskog oceana, gdje nas okružuju veličanstveni i zastrašujući gorostasi, čovjek postaje maren i svijestan toga, da je samo slično zrno pijeska, koje časovito prkosí prirodi, ali koje u slijedećem trenutku može vihor otjerati poput lagalog pera.

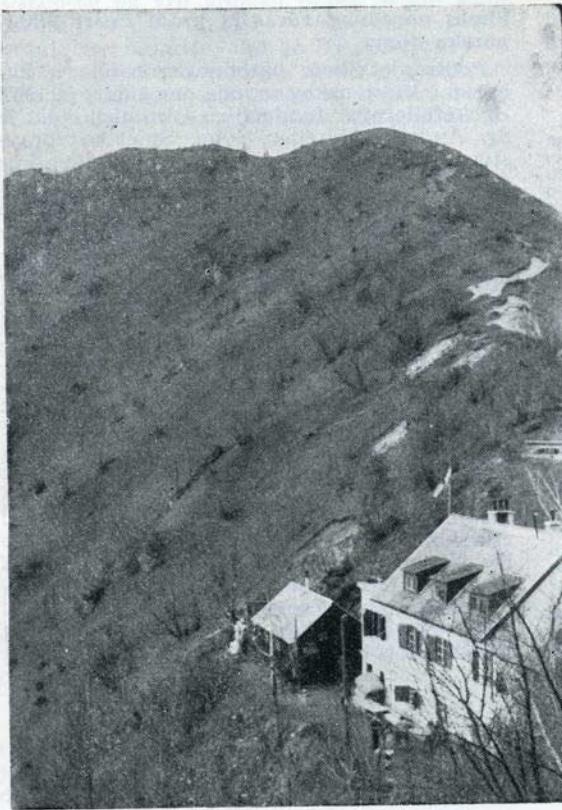
Nakon nekoliko časaka mučno se dižemo oporavljeni tijelom i duhom; sve je na svom mjestu, i mi bacamo pogled oko sebe... Veličanstvena panorama, nezaboravni vidici. Ali prava nagrada za napetost i rizik ipak je duhovni doživljaj.

Škola narodnog zdravlja gradi četiri planinarska doma

Podizanje Škole narodnog zdravlja u Zagrebu i Higijenskog zavoda omogućila je 1927. Rockefellerova fundacija, a zamislio ju je dr. Andrija Stampar, »otac Svjetske zdravstvene organizacije« i profesor Medicinskog fakulteta u Zagrebu. Škola, koja danas nosi Stamparovo ime, unijela je mnogo novih i korisnih shvaćanja o higijeni i zaštiti zdravlja u naše zdravstvo i široku javnost. Stručnjacima ove Skole nije izbjegla pažnji i korist koju zdravlju pruža planinarenje. Dva njezina stručnjaka, dr. Živko Prebeg (1901—1965), osnivač i šef odjela za zdravstvenu zaštitu školske djece, i dr. Josip Rasuhin (1892—1975), zamjenik direktora i poslijе profesor Sveučilišta u Zagrebu, nastojali su širiti smisao za zdravstvenu vrijednost planinarstva među najmladima, među đacima čije je zdravstveno stanje bilo povjereni njihovoj brizi. Znajući da sama riječ često ostaje bez uspjeha, oni su započeli akciju koja je ostala bez preanca u našoj zemlji: izgradnju mreže đačkih planinarskih domova od Medvednice preko Gorskog kotara i Velebita, do Mosora i Biokova. Na udaljenosti »od jednog dana hoda« trebalo je podići domove koji bi mladima otkrivali ljepote naše

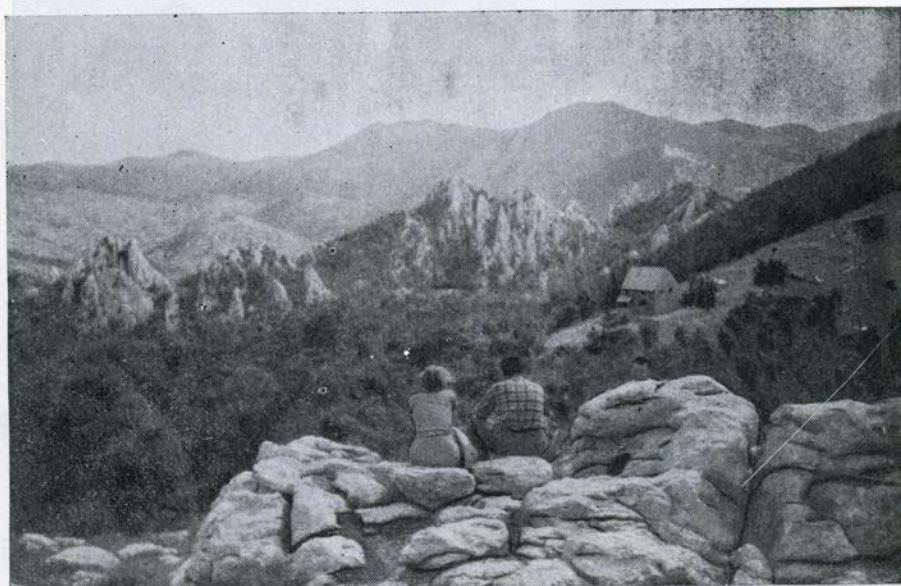
Planinski pejzaž Anda u oblasti Aconcague, između Argentine i Čilea, koji je Sekelj objavio u »Našim planinama« (1951, br. 7-8) uz članak »Osvajanje najvišeg vrha Amerike«

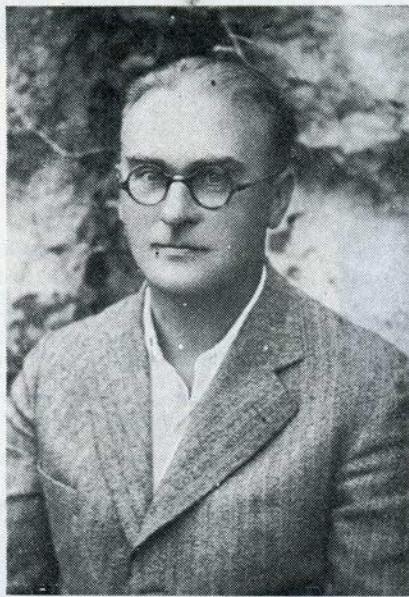

Gore: Prof. dr Josip Rasuhin (1892—1975) stekao je kao zamjenik šefa Škole narodnog zdravlja u Zagrebu neprolazne zasluge za izgradnju četiri planinarska doma. Narocito je razvio ljubav za Velebit i na njegov je poticaj snimljen u Školi prvi film o Velebitu

Lijevo: Dački dom na Oštrcu u Samoborskom gorju sagraden je 1934. g. sredstvima iz fonda za zdravstvenu zaštitu učenika (danas njime upravlja PD »Željezničar« iz Zagreba)

Pogled sa Čopina vrha prema Dačkom domu na Baćić kosi u srednjem Velebitu 1939. god. Sagraden je bio na lijepom položaju: lijevo od doma su slikoviti Dabarski kukovi (na slici), a desno se pruža divan vidik na more i otroke. Dom je poslije rata obnovio PSH, ali je zbog oštreljih meteoroloških uvjeta danas posve dotrajao

Dr Živko Prebeg (1901—1965), osnivač i šef odsjeka za zdravstvenu zaštitu školske djece u Školi narodnog zdravlja u Zagrebu, obratio je zajedno s dr Rasuhinom najveću pažnju planinarenju kao optimalnom mediju za razvitak zdravlja. »Dva sačuvana planinarska doma, onaj na Medvednici i onaj na Oštrenu, i tragovi dviju ruševina na Velebitu, ostaju sjećanja na one koji su maštali o zdravlju naroda na drugi način nego se to danas čini« — pisale su »Naše planine« 1976. godine

domovine i razvijali ljubav prema prirodi i kretanju po planinama. Od toga programa uspjelo je ostvariti sredstvima iz fonda za zdravstvenu zaštitu učenika u godinama prije rata (1934—35) četiri objekta: jedan na Malom Sljemenu iznad Zagreba, drugi na Oštrenu u Samoborskom gorju, treći na Ogradiću pod Šatorinom u Velebitu i četvrti na Baćić kosi, također u Velebitu. Njihova je izgradnja vezana uz Prebega i Rasuhina.

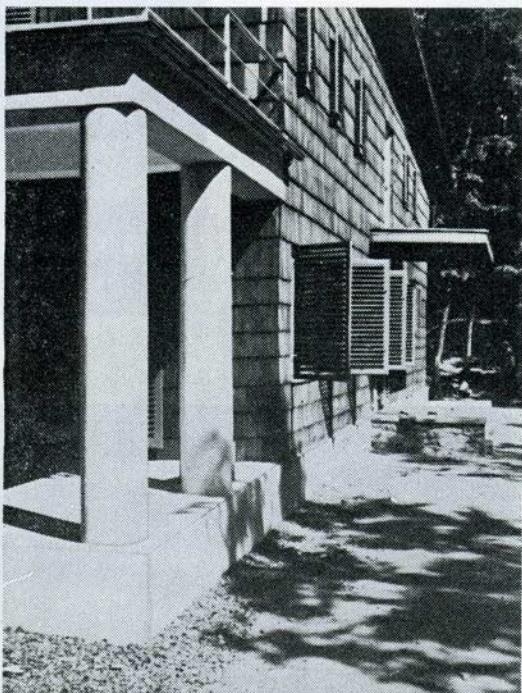
Rasuhin je pokazao osobitu ljubav prema Velebitu. Na njegov je poticaj Higijenski zavod dao snimiti naš prvi film o toj planini. U tu svrhu organizirana je 14-dnevna filmska ekspedicija koja je krenula na Velebit 1932. pod vodstvom predsjednika HPD-a dr. Kraljača. Film je režirao Kamil Brössler, a snimanje je povjerenovo oku iskusnog umjetnika Aleksandra Gerasimova (1894—1977), fotografu Higijenskog zavoda i pionиру našeg filma. Velebitski film je pohranjen u Jugoslavenskoj kinoteci u Beogradu. U vrijeme kad je bio snimljen pobudio je veliku pažnju. U HP od veljače 1933. godine piše: »Ing A. Premužić dosad je održao sedam predavanja o Velebitskom filmu. Svuda je film primljen s udivljenjem i priznanjem.« Jednu sliku iz filma objavili smo na 53. stranici. Kao »glumci« statirala su dva planinara iz Senja.

I film i spomenuta dva doma na Velebitu bili su inspirirani planinskim ljepotama što ih je otkrila Premužićeva staza dovršena 1933.

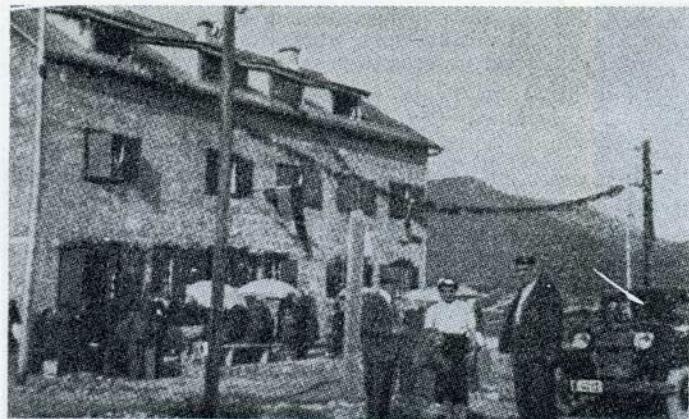
Na kraju, nekoliko riječi o sudbini tih domova. Oni su dacima služili uglavnom za vrijeme ferija, ali su uvijek bili otvoreni svim planinarima namjernicima. Onaj dom na Sljemenu postoji i danas pod nazivom Dječje odmaralište Crvenog križa. Dom na Oštrenu dobio je 1948. PD »Željezničar« (tada Planinarska sekcija FD »Lokomotiva«) te njime i danas upravlja. Oba doma na Velebitu propala su za vrijeme rata. Dom na Baćić kosi obnovili su PSH i PD »Visočica« iz Gospića 1952., ali mu je nakon desetak godina bura odnijela krov i danas je u ruševinama. Šteta što fondom za zdravstvenu zaštitu učenika danas više ne upravlja Škola narodnog zdravlja i što tako Prebeg — Rasuhinova vizija nije do kraja ostvarena.

Ličani grade Hotel »Velebno« na Oštarijama

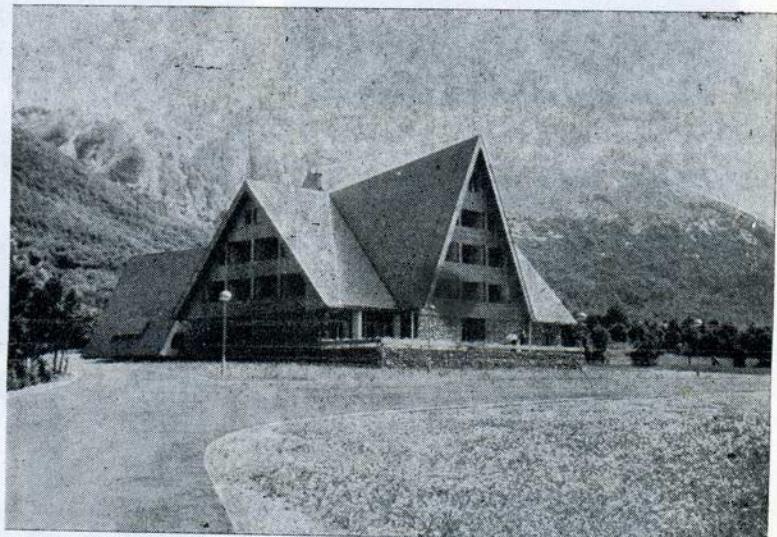
Zahvaljujući ličkom patriotizmu i zaljubljenosti u Velebit, ova planina dobita 1940. na Baškim Oštarijama prvi planinski hotel. U tu svrhu Ličani su uz pomoć svojih imućnijih zemljaka u Zagrebu osnovali društvo »Velebno«. Lički kalendar za godinu 1941. piše:

Dački dom Škole narodnog zdravlja na Sljemenu, sagrađen je 1934. radi zdravstvene zaštite učenika. Danas je vlasništvo Crvenog križa i služi kao dječje odmaralište. Zbog njegove lokacije, po strani od izletničkih staza, iako je na samom hrptu Medvednice, mnogi planinari ni ne znaju da postoji (snimak iz 1935.)

Predratni hotel »Velebitno« podignut je 1940. zahvaljujući entuzijazmu Ličana i njihovoj ljubavi prema Velebitu

Hotel »Velebitno«, sagrađen 1974. na Oštarijama, svojim je nazivom sačuvao predratnu tradiciju

Sklonište PSH na Oštarijama, između starog i novog »Velebitna«, danas glavna planinarska točka između sjevernog i južnog Velebita

Intervencije Gorske službe spasavanja PSH u 1983. godini

(Inicijali, dob i spol unesrećenoga, ozljeda, prebivalište)

SKIJALIŠTE NA MEDVEDNICI — OSIGURAVA STANICA ZAGREB

SIJEĆANJ

C. I. (?) m	lom potkoljenice	Zagreb	P. I. (31) m	rana na glavi i uganuće gležnja	Zagreb
G. S. (12) ž	kontuzija potkoljenice	Zagreb	N. S. (17) ž	kontuzija kuka	Zagreb
K. T. (17) m	uganuće zapešća	Zagreb	B. Ž. (13) m	lom potkoljenice	Zagreb
T. D. (13) m	uganuće gležnja	Zagreb	M. M. (17) m	rezna rana na natkoljenici	Zagreb
P. M. (63) ž	uganuće koljena	Zagreb	L. H. (7) m	kontuzija potkoljenice	Zagreb
O. V. (20) m	lcm potkoljenice	Zagreb	M. N. (36) m	uganuće gležnja	Zagreb
G. I. (22) m	lom potkoljenice	Zagreb	T. R. (11) m	lom potkoljenice	Zagreb
N. M. (45) m	oderotina šaka	Zagreb	G. Ž. (18) m	oderotina na licu	Zagreb
M. V. (11) ž	kontuzija toraksa, šok	Zagreb	J. A. (11) m	potres mozga	Zagreb
P. A. (35) m	potres mozga	Holandija	J. N. (24) m	kontuzija potkoljenice	Zagreb
M. D. (12) m	potres mozga	Zagreb	H. R. (21) m	rezna rana na nozi	Zagreb
M. R. (37) m	iščašenje ramena	Zagreb	B. K. (8) ž	lom rebara	Zagreb
K. A. (71) ž	lom nadlaktice	Zagreb	K. I. (?) ž	rana na glavi	Sesvete
D. A. (13) m	lom potkoljenice	Zagreb	O. M. (17) m	uganuće gležnja	Zagreb
T. J. (13) ž	potraga (uspješana)	Zagreb			
P. Z. (13) m	uganuće gležnja	Karlovac			
S. Z. (?) m	uganuće koljena	Zagreb			
S. R. (15) m	rezna rana na glavi	Zagreb			
L. S. (13) ž	kontuzija kuka	Zagreb			
H. V. (37) m	razderotina potkoljenice	Zagreb			
			OŽUJAK		
			G. V. (9) m	kontuzija potkoljenice	Zagreb
			G. R. (17) m	rana na glavi, nesvjestica	Zagreb
			B. D. (9) ž	kontuzija noge	Zagreb
			D. D. (7) m	rana na čelu	Zagreb
			G. R. (19) m	potres mozga	Sisak

SKIJALIŠTE RUDNIK — OSIGURAVA STANICA TRŠCE

OŽUJAK

M. B. (23) m	višestruke ozljede glave	?	?	?
--------------	--------------------------	---	---	---

TRAVANJ

?.	Z. (12) ž	ubodna rana na licu	?
----	-----------	---------------------	---

SKIJALIŠTE PLATAK — OSIGURAVA STANICA RIJEKA

SIJEĆANJ

B. A. (16) ž	oderotina na licu	Rijeka	J. B. (25) m	rezna rana šake	Rijeka
G. V. (?) ž	iščašenje palca ruke	Rijeka	S. A. (21) m	lom ključne kosti	Metlika
M. T. (?) ž	višestruke lakše oderotine	Rijeka	S. I. (9) ž	lom potkoljenice	Rijeka

VELJAČA

J. M. (13) m	uganuće gležnja	Pula	C. M. (35) m	uganuće gležnja	Vrhnika
B. B. (12) ž	rana na licu	Rijeka	P. N. (24) ž	uganuće gležnja	Rijeka
F. M. (32) m	kontuzija glave	Rijeka	P. S. (44) m	uganuće gležnja	Kočevje
G. B. (32) m	kontuzija ledja	Pula	F. I. (9) ž	uganuće koljena	Zagreb
K. R. (16) m	rana na glavi	Rijeka	A. A. (?) ž	kontuzija ramena	Rovinj

OŽUJAK

M. N. (11) m	kontuzija koljena	Rijeka	V. S. (10) m	lom potkoljenice	Rovinj
			V. A. (7) m	ostao na žičari, bez ozljeda	Rijeka

SKIJALIŠTE BEGOVO RAZDOLJE — OSIGURAVA STANICA DELNICE

Dvije intervencije (1 lom, 1 uganuće), nema detaljnijih podataka

SKIJALIŠTE VELIKI DOL — OSIGURAVA STANICA SAMOBOR

Jedna intervencija (uganuće), nema detaljnijih podataka

Obišli »Velebitski planinarski put«

1362. Zvjezdana Gregorina, PD »Zagreb-matica«
1363. Đorđe Pantelić, PD »Matica« Ljubljana
1364. Perica Korica, PD »Visčića« Gospic
1365. Rade Mamula, PD »Visočica« Gospic
1366. Josip Glavina, PD »Visočica« Gospic
1367. Lovro Vrkljan, PD »Zeljezničar« Gospic
1368. Mirko Butković, PD »Dubovac« Karlovac
1369. Goran Butković, PD »Dubovac« Karlovac
1370. Danilo Surla, PD »Zeljezničar« Gospic
1371. Ivan Horvat, PD »Zagreb-matica«
1372. Arpad Buš, PD »Bačka« Bačka Topola
1373. Gordana Bogojević, PD »Biokovo« Makarska
1374. Milan Sunko, PK »Split« Split
1375. Ivan Pavić, PK »Split« Split
1376. Franjo Osojnik, PD »Zagreb-matica«
1377. Tihomir Odorčić, PD »Zeljezničar« Zagreb
1378. Milan Pavlović, PD »Ivančica« Ivanac
1379. Dušan Pavlović, PD »Pobeda« Pančeva
1380. Zdenko Dundović, PD »Ivančica« Ivanec
1381. Dušan Todorović, PD »Kamenjak« Rijeka
1382. Stjepan Leš, PD »Zagreb-matica«
1383. Perica Korica, PD »Visočica« Gospic
1384. Branko Borojević, PD »Paklenica« Zadar
1385. Đorđe Kosanović, PD »Paklenica« Zadar
1386. Dr. Anto Blažević, PD »Bjelašnica« Sarajevo
1387. Milovan Borojević, PD »Paklenica« Zadar
1388. Milan Pernar, PD »Sljeme« Zagreb
1389. Mario Pošta, PD »Sljeme« Zagreb
1390. Željko Perić, PD »OKI« Zagreb
1391. Miroslava Rumika, PD »OKI« Zagreb
1392. Darko Rumika, PD »OKI« Zagreb
1393. Zlatko Cvijanović, PD »Novi Zagreb«
1394. Jure Bušljača, PD »Novi Zagreb«
1395. Damir Husar, PD »Medvednica« Zagreb
1396. Neven Obradović, PD »Medvednica« Zagreb
1397. Alicia Obradović, PD »Medvednica« Zagreb
1398. Miloš Obradović, PD »Medvednica« Zagreb
1399. Ivan Krizmanić, PD »Risnjak« Zagreb
1400. Laura Medved, PD »Risnjak« Zagreb
1401. Matevž Šuštar, PD PTT »Ljubljana« Ljubljana
1402. Ivanka Šuštar, PD PTT »Ljubljana« Ljubljana
1403. Tomislav Jelić, PD »Vihor« Zagreb
1404. Olivij Obliak, PD »Tomos« Koper
1405. Ivanka Oblak, PD »Tomos« Koper
1406. Miran Oblak, PD »Tomos« Koper
1407. Ivan Parlov, PD »Svilaja« Sinj
1408. Ivan Rešetić, PD »Zagreb-matica«
1409. Željko Trezner, PD »Dubovac« Karlovac
1410. Marina Sojat, PD »Dubovac« Karlovac
1411. Mladen Pahernik, PD »Vihor« Zařeb
1412. Mladen Vidaković, PD »Strmac« N. Gradiška
1413. Višnja Vidaković, PD »Strmac« N. Gradiška
1414. Andrija Dragšić, PD »Zagreb-matica«
1415. Alojz Kranjec, PD »Gradina« Konjščina
1416. Želimir Trlek, PD »Gradina« Konjščina
1417. Boris Farkaš, PD »Zagreb-matica«
1418. Dragica Sestak-Smaić, PD Zagreb-matica
1419. Ivan Toplak, PD »Medvednica« Zařeb
1420. Nevenka Soić, PDS »Velebit« Zařeb
1421. Vladimir Cerviček, PD »Zagreb-matica«
1422. Renata Cerviček, PD »Zagreb-matica«
1424. Jurica Topić, PD »Paklenica« Zadar
1423. Tomislav Cerviček, PD »Zagreb-matica«
1425. Josip Pucek, PD »Jankovac« Osijek
1426. Josip Skovinac, PD »Jankovac« Osijek
1427. Milan Pucek, PD »Jankovac« Osijek
1428. Zoran Ivančić, PD »Sutjeska« Zagreb
1429. Zlatan Prusac, PD »Dubovac« Karlovac
1430. Ivanka Končevski, PD »Zagreb-matica«
1431. Goran Mihelčić, PD »Zagreb-matica«
1432. Mirko Belavić, PD »Zaviž« n. Senj
1433. Mirko Strbac, PD »Zaviž« n. Senj
1434. Ante Devčić, PD »Zavižan« Senj
1435. Ante Vlahov, PD »Medvednica« Zagreb
1436. Slavko Šakić, PD »Medvednica« Zagreb
1437. Božidar Putra, PD »Risnjak« Zagreb
1438. Ana Borovečki, PD »Risnjak« Zagreb
1439. Dunja Borovečki-Putra, PD »Risnjak« Zagreb
1440. Radenko Omerbegović, PD »Bobovac« Kakanj
1441. Veselin Veskić, PD »Bjelašnica« Sarajevo
1442. Emina Veskić, PD »Bjelašnica« Sarajevo
1443. Bartolomej Stanković, PD »Reley« Sarajevo
1444. Džemila Saka, PD »Reley« Sarajevo
1445. Višnja Trkulja, PD »Reley« Sarajevo
1446. Tomislav Car, PD »Vihor« Zagreb
1447. Nevenka Barbutov, PD »Zagreb-matica«
1448. Stjepan Osredčeki, PD »Zagreb-matica«
1449. Roman Turk, PD »Aero« Celje
1450. Dragica Turk, PD »Aero« Celje
1451. Krunoslav Hornung, PD »Vihor« Zagreb
1452. Miljenko Pavešić, PD »Učka« Rijeka
1453. Blanica Pavešić, PD »Učka« Rijeka
1454. Mati Mitrović, PD »Orahovica« Sl. Orahovica
1455. Davorin Krnjaić, PD »Zagreb-matica«
1456. Dragutin Bradaška, PDS »Velebit« Zagreb
1457. Zvonimir Bischof, PD »Dubovac« Karlovac
1458. Ksenija Bischof, PD »Dubovac« Karlovac
1459. Sandra Bischof, PD »Dubovac« Karlovac
1460. Cedimir Diklić, PD »Zanatlija« Osijek
1461. Ivan Đuretić, PD »Zanatlija« Osijek
1462. Vlado Vrbanjć, PD »Medvednica« Zagreb
1463. Karlo Petrečija, PD »Medvednica« Zagreb
1464. Darko Jakovac, PD »Zeljezničar« Zagreb
1465. Ivica Džeba, PD »Zeljezničar« Zagreb
1466. Smiljan Jurić, PD »Zeljezničar« Zagreb
1467. Boris Androić, PD »Zeljezničar« Zagreb
1468. Darko Dujmović, PD »Zeljezničar« Zagreb
1469. Jože Orel, PD »Zeljezničar« Zagreb
1470. Stjepan Čulina, PD »Dinara« Knin
1471. Petar Bukarica, PD »Dinara« Knin
1472. Emerik Drobinc, PD »TAM« Maribor
1473. Božidar Drobinc, PD »Maribor-matica«
1474. Zdravko Uristić, PD »Platak« Rijeka
1475. Daina Györi, PD »Zeljezničar« Zagreb
1476. Krešimir Ormanec, PD »Zeljezničar« Zagreb
1477. Tomislav Pošta, PD »Sljeme« Zagreb
1478. Mijoška Čirović-Marić, PD PTT »Beograd«
1499. Radojka Kuljić-Sinko, PD »Pobeda« Beograd
1480. Stevko Gojnić, PD »Pobeda« Beograd
1481. Milovan Pilipović, PD »Pek'enica« Zadar
1482. Perica Korica, PD »Visočica« Gospic
1483. Đula Čitari, PD »Paklenica« Zadar
1484. Đula Čitari, Apatin
1485. Željko Mladenović, PD »Sljeme« Zagreb
1486. Melita Rončević, PD »Sljeme« Zagreb
1487. Milan Pernar, PD »Sljeme« Zagreb
1488. Ivan Pernar, PD »Dubovac« Karlovac
1489. Boris Krnić, PD »R. Končar« Zagreb
1490. Stipe Špoljarić, PD »Plitvice« Plitv. jezera
1491. Nedeljko Rapaić, PD »Plitvice« Plitv. jezera
1492. Milan Šestak, PD »Sljeme« Zagreb
1493. Darko Pjenčić, PD »Sljeme« Zagreb
1494. Sime Katalinić, PD »Kamenjak« Rijeka
1495. Harald Krause, BR Deutschland
1496. Siniša Šoškić, PD »Jastrebarsko«
1497. Albin Dičko, PD »Dubovac« Karlovac
1498. Zvone Oštir, PD »Celje« Ljubljana
1499. Aleksandar Oblak, PD »Litostroj« Ljubljana